

Vrije Universiteit Brussel

Rani Decock

Vrije Universiteit Brussel

Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte

Studiegebied Taal-en Letterkunde: tweetalencombinatie

Promotor: Prof. Dr. Piet Van De Craen

Masterscriptie

Het gebruik van adnominale en pronominale verwijzingen door kinderen met verschillende taalachtergronden uit het vierde leerjaar en het tweede middelbaar in Vlaams-Brabant.

Scriptie ingediend voor het behalen van de graad van Master in de Taal-
en Letterkunde (Nederlands-Engels)

Academiejahr 2014-2015

Engelse titel:

The use of adnomina and pronomina by children with different language backgrounds from the fourth year of primary school and the second year of secondary school in Flemish Brabant (Belgium).

Ik verklaar plechtig dat ik de masterproef, (*Het gebruik van adnominale en pronominale verwijzingen door kinderen met verschillende taalachtergronden uit het vierde leerjaar en het tweede middelbaar in Vlaams-Brabant*), zelf heb geschreven. Ik ben op de hoogte van de regels i.v.m. plagiaat en heb erop toegezien om deze toe te passen in deze masterproef.

Datum

Naam + handtekening

Samenvatting

In deze scriptie worden adnominale en pronominale verwijzingen bestudeerd. Meer specifiek wordt geanalyseerd hoe zuidelijke Nederlandse taalgebruikers bepaalde lidwoorden en persoonlijke voornaamwoorden hanteren. Het gebruik van de bepaalde lidwoorden (i.e. 'de' en 'het') wordt eerst onderzocht. Deze grammaticale categorie wordt immers relatief traag verworven en bijgevolg ondervinden niet-moedertaalsprekers van het Nederlands nog een moeilijker verwervingsproces (cf. Cornips & Hulk 2006: 268,270,358; Cornips et al. 2006: 40). Er wordt vervolgens ook aandacht besteed aan het pronominale domein, namelijk aan de persoonlijke voornaamwoorden. Deze kunnen zowel in de subjectsvorm (i.e. 'hij', 'zij', en 'het') als in de objectsvorm (i.e. 'hem', 'haar' en 'het') aangewend worden. Het gebruik van deze twee vormen wordt geanalyseerd aangaande het correct verwijzen volgens het grammaticale geslacht van de desbetreffende substantieven. Bij het gebruik van de subjectsvorm wordt tot slot eveneens dieper ingegaan op de mate waarin het hersemantiseringsproces aanwezig is.

De hoofdonderzoeksvraag van deze scriptie luidt zodoende als volgt: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?* Om dit te onderzoeken werd een schriftelijke enquête afgenomen bij respondenten in scholen in Vlaams-Brabant, meer bepaald in de deelgemeentes van Groot Beersel. Het corpus van dit onderzoek kan opgedeeld worden in twee groepen taalverwervers. Ze werden geselecteerd met een voldoende groot verschil in leeftijd, namelijk 151 leerlingen uit het vierde leerjaar (i.e. gemiddeld negen jaar) en 153 leerlingen uit het tweede middelbaar (i.e. gemiddeld dertien jaar). Tijdens de analyse van de resultaten werd bijgevolg steeds de invloed van 'leeftijd' van de taalgebruikers onderzocht.

Bij deze parameter hoort de volgende deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* Algemeen blijkt de stijgende leeftijd zoals verwacht een overwegend positief effect te hebben op de resultaten. De oudere respondenten (i.e. uit het tweede middelbaar) behalen immers hogere scores dan de participanten uit het vierde leerjaar. Behoedzaamheid is echter geboden bij dergelijke generaliseringen, aangezien er eveneens uitzonderingen vastgesteld zijn.

De onderzochte taalgebruikers verschillen vervolgens ook wat betreft hun taalachtergrond. De deelonderzoeksvraag hierbij luidt: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' of 'anderstalig') op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en*

de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm? Er werden gradueel afnemende scores verwacht van de Nederlandstaligen naar de ‘tweetaligen’ naar de ‘anderstaligen’, aangezien deze indeling een dalende blootstelling aan het Nederlands inhoudt. De voorspelde invloed van de ‘taalachtergrond’ blijkt in dit onderzoek echter niet even uitgesproken te zijn als bij de parameter ‘leeftijd’. Mogelijk kan een gedetailleerdere indeling volgens taalachtergrond of een uitbreiding van het corpus meer inzicht bieden.

Na de analyse van de invloed van de ‘leeftijd’ en de ‘taalachtergrond’ van de respondenten is tot slot specifiek aandacht besteed aan de resultaten van de moedertaalsprekers van het Nederlands. De bijbehorende deelonderzoeksvraag is de volgende: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* De onderzochte Nederlandstaligen hanteren de bepaalde lidwoorden vrijwel foutloos. Dit in tegenstelling tot het verwijzen met persoonlijke voornaamwoorden. Het gebruik van de subjectsvorm en objectsvorm verloopt immers nog slechts in beperkte mate correct volgens het grammaticale geslacht van de desbetreffende substantieven.

Naast de teloorgang van het drie-generasysteem zijn bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectvorm verschuivingen naar een semantisch systeem waargenomen. De tendensen om met ‘het’ te verwijzen naar ‘niet-telbare–concrete’ substantieven en naar ‘niet-telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden blijken het sterkst aanwezig. De twee overige tendensen (i.e. om met ‘hij’ te verwijzen naar ‘telbare–concrete’ woorden en met ‘het’ naar ‘telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden) zijn ook al vastgesteld, zij het in enigszins mindere mate. Het hersemantiseringsproces blijkt met andere woorden niet uitsluitend aanwezig in het noordelijke Nederlands (cf. Audring 2006: 72), maar eveneens in het zuidelijke Nederlands van deze studie.

Samengevat wordt in deze scriptie het taalgebruik van zuidelijke Nederlandse respondenten uit Vlaams-Brabant onderzocht aan de hand van een schriftelijke enquête. Er kan besloten worden dat de respondenten de bevroagde adnomina goed tot zeer goed hanteren in de aanvulzinnen. Bij de analyse van het pronominale systeem is de teloorgang van het drie-generasysteem zowel in de subjectsvorm -als in de objectsvorm vastgesteld. Bovendien zijn de tendensen die wijzen op een beginnende verschuiving van het syntactische systeem naar een semantisch systeem al waargenomen bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. De veranderingen in het genussysteem blijken zodoende al aanwezig in het zuidelijke Nederlands van deze scriptie.

Abstract

Native speakers of Dutch do not acquire the correct use of definite articles until a relatively late age. Thus, speakers with another mother tongue than Dutch experience even more problems in their learning process. Furthermore, referring with personal pronouns conform the grammatical gender entails uncertainties as well. This is inflicted by the mismatch between the adnominal and the pronominal system, and by the recent developments in the Dutch language area (i.e. resemanticization). This thesis focusses on the use of definite articles and personal pronouns in a written questionnaire by respondents from the Southern Dutch language area (i.e. Belgium). The corpus of this study consists of two groups of children with an average age of nine and thirteen, and with varying language backgrounds. Therefore the influence of the parameters 'age' and 'language background' on the results is investigated.

Keywords: definite articles – personal pronouns – grammatical gender – resemanticization – Southern Dutch

Trefwoorden: bepaalde lidwoorden – persoonlijke voornaamwoorden – grammaticaal geslacht – hersemantisering – zuidelijk Nederlands

Dankwoord

In dit dankwoord wil ik me richten tot alle mensen die geholpen hebben bij de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst bedank ik mijn promotor Prof. Dr. Piet Van De Craen voor de steun en het enthousiasme, en voor het kritisch evalueren van dit werk. Vervolgens zou dit onderzoek niet uitvoerbaar zijn geweest zonder de medewerking van de scholen waar de enquête werd afgenomen. Om die reden wil ik de directie en de leerlingen van de Gemeentelijke Basisschool in Huizingen, van de Gemeentelijke Basisschool Blokbos in Lot, van de Basisschool Sint Victor Beersel en van de Basisschool en het ASO Sint Victor Alseberg enorm bedanken. Mijn dank gaat eveneens uit naar Prof. Dr. Esli Struys voor de leerrijke hulp en begeleiding bij de statistische verwerking van mijn resultaten. Tot slot wil ik mijn ouders, zussen en vrienden bedanken voor de morele steun bij het voltooien van deze scriptie.

Lijst van Tabellen, Grafieken en Kaarten

1 Tabellen

Tabel 1: Voorbeelden lidwoorden en verbuiging adjectieven (De Vogelaer 2008:1).....	17
Tabel 2: Voorbeeld samenstellingen (cf. Van Wijngaarden 2006: 6).....	18
Tabel 3: Voorbeelden affixen en suffixen met een onzijdig genus (cf. E-ANS 1997c).....	19
Tabel 4: Voorbeelden affixen en suffixen met een commuun genus (cf. E-ANS 1997b).....	20
Tabel 5: Variatie in het adnominale systeem (cf. De Vogelaer & De Sutter 2001: 195).....	22
Tabel 6: Ontwikkelingsstadia van de lidwoorden (cf. Cornips & Hulk 2006: 358, eigen vertaling).....	22
Tabel 7: Onderverdelingen persoonlijke voornaamwoorden (cf. E-ANS 1997j).....	26
Tabel 8: Persoonlijke voornaamwoorden (cf. OnzeTaal.nl, c).....	27
Tabel 9: Genussysteem: adnominaal en pronominaal domein (cf. Audring 2006: 73).....	30
Tabel 10: Hiërarchie van individuering met voorbeelden (cf. Beltman 2009: 16).....	34
Tabel 11: Uitgebreide hiërarchie van individuering: Vergelijking pronominale en adnominale systeem (cf. Audring 2009: 127, eigen vertaling).....	35
Tabel 12: Invloed van de semantische parameters (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 20).....	37
Tabel 13: Leeftijd respondenten Lager Onderwijs.....	43
Tabel 14: Geslacht respondenten Lager onderwijs.....	43
Tabel 15: Verdeling respondenten: Vierde leerjaar (Lager Onderwijs).....	43
Tabel 16: Leerlingenkenmerken Basisonderwijs 2013-2014 (AgODi 2014, eigen omzetting in percentages).....	44
Tabel 17: Leerlingenkenmerken Secundair Onderwijs 2013-2014 (AgODi 2014, eigen omzetting in percentages).....	45
Tabel 18: Taalachtergrond respondenten Lager Onderwijs.....	46
Tabel 19: Taalachtergrond respondenten Middelbaar Onderwijs.....	46
Tabel 20: Moedertalen Respondenten Lager en Middelbaar Onderwijs: 'Tweetaligen'	47
Tabel 21: Moedertalen Respondenten Lager en Middelbaar Onderwijs: 'Anderstaligen'	48
Tabel 22: Substantieven: indeling volgens grammaticaal geslacht.....	50
Tabel 23: Verdeling substantieven volgens Van Dale (cf. Van Dale, geciteerd in Audring 2009: 42)...	51
Tabel 24: Indeling in type substantieven.....	51
Tabel 25: Overzicht substantieven (bepaalde lidwoorden).....	56
Tabel 26: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking 'leeftijd'	56
Tabel 27: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar).....	57
Tabel 28: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar).....	58
Tabel 29: Overzicht substantieven volgens grammaticaal geslacht (Pers. vnw. - subjectsvorm).....	59

Tabel 30: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking 'leeftijd'	60
Tabel 31: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar).....	61
Tabel 32: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar).....	62
Tabel 33: Overzicht substantieven volgens semantiek (Pers. vnw.).....	63
Tabel 34: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking 'leeftijd'	64
Tabel 35: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar).....	65
Tabel 36: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar).....	66
Tabel 37: Overzicht substantieven volgens grammaticaal geslacht (Pers. vnw.- objectsvorm).....	67
Tabel 38: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking 'leeftijd'	67
Tabel 39: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar). 68	
Tabel 40: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar).....	69
Tabel 41: Resultaten bepaalde lidwoorden: Nederlandstaligen.....	71
Tabel 42: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (grammaticaal geslacht): Nederlandstaligen.....	71
Tabel 43: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Nederlandstaligen.....	72
Tabel 44: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Nederlandstaligen.....	72

2 Grafieken

Grafiek 1: Resultaten bepaalde lidwoorden volgens taalachtergrond (vierde leerjaar).....	57
Grafiek 2: Resultaten bepaalde lidwoorden volgens taalachtergrond (tweede middelbaar).....	58
Grafiek 3: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm volgens taalachtergrond (vierde leerjaar).....	61
Grafiek 4: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm volgens taalachtergrond (tweede middelbaar) 65	
Grafiek 5: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek) volgens taalachtergrond (vierde leerjaar).....	65
Grafiek 6: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek) volgens taalachtergrond (tweede middelbaar).....	66
Grafiek 7: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm volgens taalachtergrond (vierde leerjaar).....	69
Grafiek 8: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm volgens taalachtergrond (tweede middelbaar)...70	

3 Kaarten

Kaart 1: Ligging Gemeentes: (docu.vlaamserand.be).....	43
---	----

Inhoudsopgave

Inleiding	11
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	16
4 Het adnominale systeem	16
4.1 Adnomina in het Nederlands	16
4.2 Problematiek bij de keuze tussen ‘de’ en ‘het’	18
4.3 Vergelijking Standaardnederlands en dialecten.....	21
4.4 Verwerving van de bepaalde lidwoorden door Nederlandstaligen.....	22
4.5 Verwerving van de bepaalde lidwoorden door niet-Nederlandstaligen	23
5 Het pronominale systeem	25
5.1 Pronomina in het Nederlands	25
5.2 Problematiek van het pronominale genus.....	27
5.3 Cross-linguïstische overeenkomsten of variatie.....	30
5.4 Veranderingen in het Nederlandse genussysteem.....	32
5.4.1 Masculinisering.....	32
5.4.2 Hersemantisering.....	34
6 Besluit	39
Hoofdstuk 2: Methodologie	41
1. Focus en onderzoeksvraag.....	41
2. Methode.....	42
2.1. Corpus.....	42
2.2. Meetinstrument	48
3. Toelichting onderzoeksvraag.....	52
Hoofdstuk 3: Resultaten	55
1. Bepaalde lidwoorden	55
1.1. Vergelijking ‘leeftijd’	56
1.2. Vergelijking ‘taalachtergrond’	56
2. Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	58
2.1. Verwijzen volgens grammaticaal geslacht	58
2.1.1. Vergelijking ‘leeftijd’	59
2.1.2. Vergelijking ‘taalachtergrond’	60
2.2. Verwijzen volgens semantiek.....	62

2.2.1.	Vergelijking 'leeftijd'	63
2.2.2.	Vergelijking 'taalachtergrond'	64
3.	Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm	66
3.1.	Vergelijking 'leeftijd'	67
3.2.	Vergelijking 'taalachtergrond'	68
4.	Algemene bevindingen: het zuidelijke Nederlands.....	70
4.1.	Bepaalde lidwoorden.....	70
4.2.	Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	71
4.3.	Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm	72
	Hoofdstuk 4: Bespreking resultaten	74
1.	Bepaalde lidwoorden	74
2.	Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	76
2.1.	Verwijzen volgens grammaticaal geslacht	76
2.2.	Verwijzen volgens semantiek.....	78
3.	Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm	80
4.	Aanwezigheid mismatch.....	81
5.	Algemene bevindingen: het zuidelijke Nederlands.....	82
5.1.	Bepaalde lidwoorden.....	82
5.2.	Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	83
5.3.	Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm	85
	Hoofdstuk 5: Besluit	87
	Hoofdstuk 6: Bijlage	90
1	Enquête	90
1.1	Voorbeeld lager -en middelbaar onderwijs	90
	Hoofdstuk 7: Referenties	93

Inleiding

Ik heb de boek in één adem uitgelezen! Als moedertaalspreker van het Nederlands valt het hoogstwaarschijnlijk meteen op dat in de voorgaande zin een fout is geslopen. Het correcte lidwoord bij het substantief ‘boek’ is immers niet ‘de’ maar wel ‘het’. Men is er zich met andere woorden van bewust dat dit zelfstandig naamwoord een onzijdig genus (i.e. ‘het’) heeft en geen commun genus (i.e. ‘de’). Taalgebruikers die het Nederlands niet als (enige) moedertaal hebben, blijken dit niet altijd als een eenvoudige opgave te ervaren (cf. Cornips & Hulk 2006, 2008; Unsworth 2007, 2008; Beltman 2009; Ziemann et al. 2011; Cornips et al. 2006). Ze ondervinden dan ook herhaaldelijk problemen als ze voor een dergelijke keuze gesteld worden. Nederlandstaligen hoeven vaak slechts beroep te doen op hun intuïtie, zonder de regels omtrent deze problematiek te hoeven raadplegen. Aangezien deze intuïtie ontbreekt bij niet-Nederlandstaligen, lijkt het memoriseren van enkele indicaties omtrent de keuze tussen ‘de’ en ‘het’ de enige mogelijke uitweg naar correct taalgebruik in het Nederlands.

Er worden om die reden vaak woordenlijsten aangemaakt als hulpmiddel voor anderstaligen die Nederlands willen leren. Bij het opmaken van dergelijke woordenlijsten wordt, in de meerderheid van de gevallen, geopteerd voor het weergeven van *het*-woorden, samen met enkele aanwijzingen voor het gebruik ervan. Men kiest hiervoor aangezien *het*-woorden erg cruciaal blijken in het Nederlands. Onder meer de zeer frequente woorden als ‘water’, ‘boek’ en ‘papier’ vragen immers om een onzijdig lidwoord (i.e. ‘het’). Bovendien zijn substantieven met een onzijdig genus beperkt in aantal. Ongeveer 75% van de substantieven zijn immers ‘de’-woorden en slechts 25% van de zelfstandige naamwoorden zijn ‘het’-woorden (Haeseryn, et al. 1997: 149, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 6; Cornips & Hulk 2008: 269; Cornips & Hulk 2006: 358). In het *Theoretisch kader* van deze scriptie worden de factoren, die de keuze tussen ‘de’ en ‘het’ kunnen vergemakkelijken, uitgebreid omschreven.

De bovenstaande grammaticale woorden maken deel uit van de ‘adnomina’ (cf. Audring 2009). Deze ‘adnomina’ omvatten naast de bepaalde lidwoorden (i.e. ‘de’ en ‘het’) ook de categorie ‘onbepaalde lidwoorden’. In het Nederlands worden zij onveranderlijk uitgedrukt door ‘een’ (Cornips & Hulk 2006: 357; Cornips & Hulk 2008: 269). De keuze tussen de bepaalde -en de onbepaalde lidwoorden is afhankelijk van drie factoren, namelijk van wat de spreker weet, van “wat de hoorder weet en van wat de spreker denkt dat de hoorder weet” (Van Kampen & Wijnen 2000: 276, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 7). Dit onderscheid wordt in het verdere verloop van deze scriptie echter niet uitgewerkt, voor een uitvoerige beschrijving zie Haeseryn et al. (1997) en Prince (1992). De focus ligt in dit onderzoek op de bepaalde lidwoorden. Deze categorie vormt zowel voor anderstaligen als voor Nederlandstalige taalverwervers een struikelblok (cf. Cornips & Hulk 2006, 2008; Unsworth

2007, 2008; Beltman 2009; Ziemann et al. 2011; Cornips et al. 2006). Bijgevolg wordt het gebruik van deze lidwoorden bij moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van het Nederlands onderzocht.

Het Nederlands kent naast de adnomina nog een andere problematiek, meer bepaald de 'pronomina'. Vooraleer dieper in te gaan op de verhouding tussen beide vormen van verwijzen, wordt dit concept eerst verklaard. De grammaticale categorie 'pronomina' kan als volgt gedefinieerd worden: "Pronouns are noun phrases with little semantic content, which often refer back to an antecedent previously given in the linguistic or extralinguistic context." (Comrie 1999, geciteerd in Beltman 2009: 13). De pronomina omvatten net als de adnomina verschillende vormen. In het Nederlands zijn de vier volgende types het belangrijkste: de persoonlijke voornaamwoorden, de aanwijzende voornaamwoorden, de bezittelijke voornaamwoorden en de betrekkelijke voornaamwoorden (Audring 2006: 77). In dit onderzoek ligt de nadruk op de persoonlijke voornaamwoorden, die in het Nederlands zowel in subjects -als in objectvormen kunnen optreden (De Vos 2008a: 18).

De pronominale verwijzing gebeurt in het Nederlands traditioneel op basis van een drie-generasysteem (Haeseryn et al. 1997: 148). Dit wil zeggen dat de taalgebruiker keuze heeft tussen drie vormen, meer bepaald mannelijk ('hij'-'hem'), vrouwelijk ('zij'-'haar') of onzijdig ('het'-'het') (De Vos 2008a: 19). Afhankelijk van de zinsconstructie kiest men de onderwerpsvorm of de niet-onderwerpsvorm. Ter illustratie wordt een voorbeeld van beide types gegeven: *Er hangt een spiegel aan de muur. Hij/zij/het is heel groot.* (Subjectspronomen) en *Wat doet Jan met de spiegel? Jan laat hem/haar/het op de grond vallen.* (Objectspronomen). Het onderliggende mannelijke substantief 'spiegel' is in beide gevallen het antecedent waarnaar verwezen wordt. Het passende (mannelijke) subjects -of objectspronomen is telkens vetgedrukt. In dit onderzoek wordt het gebruik van beide vormen bestudeerd. Net als bij de lidwoorden blijken deze twee manieren van verwijzen dan ook voor moeilijkheden te zorgen bij Nederlandstalige taalverwervers (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos 2008a) en bij anderstaligen die Nederlands leren (cf. Beltman 2009).

Vervolgens dient het enigszins abstracter concept 'genussysteem' gedefinieerd te worden, om tot een beter begrip van het voorgaande te komen. De Vos merkte op dat een genussysteem "een bepaalde manier van nominale classificatie" is (De Vos 2008a: 1). Een taal bezit met andere woorden een dergelijk systeem, als de substantieven ingedeeld worden in woordgeslacht (De Vos 2008a: 1). Andere benamingen voor het begrip 'woordgeslacht' zijn 'grammaticaal geslacht' of 'genus', vandaar ook de term 'genussysteem' (De Vos 2008a: 2-3; De Paepe en De Vogelaer 2008: 2). Voor het Nederlands betekent dit concreet het volgende: "Genus of woordgeslacht, is een eigenschap van substantieven die bepalend is voor de (vorm van) lidwoorden, adjectieven en de meeste voornaamwoorden waarmee een enkelvoudig substantief in combinatie optreedt of waardoor het vervangen kan worden" (ANS, geciteerd in De Vos 2008a: 2). In deze scriptie wordt voornamelijk

aandacht besteed aan het genus van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden. In het Nederlands zijn bij deze twee vormen van verwijzen respectievelijk twee -of drie keuzemogelijkheden aanwezig. Dit wil zeggen dat er een ‘mismatch’ optreedt bij de bepaling van het genus van zelfstandige naamwoorden in het Nederlands, aangezien er zowel sprake is van een twee-generasysteem als van een drie-generasysteem.

Deze ‘mismatch’ of discrepantie wordt door Audring als volgt omschreven: “het aantal en de aard van de nominale en pronominale genera komen niet overeen” (Audring 2006: 73). Dit fenomeen werd niet enkel geobserveerd bij een groot aantal Germaanse standaardtalen (Audring 2006: 73), maar ook bij enkele niet-Westerse talen als Hebreeuws (Audring 2009: 28). In het Nederlands betekent het specifiek dat er bij onzijdige substantieven steeds ‘het’ wordt gebruikt, zowel bij de lidwoorden als bij de persoonlijke voornaamwoorden. Maar bij de zelfstandige naamwoorden met een commun genus is de situatie complexer. Wanneer men naar deze woorden wil verwijzen met een persoonlijk voornaamwoord kan men immers kiezen tussen een mannelijke (‘hij’-‘hem’) en een vrouwelijke vorm (‘zij’-‘haar’). De discrepantie tussen het adnominale en het pronominale systeem zorgt er bijgevolg voor dat de keuze voor het correcte pronomen vaak niet eenvoudig is.

Zoals blijkt uit het voorgaande wordt in het Nederlands traditioneel een drie-generasysteem gehanteerd om met een persoonlijk voornaamwoord te verwijzen naar een substantief (Haeseryn et al. 1997: 148). Het is echter belangrijk om hieromtrent op te merken dat er zich een verschil voordoet tussen het Nederlands in Nederland (i.e. het noordelijke Nederlands) en in België (i.e. het zuidelijke Nederlands). In Nederland heeft zich immers de ontwikkeling voltrokken naar een ‘gemasculiniseerd’ systeem (Audring 2009: 39). Dit wil zeggen dat sprekers van het noordelijke Nederlands, zowel in het adnominale -als in het pronominale domein slechts twee keuzemogelijkheden tot hun beschikking hebben (Audring 2009: 39). Meer bepaald gebruikt men ‘het’ voor onzijdige substantieven en ‘hij’ voor zelfstandige naamwoorden met een commun genus (‘de’), vandaar ook de term ‘gemasculiniseerd’ (De Paepe & De Vogelaer 2008: 4; Audring 2009: 39).

Maar niet alle “ontwikkelingen in het noordelijke Nederlandse pronominale genus vallen echter onder de noemer ‘masculinisering’” (De Paepe & De Vogelaer 2008). Audring merkte immers een tendens tot hersemantisering op in het noordelijke Nederlands (Audring 2006: 72). Dit wil zeggen dat de keuze voor een bepaald persoonlijk voornaamwoord niet meer traditioneel gebaseerd is op het grammaticale geslacht, maar wel op de semantiek van het desbetreffende substantief. Voor menselijke (i.e. bezielde) substantieven wil dit zeggen dat het pronomen afhankelijk is van het natuurlijke geslacht. Er wordt bijvoorbeeld een vrouwelijk persoonlijk voornaamwoord gehanteerd om te verwijzen naar het vrouwelijke woord ‘boerin’: *De boerin maakt eten. Ze is er heel goed in.* Bij de niet-bezielde zelfstandige naamwoorden beïnvloeden andere semantische parameters de keuze

voor een bepaald persoonlijke voornaamwoord, namelijk ‘telbaarheid’ of ‘graad van individuering’ (Audring 2006: 72)

Om de bovenstaande verschuivingen in het genussysteem te kaderen in een groter geheel beschrijft De Vogelaer (2006: 90) de tussenpositie die het Nederlands inneemt ten opzichte van het Duits en het Engels. Het adnominale domein in het Nederlands is immers gebaseerd op een twee-generasysteem (cf. supra). Dit tegenover het conservatiever drie-generasysteem dat in het Duits gebruikt wordt en het enige bepaalde lidwoord (i.e. ‘the’) dat in het innovatieve Engelse genussysteem gehanteerd wordt. Op het vlak van de pronomina is er een gelijkaardige tussenpositie te bemerken. Het Duits en het Nederlands hanteren immers allebei het traditionele drie-generasysteem. Er is in het noordelijke Nederlands echter een tendens tot masculinisering op te merken (cf. supra). Dit wil zeggen dat er een overgang vastgesteld kan worden van een drie-generasysteem naar een innovatiever twee-generasysteem (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 4; Audring 2009: 39). Het Nederlands blijft wel nog conservatiever dan het Engels, dat nog maar nauwelijks over een genussysteem beschikt (De Vogelaer 2006: 90).

Het zuidelijke Nederlands wordt, in tegenstelling tot het noordelijke Nederlands, vaak nog verondersteld gebruik te maken van het traditionele drie-generasysteem (De Vogelaer 2006: 91). Enkele onderzoeken wezen echter op de aanwezigheid van de verschuivingen, zoals die zich in het noordelijke Nederlands reeds voltrokken hebben (cf. De Vogelaer 2009; De Schutter & Taeldeman 2009; De Vos 2008a & b; Audring 2009, 14). De situatie is evenwel nog onvoldoende duidelijk afgetekend. De invloed van de dialecten er immers nog erg groot. Deze varianten van het Nederlands houden vaak nog sterk vast aan het drie-generasysteem (cf. De Vogelaer 2008, 2009; De Schutter & Taeldeman 2009; De Vos 2008a; De Vogelaer & De Sutter 2011, 2014). Een hoge dialectkennis wordt bijgevolg geassocieerd met een foutloze toepassing van het grammaticale geslacht. Maar aangezien deze dialectkennis gestaag achteruit gaat (De Vos 2008a: 99), werkt dit mede de onzekerheid omtrent het gebruik van het correcte persoonlijke voornaamwoord in de hand. Deze teloorgang is vaak het sterkst te bemerken bij de taalverwervers, i.e. kinderen (Vogels & Krahmer 2014: 108).

Om de bovenstaande redenen onderzoekt deze scriptie het taalgebruik van taalverwervers in België, als voortzetting van de hieraan voorafgaande case-study en bachelorproef. Dit wil zeggen dat in dit onderzoek het zuidelijke Nederlands, waar de verschuivingen nog volop in ontwikkeling zijn, bestudeerd wordt. Deze veranderingen in het taalbeeld, met betrekking tot de problematiek van het genussysteem, worden uitvoerig beschreven in het eerste hoofdstuk. In dit hoofdstuk, i.e. het *Theoretisch kader*, worden zowel de verworven inzichten uit het adnominale domein als uit het pronominale domein weergegeven om een globaal beeld te vormen. Dit is een uitbreiding van de hierboven vermelde case-study en bachelorproef, die zich voornamelijk concentreerden op het pronominale systeem.

Vervolgens komt in het tweede hoofdstuk de methodologie aan bod. De methode die gehanteerd werd om dit onderzoek uit te voeren wordt toegelicht, gevolgd door een beschrijving van de respondenten. Zoals hierboven al werd opgemerkt, ondervinden Nederlandstalige taalverwervers problemen bij het gebruik van adnomina en pronomina. Maar ook voor anderstaligen die Nederlands leren blijkt de verwerving van het correcte gebruik een ware hindernis te zijn. Beide groepen taalgebruikers maken bijgevolg deel uit van het corpus in dit onderzoek. Dit is geen merkwaardige keuze, aangezien er in België naast de officiële talen, i.e. het Nederlands, het Frans en het Duits (Janssens 2001: 14), ook een enorme verscheidenheid aan andere talen gesproken wordt. Dit hoofdstuk omvat eveneens een bespreking van de onderzoeksvraag. Deze vraag werd opgedeeld in verschillende deelonderzoeksvragen met telkens de focus op een andere parameter, i.e. 'leeftijd', 'moedertaal' of 'het zuidelijke Nederlands'.

Het derde hoofdstuk behelst een voorstelling van de resultaten, die aan de hand van tabellen op een overzichtelijke wijze en per parameter worden weergegeven. In het vierde hoofdstuk worden deze bevindingen uitvoerig besproken en geïnterpreteerd. Er wordt aandacht besteed aan de invloed van de drie bovenstaande parameters op het gebruik van de adnomina en de pronomina. In het laatste hoofdstuk worden conclusies gevormd op basis van de verworven inzichten met betrekking tot het genussysteem in het zuidelijke Nederlands. Op die manier wordt getracht een afdoend antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag van deze scriptie. Tot slot worden enkele suggesties gegeven voor verder onderzoek.

Hoofdstuk 1: Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de belangrijkste theoretische aspecten. Op die manier wordt getracht dit onderzoek te kaderen in het grotere geheel van de Nederlandse grammatica. Het Nederlandse genussysteem wordt uitgebreid besproken in twee delen, namelijk het adnominale -en het pronominale domein. Eerst wordt het adnominale systeem in detail toegelicht. Specifiek wordt in het eerste deel omschreven wat deze vorm van verwijzen inhoudt (cf. 1.1). Vervolgens wordt het onderscheid tussen het commune en het onzijdige lidwoord uitgewerkt, samen met de factoren die de keuze tussen 'de' en 'het' bepalen (cf. 1.2). In het derde deel wordt aandacht besteed aan het verschil tussen het gebruik van lidwoorden in het Standaardnederlands en in zuidelijke dialecten (cf. 1.3). Tot slot komt ook de verwerving van de lidwoorden aan bod, zowel bij moedertaalsprekers van het Nederlands als bij anderstalige taalverwervers (cf. 1.4 en 1.5).

Het tweede deel van dit hoofdstuk concentreert zich op het pronominale systeem. Eerste wordt een overzicht gegeven van de soorten pronomina, met de focus op de persoonlijke voornaamwoorden in subjects -en objectsvorm (cf. 2.1). Vervolgens wordt dieper ingegaan op de persoonlijke voornaamwoorden, meer bepaald op de problematiek omtrent het gebruik ervan (cf. 2.2). Nadien worden het genussysteem in het Nederlands vergeleken met onder meer het Duits en het Engels (cf. 2.3). Er wordt ook kort gewezen op de moeilijkheden bij de verwerving van het pronominale genus door anderstaligen. Tot slot komen twee belangrijke tendensen in het Nederlandse pronominale systeem aan bod (cf. 2.4). Meer bepaald de ontwikkeling genaamd 'masculinisering' (cf. 2.4.1) en het proces 'hersemantisering' (cf. 2.4.2). Bij de laatstgenoemde wordt uitgebreid aandacht besteed aan de situatie in het noordelijke -en in het zuidelijke Nederlands (cf. 2.4.2.1 en 2.4.2.2). Tot slot wordt in het derde deel van dit hoofdstuk, op basis van het overzicht van de literatuur, een besluit gevormd.

1 Het adnominale systeem

1.1 Adnomina in het Nederlands

Het adnominale systeem bevat, zoals in de *Inleiding* al werd besproken, zowel de bepaalde als de onbepaalde lidwoorden. Dit systeem maakt een onderscheid tussen een commuun genus en een neutraal, of onzijdig genus. Bij de bepaalde lidwoorden betekent dit de reeds eerder aangehaalde tweedeling tussen 'de' -en 'het' woorden (De Vogelaer 2008: 1; De Vos 2008a: 6). De verbuigingen van de adjectieven behoren eveneens tot het adnominale domein. Ondanks het feit dat dit aspect niet verder onderzocht wordt in deze scriptie, wordt er in dit deel toch kort aandacht aan besteed om zo een volledig beeld te kunnen schetsen van het adnominale systeem. Overeenstemmend met

de tweedeling van de lidwoorden verschijnen de adjectieven immers respectievelijk in een verbogen -of een onverbogen vorm (De Vogelaer 2008: 1; De Vos 2008a: 6). Dit wanneer ze in een zin voorafgegaan worden door het onbepaald lidwoord, dat in het Nederlands onveranderlijk ‘een’ is (Cornips & Hulk 2006: 357; Cornips & Hulk 2008: 269). Enige variatie is enkel te bemerken in de dialecten (zie 1.3).

Ter illustratie zijn in de onderstaande tabel (Tabel 1) twee voorbeelden opgetekend van de soorten lidwoorden en de verbuiging van de adjectieven in het Nederlands. Het eerste voorbeeld toont aan dat het adjectief, in dit geval ‘mooi’, niet verbogen wordt wanneer het in combinatie met een onzijdig substantief (i.e. ‘kind’) gebruikt wordt. Dit in tegenstelling tot het tweede voorbeeld met de substantieven ‘man’ en ‘vrouw’ die een commun genus hebben. Het adjectief ‘mooi’ wordt in dit geval wel verbogen, meer bepaald door de toevoeging van een suffix, i.e. de sjwa (- ə) (cf. De Vogelaer 2008: 1; De Paepe 2008: 9).

Tabel 1: Voorbeelden lidwoorden en verbuiging adjectieven (De Vogelaer 2008:1)

	Type genus	Bepaald lidwoord	Onbepaald lidwoord en adjectief
1.	Onzijdig genus	Het kind	Een mooi kind
2.	Commuun genus	De man/vrouw	Een mooie man/vrouw

Uit Tabel 1 kan men besluiten dat het onbepaalde lidwoord ‘een’ zowel bij onzijdige zelfstandige naamwoorden als bij substantieven met een commun genus, gehanteerd kan worden. Er moet hieromtrent echter opgemerkt worden dat “dit lidwoord [...] alleen gebruikt [wordt] voor telbare enkelvoudige nomina en niet voor meervoudsvormen of niet-telbare nomina die kaal blijven” (Beltman 2009: 13). In wat volgt wordt slechts beperkt aandacht besteed aan de onbepaalde lidwoorden, aangezien deze categorie “niet langer [functioneert] als drager van genusinformatie” (De Paepe 2008: 9). De dialecten vormen hierop echter een uitzondering. Ze vertonen immers, in tegenstelling tot het Standaardnederlands, vaak wel nog een onderverdeling (zie 1.3).

Bij de bepaalde lidwoorden is in het Standaardnederlands, zoals eerder vermeld, wel een tweedeling te bemerken, i.e. tussen ‘de’ en ‘het’. De adnominale congruentie die bij het gebruik van deze lidwoorden aanwezig is, gebeurt op basis van het grammaticale genus (De Vos 2008a: 6). Dit wil zeggen dat het lidwoord “in getal en genus [moet] overeenstemmen met de substantivische kern van de naamwoordelijke constituent waarin het als determinator optreedt. (ANS §4.2.1, geciteerd in De Vos 2008a: 6). ‘Getal’ impliceert een onderscheid tussen meervoudige -en enkelvoudige zelfstandige naamwoorden. Voor de eerstgenoemden geldt dat, als ze definiet zijn (i.e. een bepaald lidwoord vragen), ze altijd voorafgegaan worden “door *de* en nooit door *het*” (Van Wijngaarden 2006: 6). Bij de enkelvoudige substantieven is de keuze tussen ‘de’ en ‘het’ minder eenvoudig aangezien ze hier

afhankelijk is van het genus. In het volgende deel wordt uitgebreider ingegaan op de factoren die de keuze tussen ‘de’ en ‘het’ bepalen.

1.2 Problematiek bij de keuze tussen ‘de’ en ‘het’

Zoals eerder vermeld is bovenstaande keuze niet steeds een eenvoudige opgave. Zowel anderstalige die Nederlands leren, als moedertaalsprekers ondervinden immers problemen (cf. *Inleiding*). Er zijn dan ook geen echte regels voor de bepaling van het correcte lidwoord. Slechts enkele indicaties kunnen als hulpmiddel dienen, “hoewel er steeds uitzonderingen zijn” (*OnzeTaal.nl*, a). In sectie 1.1 werd al aangegeven dat een belangrijke indicatie bij de keuze voor het lidwoord ‘de’, het gebruik van de meervoudsvorm van het desbetreffende substantief is. Een van de voornaamste aanwijzingen die het gebruik van het andere bepaalde lidwoord (i.e. ‘het’) bepalen is het verkleinwoord ‘-(t)je’ (Cornips & Hulk 2006: 357; *OnzeTaal.nl*, a).

Een volgende manier om het genus van substantieven te bepalen, is aan de hand van het aspect ‘geleedheid’. “Een groot deel van de zelfstandige naamwoorden in het Nederlands” is immers geleed (Van Wijngaarden 2006: 6). Het genus van deze substantieven is vaak te voorspellen “op basis van de elementen waaruit die woorden zijn afgeleid” (Van Wijngaarden 2006: 6). Audring en Booij (2009: 3-5) maken een onderscheid tussen drie morfologisch complexe woorden waarbij de genustoekenning goed in te schatten is. Een eerste type zijn de samenstellingen waarbij “het genus doorgaans bepaald [wordt] door het rechterlid, dat fungeert als hoofd” (Audring & Booij 2009: 3). Van Wijngaarden (2006: 6) geeft ter verduidelijking het volgende voorbeeld (zie Tabel 2).

Tabel 2: Voorbeeld samenstellingen (cf. Van Wijngaarden 2006: 6)

	Twee substantieven	1. Samenstelling (A-B)	2. Samenstelling (B-A)
A.	<i>De computer</i>	<i>Het computerspel</i>	<i>De spelcomputer</i>
B.	<i>Het spel</i>		

In Tabel 2 kan worden vastgesteld dat beide samenstellingen bestaan uit dezelfde substantieven, namelijk ‘de computer’ en ‘het spel’. Als zelfstandige naamwoord hebben ze elk een verschillend genus, i.e. een commuun of een onzijdig. Bijgevolg is de volgorde van de substantieven in de samenstelling doorslaggevend voor de bepaling van het genus van het geheel, i.e. de samenstelling. Zoals eerder opgemerkt zijn er echter ook steeds uitzonderingen aanwezig (cf. *OnzeTaal.nl*, a). Audring en Booij (2009: 4) wijzen onder meer op het volgende voorbeeld: ‘de spleet oog’, maar ‘het oog’. Ook stofnamen vertonen vaak deze uitzondering (E-ANS 1997d). Van Haeringen (1951 [1962: 96] geciteerd in Audring & Booij 2009: 4), merkte bijgevolg op dat er ook in deze categorie onzekerheid is bij de keuze tussen ‘de’ en ‘het’.

Vervolgens kan het genus van een substantief eveneens bepaald worden door het type affix of suffix, i.e. voorvoegsel of achtervoegsel, dat eraan toegevoegd is. Dit is de tweede categorie die door Audring en Booij (2009: 4) onderscheiden werd. In een uiteenzetting in *Onze Taal* over de algemene regels omtrent ‘de’ en ‘het’, komt dit type substantief eveneens aan bod (*OnzeTaal.nl*, a). De indicaties omtrent de bepaling van het genus van deze substantieven wordt uitgebreid besproken in de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (E-ANS 1997b,c). Om een zo volledig mogelijk beeld te geven van de affixen en suffixen die de keuze voor een bepaald genus bepalen, wordt in deze scriptie het laatstgenoemde overzicht kort overgenomen. In Tabel 3 worden de affixen en suffixen weergegeven, die een substantief met een onzijdig genus (‘het’) toegekend krijgen. Diegenen die vragen om een substantief met een commun genus (‘de’) zijn Tabel 4 opgetekend. De uitzonderingen op deze indeling zijn voor de begrijpelijkheid van de tabellen weggelaten, zie hiervoor E-ANS (1997b,c).

Tabel 3: Voorbeelden affixen en suffixen met een onzijdig genus (cf. E-ANS 1997c)

'het'	Type affix of suffix	Affix of suffix	Voorbeeld
1.	Verkleinwoorden	'-(t)je'	Het mannetje
2.	Achtervoegsels	-asme	Het enthousiasme
		-isme	Het idealisme
		-ment	Het instrument
		-sel	Het stelsel
		-um	Het centrum
	En woorden van Latijnse afkomst op		
3.	Afleidingen van een werkwoordstam zonder toevoegsel beginnend met de voorvoegsels	be-	Het begin
		ge-	Het geloof
		ont-	Het onthaal
		ver-	Het verzet
4.	Afleidingen van een werkwoordstam met het voorvoegsel	ge-	Het geblaf
5.	Woorden die afgeleid zijn van substantieven met het voorvoegsel ge- en het achtervoegsel -te en verzamelnaam zijn	ge - ... - te	Het gebeente
6.	Als substantief gebruikte woorden die tot andere woordsoorten behoren en als geheel gesubstantiveerde groepen	-	Het schrijven Het leuke (daarvan) Het waarom

Tabel 4: Voorbeelden affixen en suffixen met een commuun genus (cf. E-ANS 1997b)

'de'	Type affix of suffix	Affix of suffix	Voorbeeld
1.	Afleidingen van een werkwoordstam zonder toevoegsel	-	<i>De aankoop</i>
2.	Woorden die eindigen op de achtervoegsels	-de	<i>De liefde</i>
		-te	<i>De begeerte</i>
		-heid	<i>De goedheid</i>
		-ij	<i>De bakkerij</i>
		-ing	<i>De bevrijding</i>
		-nis	<i>De begrafenis</i>
		-st	<i>De gunst</i>
3.	Woorden van vreemde herkomst die eindigen op de achtervoegsels	-ade	<i>De brigade</i>
		-ide	<i>De genodice</i>
		-ode	<i>De episode</i>
		-ude	<i>De prelude</i>
		-age	<i>De bagage</i>
		-esse	<i>De finesse</i>
		-ica	<i>De fysica</i>
		-ie	<i>De biologie</i>
		-iek	<i>De muziek</i>
		-ine	<i>De cabine</i>
		-iteit	<i>De elektriciteit</i>
		-ose	<i>De diagnose</i>
		-sis	<i>De basis</i>
		-tis	<i>De bronchitis</i>
		-xis	<i>De syntaxis</i>
		-suur	<i>De censuur</i>
		-tuur	<i>De cultuur</i>
		-theek	<i>De apotheek</i>
		-yse	<i>De dialyse</i>

Het derde, en laatste type morfologisch complexe woorden (cf. Audring & Booij 2009: 5), zijn de conversies van partikelwerkwoorden. Bij deze categorie is het genus eveneens voorspelbaar. Ze zijn immers doorgaans 'de'-woorden. Een voorbeeld hiervan is het substantief 'de aanval', dat afgeleid is van het partikelwerkwoord 'aanvallen' (Audring & Booij 2009: 5).

In het Nederlands worden naast de bovenstaande gelede woorden echter ook ongelede substantieven gebruikt. Deze categorie kan gedefinieerd worden als een "eenheid van vorm en betekenis die niet verder in betekenisdragende vormelementen te analyseren is, zoals het woord *boek*" (E-ANS: 1997a). De keuze tussen 'de' en 'het' is bij deze ongelede (enkelvoudige) nomina eerder arbitrair, "behalve bij veel mens-aanduidende woorden, die *de*-woorden zijn" (Don et al. 1994: 129, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 6). 'Mens-aanduidende woorden' zijn substantieven die personen omschrijven, zoals "ober, boer, boerin" (*OnzeTaal.nl*, a), deze krijgen bijgevolg het lidwoord 'de' toegekend (Don et al. 1994: 129, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 6; Audring & Booij 2009: 2). Onder andere in het taalbeleid van de Universiteit Gent wordt een overzicht gegeven

van frequente ongelede 'het'-woorden, zoals 'feest', 'brood' en 'geld' (*Taalbeleid.ugent.be*). Voor deze categorie bestaan er met andere woorden nauwelijks of geen indicaties voor de bepaling van het genus.

1.3 Vergelijking Standaardnederlands en dialecten

Er worden in het Standaardnederlands bij de bepaalde lidwoorden slechts twee vormen, i.e. 'de' en 'het' onderscheiden (cf. De Vogelaer 2008: 1; De Vos 2008a: 6). De categorie van de onbepaalde lidwoorden wordt onveranderlijk uitgedrukt door 'een' (Cornips & Hulk 2008: 269; Cornips & Hulk 2006: 357). Zoals eerder vermeld (cf. *Inleiding*) is het dialectgebruik nog sterk aanwezig in België. Deze dialectkennis heeft een positieve invloed op het behoud van het drie-generasysteem, zowel bij de pronomina als bij de adnomina (cf. De Vos 2008a; De Vogelaer 2008, 2009; De Schutter & Taeldeman 2009; De Vogelaer & De Sutter 2011, 2014). De Vogelaer wijst dan ook op het feit dat: "Some varieties, such as most varieties spoken in Belgium, have preserved the traditional three gender system [...]. For instance, a number of dialects still distinguish masculine, feminine and neuter nouns, both in the adnominal and in the pronominal domain" (2008: 2). Het genussysteem vertoont in de Vlaamse dialecten bijgevolg enige variatie ten opzichte van het Standaardnederlands.

De Vogelaer (2009: 9) geeft in een latere studie een overzicht van de verschillen tussen de dialecten en het Standaardnederlands. Uit verder onderzoek blijkt echter dat er niet enkel sprake is van een verschil tussen de standaardtaal en de dialecten, maar dat er ook variatie optreedt binnen de dialecten zelf (cf. De Vogelaer 2008, 2009; De Vogelaer & De Sutter 2011, 2014). Om die reden wordt in deze scriptie niet het overzicht van het adnominale systeem overgenomen zoals dat opgetekend werd door De Vogelaer (2009: 9). De onderstaande tabel (Tabel 5) geeft een gedetailleerder beeld van de variatie in het adnominale domein (cf. De Vogelaer & De Sutter 2001: 195). Er worden telkens drie varianten voor een bepaalde vorm weergegeven, zoals deze gebruikt worden in het Standaardnederlands, het West-Vlaams en het Oost-Vlaams. Deze twee Vlaamse dialecten vertonen zoals blijkt uit Tabel 5 enkele verschillen, maar ze kennen beide wel een tendens tot behoud van het drie-generasysteem. Om die reden worden ze dan ook het vaakst beschreven en onderzocht met betrekking tot dit thema. De voorbeelden in de onderstaande tabel (Tabel 5) omvatten zowel de variatie bij de bepaalde lidwoorden als bij de onbepaalde lidwoorden. De verschillen in de verbuiging van de adjectieven werd eveneens overgenomen.

Tabel 5: Variatie in het adnominale systeem (cf. De Vogelaer & De Sutter 2001: 195)

Genus	Bepaald/Onbepaald	Standaardnederlands	West-Vlaams	Oost-Vlaams
Mannelijk	Bepaald	<i>de grot-e man</i>	<i>de(n) grot-e(n) man</i>	<i>de(n) grot-e(n) man</i>
	Onbepaald	<i>een grot-e man</i>	<i>e grot-e(n) man</i>	<i>ne(n) grot-e(n) man</i>
Vrouwelijk	Bepaald	<i>de grot-e vrouw</i>	<i>de grot-e vrouw</i>	<i>de grot-e vrouw</i>
	Onbepaald	<i>een gort-e vrouw</i>	<i>e grot-e vrouw</i>	<i>een grot-e vrouw</i>
Onzijdig	Bepaald	<i>het grot-e kind</i>	<i>het groot kind</i>	<i>het groot kind</i>
	Onbepaald	<i>een groot kind</i>	<i>e groot kind</i>	<i>e(en) groot kind</i>

1.4 Verwerving van de bepaalde lidwoorden door Nederlandstaligen

In deze sectie wordt dieper ingegaan op de werving van het genussysteem in het Nederlands, met de focus op de verwerving van de bepaalde lidwoorden. Cornips en Hulk (2006: 358) beschrijven de vier stadia in de verwerving van de lidwoorden, die in de onderstaande tabel (Tabel 6) kort weergegeven zijn. Uit de deze tabel (Tabel 6) blijkt dat de verwerving van het genus, en bijgevolg van het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden een zeer geleidelijk proces is. De taalverwervers gebruiken pas op een relatief late leeftijd (i.e. niet voor 6 jaar) het correcte genus van de substantieven op een consequente manier (cf. Bol & Kuiken 1988; De Houwer & Gillis 1998, geciteerd in Cornips et al. 2006: 40).

Tabel 6: Ontwikkelingsstadia van de lidwoorden (cf. Cornips & Hulk 2006: 358, eigen vertaling)

	Beschrijving van de fases
Fase 1	Enkel uiting van de substantieven
Fase 2	Sjwa + substantief, dat geïnterpreteerd kan worden als het onbepaald lidwoord 'een' (voor de leeftijd van 2 jaar)
Fase 3	a Bepaald lidwoord 'de' bij zowel substantieven met een gemeen als een onzijdig genus
	B Eerste verschijning van 'het' maar met enorme overgeneralisering van 'de'
Fase 4	Correct genus verworven (niet voor de zesjarige leeftijd)

Vele onderzoeken verwijzen naar de studie van Van de Velde (2004, geciteerd in Unsworth 2008: 369; Cornips & Hulk 2006: 358; Cornips et al. 2006: 40) voor de vaststelling dat het genus zeker niet verworven wordt voor de zesjarige leeftijd. Ten minste tot die leeftijd overgeneraliseren ze immers nog het bepaalde lidwoord 'de'. Dit wil zeggen dat ze het lidwoord 'de' ook voor onzijdige substantieven zoals 'raam' hanteren (Van de Velde 2003; 2004, geciteerd in Unsworth 2008: 370). Van de Velde neemt aan dat de taalverwervers eerst een 'default value' verwerven voor het aanduiden van het genus. In het Nederlands is dit het bepaalde lidwoord 'de', i.e. het gemeen genus (Van de Velde 2004; Cornips et al. 2006: 40). Pas later, i.e. na het zesde levensjaar, maken ze zich ook het specifieke, onzijdige lidwoord (i.e. 'het') eigen en gaan ze het ook steeds correct gebruiken (Van de Velde 2004; Cornips et al. 2006: 40).

1.5 Verwerving van de bepaalde lidwoorden door niet-Nederlandstaligen

Zoals blijkt uit het voorgaande deel (cf. 1.4) ondervinden de moedertaalsprekers van het Nederlands relatief lang problemen bij de verwerving van het genus. Het is bijgevolg niet verwonderlijk dat anderstaligen die Nederlands leren, de verwerving van het genus eveneens als een heuse problematiek ervaren (Cornips et al. 2006: 40). Deze taalgebruikers blijken dan ook een verschillende ontwikkeling van het grammaticale genus te vertonen dan Nederlandstalige moedertaalsprekers (Cornips & Hulk 2008: 268). Ze zouden onder meer het gebruik van 'het' voor onzijdige substantieven als problematischer ervaren dan moedertaalsprekers van het Nederlands. Bijgevolg vertonen ze een nog sterkere vertraging in het verwerven van het correcte gebruik van dit lidwoord (Cornips & Hulk 2008: 270).

Het verwervingsproces van het genusstelsel in het Nederlands wordt bij anderstaligen beïnvloed door een aantal externe factoren (cf. Cornips & Hulk 2008). In wat volgt wordt een overzicht gegeven van de recentste bevindingen in dit onderzoeksveld met betrekking tot vier factoren, aangezien een reeks studies de effecten en het belang ervan bestudeerde. Een eerste belangrijke factor is de leeftijd waarop men start met het leren van de tweede taal, in dit geval het Nederlands. De lengte en de intensiviteit van de input werden eveneens al bestudeerd met betrekking tot hun belang. Een derde factor is de kwaliteit van de input, met een onderscheid tussen input van moedertaalsprekers van het Nederlands en van andere anderstaligen. Tot slot is er nog een laatste factor waarvan voorspeld wordt dat hij impact heeft op het verwervingsproces van het genusstelsel in het Nederlands, namelijk de andere taal of moedertaal van de spreker.

In 2006 voerden Cornips en Hulk een onderzoek uit waarbij ze de verwerving van het grammaticale genus bestudeerden. Ze vergeleken taalgebruikers afkomstig uit een etnische minderheid (i.e. met een Marokkaanse, Turkse, Ghanese, Surinaamse en Franse afkomst), met sprekers die opgevoed werden in het Standaardnederlands en in een lokaal dialect (i.e. Heerlen). Ze kwamen tot de conclusie dat de eerste groep een tragere verwerving vertoont van het bepaalde lidwoord 'de' (Cornips & Hulk 2006: 374). Bovendien treedt bij hen ook een fossilisatie-effect op (Cornips & Hulk 2006: 374). Dit wil zeggen dat deze taalgebruikers een gesimplificeerde vorm van het grammaticale genus hanteren, waarbij ze het correcte gebruik van het bepaalde lidwoord 'het' niet verwerven. Een ander onderzoek (Cornips et al. 2006) bestudeerde eveneens de invloed van een Marokkaanse of Turkse afkomst op de verwerving van het grammaticale genus. De bevindingen in deze studie bevestigden de bovenstaande resultaten (Cornips & Hulk 2006: 374).

De tweede groep uit het onderzoek van Cornips en Hulk (2006) vertoont beduidend betere resultaten. Er is zelfs een sneller verwervingsproces op te merken tegenover de 'reguliere' moedertaalsprekers van het Nederlands, die geen of slechts een erg beperkte invloed van het

dialect ondervinden (Cornips & Hulk 2006: 374). Het werd al eerder in deze scriptie opgemerkt dat dialectkennis het begrip van het grammaticale genus positief kan beïnvloeden (zie *Inleiding* en Sectie 1.3). In een later onderzoek van Cornips en Hulk (2008) werd opnieuw de verwerving van het genussysteem bestudeerd bij kinderen die opgevoed werden in een niet-standaardtalige variant van het Nederlands. Deze groep werd verder opgesplitst in taalverwervers die het Standaardnederlands vanaf de geboorte of pas op school aangeleerd kregen, om op die manier een gedetailleerder beeld te verkrijgen (cf. Cornips & Hulk 2008). Belangrijk voor deze scriptie is dat ze eveneens aandacht besteden aan taalgebruikers die tweetalig zijn. Ze maakten voor deze groep een onderscheid tussen tweetaligen vanaf de geboorte en kinderen die na hun geboorte pas met hun ouders naar Nederland emigreerden, en bijgevolg later dan de eerste groep Nederlands leerden.

In deze studie (cf. Cornips & Hulk 2008) lag de focus op het effect van de vier bovenstaande factoren op de verwerving van het Nederlandse genussysteem. De bevindingen toonden aan dat een vroege beginleeftijd van het aanleren van het Nederlands en hoge kwantiteit van de input, een positief effect heeft op het verwervingsproces. De impact van de eerste twee factoren hangen met andere woorden erg samen. Deze twee factoren bleken immers, dankzij hun positieve impact, de verschillen tussen de tweetaligen en de moedertaalsprekers van het Nederlands in te perken (Cornips & Hulk 2008: 272, 278, 289). De invloed van het derde aspect, namelijk de kwaliteit van de input, kon met minder zekerheid aangetoond worden (Cornips & Hulk 2008: 280, 289). De laatste factor uit de studie van Cornips en Hulk (2008) is dan ook een erg omstreden gegeven in de literatuur. Dit onderzoek toonde echter aan dat overeenkomst tussen de genussystemen in de eerste en de tweede taal, de verwerving ervan in het Nederlands positief kan beïnvloeden (Cornips & Hulk 2008: 282, 284, 290).

Unsworth (2007, 2008) onderzocht eveneens de rol van 'leeftijd', 'kwantiteit' en 'kwaliteit' van de input, specifiek bij Engelstalige kinderen en volwassenen. De bevindingen omtrent de impact van de factor 'leeftijd' en 'kwantiteit van de input' bevestigden de resultaten van Cornips en Hulk (2008: 272, 278, 289). Dit wil zeggen dat hoe vroeger en hoe langer de taalgebruikers blootgesteld werden aan het Nederlands als tweede taal, hoe vaker ze correct naar onzijdige substantieven verwezen, i.e. met 'het' (Unsworth 2008: 375). Tot slot werd eveneens de impact van de factor 'kwaliteit van de input' getest (Unsworth 2008: 387). De hypothese werd in dit geval slechts deels bevestigd. Een hogere kwaliteit van de input leidde immers niet in alle gevallen tot een hogere beheersing van het genussysteem in het Nederlands (Unsworth 2008: 387). In dit onderzoek werd minder aandacht besteed aan de vierde factor, i.e. de invloed van de moedertaal op de verwerving van het genussysteem in het Nederlands.

In een later artikel bestudeerden Ziemann et al. (2011) de verschillen in het verwervingsproces van het Nederlandse genussysteem, met aandacht voor de effecten van 'leeftijd'

en de impact van de taalachtergrond van de tweetaligen (cf. Cornips en Hulk 2008). Bij de laatstgenoemde factor onderzochten ze meer specifiek welke invloed “de taalverwantschap tussen de tweede taal Nederlands en de eerste taal Duits [...] [had] op het verwervingsproces” (Ziemann et al. 2011: 184). Ze vergelijken hun bevindingen omtrent dit aspect met een eerder onderzoek dat sprekers van Marokkaans-Arabische afkomst en Turkse afkomst bestudeerde (cf. Blom et al. 2008; Orgassa & Weerman 2008). Ze kwamen tot het besluit dat de moedertaal, in dit geval het Duits, de verwerving van het genussysteem kan bevorderen in het Nederlands (Ziemann et al. 2011: 203). Dit echter enkel omdat er sprake is van overeenstemming in de systemen van beide talen (Ziemann et al. 2011: 203). Indien dit niet het geval is, bij bijvoorbeeld een Marokkaanse of Turkse taalachtergrond, zijn de verschillen met moedertaalsprekers van het Nederlands terug te voeren op de andere factoren, i.e. de kwantiteit en kwaliteit van de input (Ziemann et al. 2011: 204).

2 Het pronominale systeem

2.1 Pronomina in het Nederlands

Zoals vermeld in de *Inleiding* is de term ‘pronomina’ een overkoepelende term voor verschillende vormen (cf. Audring 2006: 77). In dit hoofdstuk worden vier soorten voornaamwoorden kort toegelicht, met de focus op de persoonlijke voornaamwoorden. Een eerste type pronomina is de categorie ‘aanwijzende voornaamwoorden’. De frequentst gebruikte aanwijzende voornaamwoorden zijn ‘deze’, ‘die’ en ‘dat’. Deze kunnen op twee manieren gehanteerd worden, namelijk zelfstandig (i.e. vervangend of anaforsch) of rechtstreeks aanwijzend (deiktisch) (De Vooy 1967: 94). Een voorbeeld van een anaforsch gebruik van ‘die’ is: “Is Joost er al? Nee, *die* heb ik nog niet gezien” (*OnzeTaal.nl*, b, eigen cursivering). Een niet-zelfstandig of deiktisch gebruik van ‘dat’ is: “*Dat* meisje kan prachtig zingen” (*OnzeTaal.nl*, b, eigen cursivering)

Een tweede soort voornaamwoorden zijn de ‘bezittelijke voornaamwoorden’. Deze categorie komt volgens de ANS op een aantal punten overeen met de persoonlijke voornaamwoorden die hieronder besproken worden. De bezittelijke voornaamwoorden “kunnen buitentekstelijk en binnentekstelijk verwijzen. Ze worden onderscheiden naar persoon en getal, naar de mogelijkheid om beklemtoond te worden (volle en gereduceerde vormen), in de tweede persoon naar het gebruik in een gespreksituatie (je- en u-vormen) en in de derde persoon naar het genus” (E-ANS 1997e). Enkele voorbeelden hiervan zijn: “Dit is niet *mijn* boek, maar *het jouwe*” (E-ANS 1997e), “Zowel *mijn* als *haar* oplossing werd geaccepteerd” (E-ANS 1997f), “*Het prinselijk* paar en *hun* kinderen brachten een bezoek aan de dierentuin” (E-ANS 1997g). De verschillende kenmerken (cf. E-ANS 1997e) worden bij de persoonlijke voornaamwoorden verder toegelicht.

Een derde categorie, die deel uitmaakt van de pronomina in het Nederlands, behelst de ‘betrekkelijke voornaamwoorden’. Deze vorm van verwijzen kan opnieuw op twee manieren gebeuren (cf. aanwijzende voornaamwoorden). Belangrijk is dat deze voornaamwoorden eveneens in getal en genus dienen overeen te komen met hun antecedent (E-ANS 1997h). Dit is duidelijk zichtbaar in de volgende voorbeelden: “Het huis **dat** je daar ziet, is van mijn oom”, “De huizen **die** je daar ziet, worden morgen afgebroken” en “De toren **die** je boven de daken ziet uitsteken, is van de Sint-Stevenskerk” (E-ANS 1997h). Ter verduidelijking werd hier het antecedent telkens onderlijnd en het betrekkelijke voornaamwoord vetgedrukt. Bovenstaande voorbeelden verschillen zowel in getal (i.e. ‘huis’ tegenover ‘huizen’) als in geslacht (i.e. ‘het huis’ tegenover ‘de toren’). Het bijbehorende pronomina werd dan ook telkens aangepast aan het antecedent, i.e. ‘de’ of ‘dat’.

De ANS geeft in haar overzicht van de voornaamwoorden aandacht aan een aantal andere vormen (E-ANS 1997i). Het laatste type voornaamwoorden dat hier beschreven wordt, en waarop de focus ligt in deze scriptie, is de categorie van de ‘persoonlijke voornaamwoorden’. Men kan deze pronomina op vijf verschillende manieren onderscheiden, die in Tabel 7 worden beschreven.

Tabel 7: Onderverdelingen persoonlijke voornaamwoorden (cf. E-ANS 1997j)

Nr.	Indeling volgens:	Omschrijving
1	Persoon en getal	▪ Eerste, tweede en derde persoon ▪ Enkelvoud en meervoud
2	Syntactische functie	Onderwerps- en niet-onderwerpsvormen
3	Mogelijkheid om beklemtoond te worden	Volle en gereduceerde vormen
4	Gebruik in een gespreksituatie	JE- en U –vormen
5	Genus	Mannelijk, vrouwelijk, onzijdig

Aan de hand van de indeling volgens de vijf parameters in de bovenstaande tabel (Tabel 7) kunnen de verschillende persoonlijke voornaamwoorden voorgesteld worden, zie Tabel 8 (cf. *OnzeTaal.nl*, c). Zoals eerder vermeld (cf. *Inleiding*) concentreert deze scriptie zich op het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de derde persoon enkelvoud. Om die reden werd aan de tabel (Tabel 8) ook een beschrijving van het aspect ‘persoon’ (cf. E-ANS 1997k) toegevoegd. Belangrijk is eveneens de onderverdeling volgens syntactische functie, waarbij de persoonlijke voornaamwoorden ingedeeld worden naargelang de manier waarop ze in een zin gebruikt worden. Ze kunnen immers zowel als onderwerp (i.e. de subjectsvormen) of niet als onderwerp (i.e. de objectsvormen) gehanteerd worden (cf. *OnzeTaal*, c). Het gebruik van beide vormen wordt dan ook in deze scriptie onderzocht. In de *Inleiding* van dit onderzoek werden al voorbeeldzinnen gegeven van beide categorieën.

De derde parameter, i.e. het verschil tussen volle en gereduceerde vormen is slechts van secundair belang, aangezien deze scriptie zich niet concentreert op spontaan taalgebruik. Ook de

tweedeling bij het ‘gebruik in gesprekssituatie’ is in dit onderzoek niet van toepassing, omdat de focus ligt op de persoonlijke voornaamwoorden in de derde persoon enkelvoud. Tot slot is de manier waarop persoonlijke voornaamwoorden ingedeeld kunnen worden aan de hand van het genus wel cruciaal in dit onderzoek. Voor deze categorie wordt immers traditioneel het drie-generasysteem gehanteerd (Haeseryn et al. 1997: 148). De problematiek en de verschuivingen in het Nederlandse genussysteem komen in de volgende delen uitgebreid aan bod. (cf. 2.2 en 2.4).

Tabel 8: Persoonlijke voornaamwoorden (cf. OnzeTaal.nl, c)

Persoon	Beschrijving (cf. E-ANS 1997)	Onderwerpsvorm		Niet-onderwerpsvorm	
		Volle vorm	Gereduceerd	Volle vorm	Gereduceerd
Eerste enkelvoud	De spreker	Ik	‘k	Mij	Me
Tweede enkelvoud	De toegesprokene	Jij, u	Je	Jou, u	Je
Derde Enkelvoud	De persoon of zaak waarover gesproken wordt	Hij, zij	ie, die, ze, het ‘t	Hem, haar	‘m, ‘r, d’r, het, ‘t
Eerste Meervoud	De sprekers of de spreker en degenen met wie hij op een of andere manier verbonden is	Wij	We	Ons	-
Tweede Meervoud	De toegesprokenen of de toegesprokene en degenen met wie hij op een of andere manier verbonden is	Jullie, u	Je	Jullie, u	Je
Derde meervoud	De personen of zaken waarover gesproken wordt	Zij	Ze	Hen, hun	Ze

2.2 Problematiek van het pronominale genus

Zoals hierboven vermeld dient het genus van het persoonlijke voornaamwoord overeen te stemmen met het antecedent waarnaar het verwijst. Deze “relatie of overeenstemming tussen de referent (pronomen) en het antecedent (nomen) wordt ook wel *congruentie* of *agreement* genoemd” (Beltman 2009: 14). Audring (2009: 66) bespreekt deze vorm van overeenkomst uitvoerig en specificeert het als ‘matching’. Niet enkel bij het gebruik van pronomina treedt er echter een dergelijke congruentie op, het is ook aanwezig bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden, zoals besproken in sectie 1.1 (cf. De Vos 2008a: 6). Er worden bij deze manier van verwijzen immers twee vormen onderscheiden, i.e. ‘de’ en ‘het’-woorden, op basis van het grammaticale genus van het antecedent.

Bij het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden geldt in het Nederlands traditioneel een drie-generasysteem. Dit is zowel het geval wanneer het pronomen in de onderwerpsvorm (i.e. subjectsvorm) gebruikt wordt, als wanneer het voornaamwoord in de objectsvorm gehanteerd wordt. Dit verschil tussen het adnominale -en pronominale systeem leidt tot de bekende ‘mismatch’

(Audring 2006: 73; Audring 2009: 27, 28). Audring merkt op dat dit fenomeen het gevolg is van “a historical development known as *deflection* which affects the agreement morphology of the language” (Audring 2009: 33). Door progressieve erosie van de genus-markeerders zijn er dan ook minder aanwijzingen voorhanden in de morfologie om het genus van een substantief correct te bepalen (Audring 2009: 33). In 1584 werden in de *Twe-spraack van de Nederduitsche letterkunst* nog drie genera voorgeschreven, gebaseerd op de Latijnse grammatica (Audring 2009: 33). In het Standaardnederlands verdween echter geleidelijk het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden in het adnominale domein (Audring 2009: 38). Enkel de dialecten vormen hierop nog een uitzondering (cf. supra; *Sectie 1.3*).

Twee autoriteiten op het gebied van de grammatica van het Nederlands, namelijk het *Groene Boekje* en het *Van Dale Grootwoordenboek van de Nederlandse taal*, geven een overzicht van de verschillende zelfstandige naamwoorden. Hierbij trachten ze het evenwicht te behouden tussen “normativity and description, written and spoken language and northern and southern varieties” (Audring 2009: 41). In het volgende hoofdstuk (i.e. *Methodologie*) wordt de uiteenzetting uit *Van Dale* verkort weergegeven. In beide uiteenzettingen wordt dezelfde manier gehanteerd om de substantieven in te delen. Er wordt telkens het correcte lidwoord (i.e. ‘de’ of ‘het’) weergegeven, in combinatie met het grammaticale geslacht, i.e. mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Hierbij wordt ruimte gelaten voor variatie tussen het noordelijke en het zuidelijke Nederlands, aangezien de noordelijke tendens tot masculinisering (zie verder) eveneens opgenomen is (Audring 2009: 42). “Hedendaagse normatieve bronnen [...] laten [met andere woorden] zowel het conservatieve als het innovatieve systeem toe” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 2). De Vos merkte echter op dat het onzeker is of “deze labels nog accuraat zijn en aan de taalrealiteit beantwoorden” (De Vos 2008a: 15), aangezien het hersemantiseringsproces nog niet geïncorporeerd werd.

Verder wordt bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden ook “ruimte [gelaten] voor verwijzing die niet gebaseerd is op grammaticaal genus, maar op natuurlijk geslacht” (De Vos 2008a: 6). Dit komt onder meer voor bij “*het*-woorden die personen aanduiden” (De Vos 2008a: 6). Een voorbeeld ter verduidelijking is het zelfstandige naamwoord ‘het meisje’. Dit substantief is grammaticaal gezien onzijdig, vandaar het bepaalde lidwoord ‘het’. Toch is de volgende zin eveneens correct, aangezien het natuurlijke geslacht van het desbetreffende ‘het’-woord vrouwelijk is: “Als het *meisje* op bezoek komt, moeten we *haar* goed ontvangen” (De Vos 2008a: 3). Het is bijgevolg “niet mogelijk om alle referenten aan antecedenten te koppelen, enkel op basis van syntactische informatie als grammaticaal geslacht” (Beltman 2009: 15). Dit wil zeggen dat, in tegenstelling tot in het adnominale domein, de syntactische of formele congruentie niet de enige vorm van overeenkomst is in het pronominale domein (Beltman 2009: 14).

Hoewel genussystemen “grotendeels taalspecifiek” zijn (De Vos 2008a: 3), kent de meerderheid wel deze semantische regel in verband met het natuurlijk (i.e. biologisch) geslacht (De Vos 2008a: 3, Audring 2009: 29). Deze regel wordt ook wel “natural gender rule” of “animacy rule” genoemd, en is onder meer van belang in het Engelse genussysteem (cf. De Vos 2008a: 5; Audring 2009: 29). Audring (2009) merkt voor het Nederlandse systeem het volgende op: “Semantic agreement in person reference is acknowledged by the three authoritative sources: the official spelling dictionary (the *Woordenlijst Nederlandse Taal*), the standard reference grammar *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) and the main dictionary, the *Van Dale*” (Audring 2009: 117). Belangrijk is dat de bovenstaande regel met andere woorden enkel van toepassing is op bezielde referenten, i.e. personen (Audring 2009: 29). Voor de bepaling van het genus van de onbezielde referenten is er minder consensus (Audring 2009: 117). Bijgevolg lijkt de toekenning ervan voor de taalgebruiker vaak erg arbitrair (De Vos 2008a: 7).

In het Nederlands wordt de keuze voor het correcte pronomen zodoende niet enkel bemoeilijkt door de ‘mismatch’ tussen het adnominale en het pronominale systeem. Ook het feit dat het grammaticale genus en de bovenstaande semantische regel ontoereikend is om het genus van alle substantieven correct te bepalen, draagt hiertoe bij. Audring wees echter op een nieuwe tendens, genaamd ‘hersemantisering’ (Audring 2006: 72). Hierbij wordt “het oorspronkelijke systeem van het pronominale geslacht [...] vervangen door een nieuw systeem dat gebruik maakt van semantisch gemotiveerde pronomina” (Audring 2006, geciteerd in Beltman 2009: 15). Dit wil zeggen dat het genus niet enkel bij de bezielde referenten door semantiek wordt bepaald (Audring 2006: 72), maar dat ook de keuze bij de onbezielde referenten voor een bepaald genus afhankelijk is van de “semantische eigenschappen van het antecedent” (Beltman 2009: 15). Dit fenomeen wordt door De Paepe en De Vogelaer (2008: 1) dan ook omschreven als een ontwikkeling die mede de “teloorgang van het traditionele driegenersysteem” in de hand werkt.

Een andere ontwikkeling die hier eveneens zorgt, is de zogenaamde tendens tot ‘masculinisering’. Dit houdt in dat naar alle ‘de’-woorden, ook naar de traditioneel vrouwelijke antecedenten, gerefereerd wordt met een mannelijk pronomen (‘hij’ of ‘hem’) (De Vogelaer 2008: 1). Deze tendens werd voor het eerst aangetoond in het noordelijke Nederlands (De Paepe & De Vogelaer 2008: 2). Het gebruik van het genussysteem wordt bijgevolg verder bemoeilijkt door het feit dat er sprake is van variatie in de standaardtaal, meer bepaald tussen het noordelijke -en het zuidelijke Nederlands. In het vervolg van deze uiteenzetting komt de bovenstaande variatie uitgebreid aan bod. Specifiek wordt aandacht besteed aan de hierboven aangehaalde tendensen, i.e. hersemantisering en masculinisering (cf. 2.4.1 & 2.4.2). Eerst wordt echter het pronominale genus kort vergeleken met onder meer het Duits en het Engels (cf. 2.3).

2.3 Cross-linguïstische overeenkomsten of variatie

In de *World Atlas of Language Structures* (WALS) werden 112 talen onderzocht die een genussysteem hebben. Er werd geconcludeerd dat er 53 talen zijn “waar het genus wordt toegekend enkel en alleen op basis van semantische parameters, en 59 waar die verdeling ook nog steunt op de vormelijke eigenschappen van het woord” (De Vos 2008a: 5.). Zoals hierboven (cf. 2.2) werd beschreven maakt het “Nederlands [...] gebruik van zowel formele als semantische regels” (De Vos 2008a: 5). Het Nederlands is bijgevolg een van de talen die een tussenpositie inneemt op dit vlak. Audring bespreekt het genussysteem van de Germaanse standaardtalen, en merkt op dat er traditioneel een drie-generasysteem wordt gehanteerd (Audring 2006: 71). “In de loop van hun ontwikkeling hebben veel talen echter een deel van hun genusmarkeerders en daarmee bepaalde genusverschillen verloren” (Audring 2006: 71). Het Nederlands is zodoende niet de enige taal die een ‘mismatch’ kent in het genussysteem. De onderstaande tabel (Tabel 9) geeft een overzicht van het genussysteem van de Germaanse standaardtalen (cf. Audring 2006: 73).

Tabel 9: Genussysteem: adnominaal en pronominaal domein (cf. Audring 2006: 73)

Taal	adnominaal domein			pronominaal domein		
Duits	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
IJslands						
Foeroers						
Noors ¹						
Noors	Commuun		Onzijdig			
Zweeds						
Deens						
Nederlands						
Fries						
Engels	—					
Afrikaans						

¹ “Het Noors heeft meerdere standaardvariëteiten die verschillende gradaties van syncretisme van masculinum en femininum vertonen” (Audring 2006: 73).

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat in meer dan de helft van de Germaanse talen een ‘mismatch’ aanwezig is tussen het adnominale -en het pronominale systeem (Audring 2006: 73). Bovendien zijn er verschillende “resemanticization pathways” mogelijk (De Vogelaer & De Sutter 2011: 194), waardoor vaak sterke verschillen ontstaan tussen verwante talen. Zoals eerder opmerkt (zie ook Tabel 9), is het Duits een van de conservatiefste talen wat betreft het behoud van het drie-generasysteem. Dit wil zeggen dat er sprake is van “een relatief strikt systeem van *syntactische congruentie* (‘syntactic agreement’) tussen nomen en pronomen, waarin het pronomen in de regel congrueert met het lexicale genus van het nomen” (Audring 2006: 73). Een uitzondering hierop is de

eerder besproken ‘natural gender rule’ (cf. supra; 2.2). “Dit verschijnsel is algemeen bekend en wordt in de literatuur *semantische congruentie* (‘semantic agreement’) genoemd, omdat de congruentie tussen nomen en pronomen op een betekenissenmerk is gebaseerd” (Audring 2006: 74), meer bepaald op het natuurlijke geslacht van de referent.

Het Engelse genussysteem stoelt zich volledig op het bovenstaande systeem, dit in tegenstelling tot het Duits. Concreet betekent dit, dat er geen onderscheid meer is tussen mannelijk, vrouwelijk en onzijdig in het pronominale domein, tenzij bij substantieven met een natuurlijk geslacht (cf. ‘natural gender rule’). Bij niet-bezielde referenten wordt met andere woorden steeds het onzijdige pronomen ‘it’ gehanteerd (De Vogelaer & De Sutter 2011: 193; Audring 2006: 74). Dit is geen recent ontwikkeling. De kritische periode situeerde zich volgens Curzan (2003: 106-113, geciteerd in De Vogelaer & De Sutter 2011: 193) immers al tussen 1150 en 1250. In het adnominale domein onderscheid het Engels eveneens geen drie vormen meer. Enkel het bepaalde lidwoord ‘the’ wordt gehanteerd voor alle substantieven.

Het Nederlands verschilt zowel in het adnominale -als in het pronominale domein van het Duits en het Engels. Er worden in het adnominale systeem immers slechts twee vormen onderscheiden, namelijk een commuun en een onzijdig genus (zie Tabel 9). Dit in tegenstelling tot het Duits waar het drie-generasysteem gehanteerd wordt, en het Engels waar slechts een vorm gebruikt wordt (cf. supra). In het pronominale domein is een gelijkaardige tussenpositie te bemerken, tegenover het Duits en het Engels. De situatie is in dit geval echter complexer dan in het adnominale systeem. Ondanks dat Tabel 9 te kennen geeft dat het pronominale systeem in het Nederlands bestaat uit drie genera, is er in de realiteit variatie aanwezig in de standaardtaal. Het genussysteem is aan verandering onderhevig, die veroorzaakt wordt door de tendens tot masculinisering en het hersemantiseringsproces (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 2). In het noordelijke Nederlands blijkt dit veranderingsproces al verder geëvolueerd te zijn dan in het zuidelijke Nederlands (cf. 2.4.1 & 2.4.2).

Ondanks deze verschillen is er een cross-linguïstisch patroon aanwezig, i.e. de ‘agreement hierarchy’, die er als volgt uitziet: “attributive < predicative < relative pronoun < personal pronoun” (Corbett 1979, geciteerd in Audring 2006: 72). Deze vier categorieën worden door Audring congruentiedoelen genoemd, die “van links naar rechts afnemende gevoeligheid voor reductie van hun genus-, numerus- en naamvalsmarkeerders” vertonen (Audring 2006: 72). Aangezien de persoonlijke voornaamwoorden zich uiterst rechts situeren, behouden zij het langst “distincties [...] die in de rest van de grammatica niet meer aanwezig zijn” (Audring 2006: 72). Om die reden zijn de persoonlijke voornaamwoorden de categorie bij uitstek om de variatie tussen het noordelijke en het zuidelijke Nederlands te onderzoeken. Audring (2009) bespreekt verder ook de stand van zaken omtrent het genussysteem in de Indo-Europese talen, een aantal Afrikaanse talen en ook enkele

talen uit Amerika, Azië en Australië. De verschillen worden in deze scriptie niet verder uitgewerkt, voor een overzicht zie Audring (2009: 201-210). Aangezien het Frans wel een belangrijke taal is in België, kan kort opgemerkt worden dat “het Frans [...] vanaf zijn ontstaan een lexicaal tweegeneratiesysteem (m/v)” heeft (De Schutter & Taeldeman 2009: 42).

In de uiteenzetting bij het adnominale domein (cf. 1.4 & 1.5) werd al aangegeven dat de verwerving van het Nederlandse genussysteem door anderstaligen positief beïnvloed kan worden. Dit echter enkel wanneer er sprake is van overeenkomst tussen de systemen van beide talen (cf. Cornips & Hulk 2008: 282, 284, 290). “Omdat een NT2-leerder al over moedertaalkennis van een andere taal beschikt, ligt het [immers] voor de hand om aan te nemen dat zijn moedertaal invloed uitoefent bij het leren van het Nederlands” (Van Wijngaarden 2006: 13). Deze veronderstelling maakt deel uit van de transferhypothese, meer bepaald ‘positieve transfer’ (Appel & Vermeer 1996: 87-88, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 13). Het is echter onmiskenbaar dat de variatie tussen de talen bijkomende moeilijkheden tot gevolg kan hebben in de verwerving van het genussysteem in het Nederlands, i.e. ‘negatieve transfer’ of ‘interferentie’ (Appel & Vermeer 1996: 87-88, geciteerd in Van Wijngaarden 2006: 13). Er kan echter ook sprake zijn van ontwikkelingsfouten, zoals moedertaalsprekers die ook kennen, die het gevolg zijn van twee strategieën, namelijk ‘overgeneralisatie’ en ‘simplificatie’ (Van Wijngaarden 2006: 14).

2.4 Veranderingen in het Nederlandse genussysteem

2.4.1 Masculinisering

Een eerste ontwikkeling die opduikt in het Nederlandse genussysteem is de tendens tot ‘masculinisering’. Dit is “het toegenomen gebruik van masculiene pronomina om te verwijzen naar alle *de*-woorden, ook [naar] de traditioneel vrouwelijke” (Geeraerts 1992, geciteerd in De Paepe & De Vogelaer 2008: 1). Dit impliceert dat de ‘mismatch’ tussen het adnominale en het pronominale systeem wordt opgeheven (Audring 2009: 27), aangezien er steeds slechts twee keuzemogelijkheden overblijven bij de verwijzing naar niet-menselijke referenten. Het genussysteem bij deze taalgebruikers is bijgevolg een twee-generatiesysteem, met een commuun (‘de’ - ‘hij’) en een neutraal genus (‘het’) (De Vos 2008b: 2). Deze verandering werd voor het eerst aangetoond in het noordelijke Nederlandse genussysteem (Audring 2009: 39).

Het zuidelijke Nederlands verschilt hier echter van, aangezien het “de oorspronkelijke driedeling wel bewaard heeft voor de verwijzing naar niet-menselijke referenten” (De Vos 2008b: 2). In tegenstelling tot het noordelijke Nederlands is de zogenaamde ‘mismatch’ er bijgevolg nog sterk aanwezig. Dit doordat het “historisch feminiem” in de pronominale verwijzingen nog gebruikt wordt (De Vos 2008b: 2). “Het gaat hier wel om variatie binnen de standaardtaal, waarbij geen van beide

systemen als regionaal mag worden beschouwd” (ANS §3.3.3.5, geciteerd in De Vos 2008b: 2). In de zuidelijke Nederlandse dialecten worden in het adnominale systeem drie vormen gehanteerd. Hierdoor wordt de discrepantie tussen beide systemen van verwijzen in dit taalgebruik eveneens opgelost, echter wel op een andere manier dan in het noordelijke Nederlands (De Paepe & De Vogelaer 2008: 2). Een voorbeeld ter verduidelijking: “den bozen boer vs. de boze boerin” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 2).

Geeraerts trachtte in 1992 al inzicht te verwerven in “de linguïstische factoren die het masculineringsproces bevorderden of afremden” (De Vos 2008a: 13). Hij voerde een onderzoek uit bij studenten Germaanse Filologie in West-Vlaanderen omtrent het gebruik van bezittelijke en persoonlijke voornaamwoorden bij vrouwelijke substantieven (De Vos 2008a: 13). De bevroegde woorden maakten deel uit van de volgende categorieën: “diernamen, formeel herkenbare abstracta, niet formeel herkenbare abstracta waarvoor de Woordenlijst Nederlandse Taal een normatieve voorkeur voor de *zij*-aanduiding geeft, en een laatste groep woorden waar de Woordenlijst geen normatief maar regionaal verschil aanduidt (in principe de ‘vanouds feminiene substantieven’(Geeraerts 1992))” (De Vos 2008a: 13). Van deze categorieën bleken enkel de twee eerstgenoemden een “een zekere resistentie tegen *masculinisering* te vertonen” (De Vos 2008a: 13). Verklaringen hiervoor blijven beperkt, aangezien Geeraerts (1992) richtte zich voornamelijk richtte op de tendens tot masculinisering, en niet “op de achterliggende motieven, zoals *hersemantisering*” (zie verder; 2.4.2).

De Paepe en De Vogelaer (2008) bestudeerden eveneens de aanwezigheid van de tendens tot masculinisering. Bovendien onderzochten ook de mate waarin het grammaticale genus wordt vervangen door het semantische systeem in het taalgebruik van Zuid-Nederlandse taalverwervers (zie verder; 2.4.2.2). De onderzoekers trachtten met andere woorden het grotere geheel te overzien. Ze stellen immers vast dat niet alle ontwikkelingen in het noordelijke, en bijgevolg waarschijnlijk ook in het zuidelijke Nederlandse pronominale genus, onder de noemer ‘masculinisering’ vallen (De Paepe & De Vogelaer 2008 1: 2). Aan de hand van hun bevindingen bij de ‘hij’ en ‘zij’-woorden (De Paepe & De Vogelaer 2008: 9-12) komen ze tot het besluit dat “niet zozeer masculinisering plaatsvindt dan wel een tendens naar een semantisch geregeld genussysteem waarin telbaarheid en concreetheid belangrijke factoren zijn” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 12). “Eerder dan van ‘masculinisering’ (cf. Geeraerts 1992) lijkt hier dus sprake van ‘neutralisering’” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 16).

2.4.2 Hersemantisering

2.4.2.1 Het noordelijke Nederlands

De tweede tendens die zorgt voor veranderingen in het Nederlandse genussysteem, is het hersemantiseringsproces. Deze ontwikkeling werd door Audring voor het eerst aangetoond in de noordelijke Nederlandse spreektaal (Audring 2006: 72). Vervolgonderzoeken wezen echter ook op de aanwezigheid van deze tendens in het zuidelijke Nederlands (De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009) (cf. 2.4.2.2). Deze ontwikkeling werd al vroeg omschreven, onder meer door Fletcher (1987, geciteerd De Vos 2009: 84). Hij suggereerde dat “de distributie van voornaamwoorden gerelateerd kon worden aan bepaalde conceptuele eigenschappen van de referent” (Fletcher 1987, geciteerd De Vos 2009: 84). De keuze voor een persoonlijk voornaamwoord blijkt immers afhankelijk te zijn van de parameters ‘telbaarheid’ of ‘individuation’ (Audring 2006: 72) en abstractheid (Beltman 2009: 16). Fletcher stelde ter verduidelijking “een hiërarchie voor, waar nomina geordend worden op basis van de graad van individueren” (Beltman 2009: 16). De onderstaande tabel (Tabel 10) geeft deze rangorde weer, samen met enkele voorbeelden.

Tabel 10: Hiërarchie van individueren met voorbeelden (cf. Beltman 2009: 16)

Bezielt/ Menselijk	Bezielt / Dierlijk	Gebonden object of abstract	Specifieke massa	Onspecifieke massa of Ongebonden abstract
<i>Jongen</i>	<i>Poes</i>	<i>boek - probleem</i>	<i>(een kopje) thee</i>	<i>sneeuw - liefde</i>

De antecedenten die zich links op deze rangorde bevinden zijn bezielt en ‘hoog geïndividueerd’, dit wil zeggen dat ze “onafhankelijk kunnen handelen, specifieke karaktereigenschappen en een duidelijke gebonden vorm hebben, telbaar en discreet zijn” (Beltman 2009: 16). Voor deze categorie is de kans het grootst “dat er een niet-neutraal pronomen wordt gekozen” (De Vos 2009: 83), i.e. ‘hij’. Antecedenten die zich echter verder naar rechts in de hiërarchie situeren, zijn laag geïndividueerd. Dit betekent dat ze “wijde of onduidelijke grenzen hebben of ongebonden en niet-telbaar zijn” (Beltman 2009: 16). Voor deze substantieven is het “waarschijnlijker [dat] er voor een neutraal pronomen wordt gekozen” (De Vos 2009: 83), i.e. ‘het’.

De hiërarchie zoals deze hierboven weergegeven werd (cf. Tabel 10), houdt echter geen rekening met de substantieven die een vrouwelijke persoon aanduiden, waarvoor een feminien pronomen gebruikt wordt (De Vos 2008a: 10). In de onderstaande tabel (Tabel 11) wordt om die reden het overzicht van Audring (2009: 127) voorgesteld. Op die manier kan een vollediger beeld gevormd worden van het pronominaal systeem in het Nederlands. Ter vergelijking geeft ze ook de

adnominale manier van verwijzen bij deze hiërarchie weer (Audring 2009: 127). Uit dit overzicht blijkt dan ook opnieuw duidelijk de eerder vermelde ‘mismatch’ met het pronominale systeem (Audring 2009: 127).

Tabel 11: Uitgebreide hiërarchie van individuering: Vergelijking pronominale en adnominale systeem (cf. Audring 2009: 127, eigen vertaling)

Semantische klasse	Vrouw	Dierlijk	Gebonden object of abstract	Specifieke massa	Onspecifieke massa of abstract
	Man				
Pronomina: Persoonlijke voornaamwoorden	Vrouwelijk	Mannelijk			Onzijdig
	Mannelijk				
Adnomina: Bepaalde lidwoorden	Commuun	Commuun			Onzijdig
	Commuun				

In deze scriptie wordt de aanwezigheid van semantische tendensen, i.e. het proces van hersemantisering, bestudeerd. Voor de bezielde antecedenten (i.e. personen) wordt de keuze voor het pronomina bepaald door “het kenmerk [+/- animate] van het nomen; het pronomen komt dan overeen met het natuurlijke geslacht van het nomen” (Beltman 2009: 11). Voor onbezielde pronomina geldt dat de vorm van het pronomen berust op het kenmerk [+/- telbaar]; telbare substantieven krijgen dan het mannelijke persoonlijke voornaamwoord toegewezen en de niet-telbare zelfstandige naamwoorden het onzijdige (Beltman 2009: 11). De toepassing van beide semantische eigenschappen is de norm in de spreektaal in het noordelijke Nederlands (Audring 2006: 72). De vooruitgang en aanwezigheid van deze ontwikkelingen in het zuidelijke Nederlands wordt in het volgende deel besproken (cf. 2.4.2.2)

2.4.2.2 Het zuidelijke Nederlands

Een van de eerste onderzoeken waarin de aanwezigheid van de bovenstaande semantische tendensen in het Zuid-Nederlands bestudeerd werd, werd uitgevoerd door De Vogelaer (2006). Hij trachtte een beeld te vormen van “de verwerving van het pronominale genus in het zuidelijke Nederlands” (De Vogelaer 2006: 94). Dit aan de hand van een onderzoek in de loop van 2005 bij taalverwervers van 6 tot 7 jaar uit de Belgische provincie Oost-Vlaanderen (De Vogelaer 2006: 94). Hiervoor werden vragenlijsten opgesteld, rekening houdend met de parameters ‘menselijkheid’, ‘bezieldeheid’ en ‘telbaarheid’ (De Vogelaer 2006: 95). Hij concentreerde zich op de verwerving van het pronominale genus, en bespreekt hierbij de invloed van een taalexterne factor, i.e. dialectverlies. In wat volgt komen andere onderzoeken aan bod die eveneens focussen op het aspect ‘dialect’ (cf. infra). De onderzoeker geeft op basis van zijn bevindingen aan, dat de taalverwervers “al begonnen

[zijn] met de verwerving van het grammaticale genus” (De Vogelaer 2006: 99). Maar ze maken “nog behoorlijk wat fouten, die veelal verklaard kunnen worden vanuit een overgeneralisering van semantische regels (De Vogelaer 2006: 99). Hij besluit zijn onderzoek dan ook met de voorspelling dat er “vroeg of laat [...] convergentie [zal] optreden” met het noordelijke Nederlands (De Vogelaer 2006: 101).

In een recenter onderzoek (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008) wordt eveneens dieper ingegaan op de rol die het grammaticale geslacht speelt in het pronominale systeem en in hoeverre het “vervangen wordt door een semantisch systeem” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 3). Men bestudeert opnieuw “het pronominale genus zoals dat verworven wordt door zuidelijk Nederlandse kinderen, in casu zes- en zevenjarige kinderen uit de Belgische provincie Oost-Vlaanderen”, meer bepaald uit een basisschool in Merelbeke (De Paepe & De Vogelaer 2008: 1,7). Specifiek werd achtereenvolgens de verwerving van de persoonlijke voornaamwoorden ‘hij’, ‘zij’ en ‘het’ onderzocht (De Paepe & De Vogelaer 2008: 9, 11, 12). Uit de resultaten bleek dat niet enkel “de tegenstellingen ‘telbaar/niet-telbaar’ de keuze van het pronomen [...] beïnvloedt, maar [dat] ook de parameter ‘concreet/abstract’ belangrijk” is (De Paepe & De Vogelaer 2008: 19). De impact van beide semantische parameters zijn bijgevolg in dit onderzoek van cruciaal belang.

Aan de hand van hun bevindingen schetsen ze een beeld van de invloed van deze parameters op de keuze van het pronomen (De Paepe & De Vogelaer 2008: 19). De onderstaande tabel (Tabel 12) geeft dit overzichtelijk weer. Uit deze tabel blijkt dat in het pronominale systeem een tendens tot ‘neutralisering’ aanwezig is. Dit wil zeggen dat bij ‘de’-woorden een onzijdig pronomen (i.e. ‘het’) gehanteerd wordt om te verwijzen “naar alle woorden die niet-telbaar of abstract zijn” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 20). Audring toonde in het noordelijke Nederlandse taalgebruik nog een andere ontwikkeling aan, waarbij een mannelijk pronomen gekozen wordt voor telbare of hoog geïndividueerde referenten (Audring 2006: 77). Op basis van de bevindingen in deze studie kwamen de onderzoekers echter tot de conclusie dat deze tendens “niet of slechts marginaal aanwezig bij telbare abstracta en, vooral, bij *het*-woorden” (De Paepe & De Vogelaer 2008: 20). Bijgevolg is deze categorie in de onderstaande tabel (Tabel 12) niet bij de andere telbare referenten geplaatst. De telbare concrete substantieven krijgen immers wel een mannelijk voornaamwoord toegekend (De Paepe & De Vogelaer 2008: 20).

Tabel 12: Invloed van de semantische parameters (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 20)

Beschrijving volgens parameters	Pronomen
Telbare concreta	Weinig met 'het'; → 'hij'
- Telbare abstracta - Niet-telbare concreta - Niet-telbare abstracta	Sterke neiging om met 'het' te verwijzen

De onderzoekers bespreken ten slotte eveneens de invloed van de frequentie waarmee een substantief voorkomt op het gebruik van het grammaticale geslacht "De mate waarin het grammaticale genus van een bepaald nomen wordt aangewend in de pronominale verwijzing" is immers afhankelijk van "verschillende parameters: het genus in kwestie, de semantiek van de referent, en [...] bij ze-woorden ook de frequentie" (De Paepe & De Vogelaer 2008: 15). Ze stelden met andere woorden vast dat de onderzochte taalverwervers wel correct, i.e. volgens het grammaticale geslacht, verwezen naar zeer frequente vrouwelijke woorden. Volgens de onderzoekers speelt bij de overige woorden "de factor frequentie geen rol, al is het noodzakelijk voor ogen te houden dat de parameter frequentie hier werd onderzocht op basis van een erg beperkt verschil in bekendheid van de opgevraagde substantieven" (De Paepe & De Vogelaer 2008: 19).

Studies die het zuidelijke Nederlandse genussysteem bestuderen, concentreren zich doorgaans op de impact van dialectkennis op de aanwezigheid van het hersemantiseringsproces (cf. De Vogelaer 2008, 2009; De Vos 2008a, 2008b, 2009). De Vogelaer (2008) bestudeerde bijvoorbeeld de invloed van de standaardtaal, van de Brabantse dialecten en van het hersemantiseringsproces op het taalgebruik van dialectsprekers in Oost -en West-Vlaanderen. Hij vergeleek zijn bevindingen ook met de resultaten van een enquête die werd uitgevoerd in 1938 door Pauwels (De Vogelaer 2008: 4). De impact van het eerste aspect, i.e. de zogenaamde 'Brabantse expansie', blijkt volgens de resultaten het sterkst aanwezig te zijn in het zuidoostelijk deel van West-Vlaanderen, dat er geografisch gezien het dichtstbij gelegen is (De Vogelaer 2008: 10). De Brabantse dialecten maken deel uit van de varianten van het Nederlands die het drie-generasysteem het sterkst behouden, dit werd ook opgemerkt in de resultaten uit de bovenvermelde regio (De Vogelaer 2008: 9-10).

Vervolgens bleek de tendens tot hersemantisering in de onderzochte dialecten, i.e. het West-Vlaams en het Oost-Vlaams, niet even ver gevorderd. De provincie West-Vlaanderen kent immers opnieuw een sterkere ontwikkeling, die de onderzoeker toeschrijft aan het feit dat de graad van standaardisering er eveneens hoger is (De Vogelaer 2008: 13). Zoals al eerder vermeld kent de standaardtaal, hierbij wordt het noordelijke Nederlands bedoeld, een uitgesproken aanwezigheid van de tendens tot hersemantisering (De Vogelaer 2008: 11). Later besteedde De Vogelaer (2009) nogmaals aandacht aan de bovenstaande bevindingen omtrent de veranderingen in het pronominale

systeem. In deze studie gaat hij echter dieper in op de vraag of de huidige ontwikkelingen een gevolg zijn van ‘transmissie’ dan wel van ‘diffusie’ (De Vogelaer 2009: 20). Hij besluit dat het eerstgenoemde proces het meest waarschijnlijke is (De Vogelaer 2009: 20) (cf. supra; De Vos 2009: 97).

De Vos (2008a) wijdde haar scriptie aan de ‘pronominale hersemantisering in het Zuid-Nederlandse genussysteem’. Ze beschreef haar bevindingen later opnieuw, onder meer in een artikel in *Taal & Tongval* (cf. De Vos 2009, 2008b). In dit onderzoek werd eveneens het taalgebruik van dialectsprekers bestudeerd, deze keer aan de hand van sprekers afkomstig uit Moerzeke (Oost-Vlaanderen). Op die manier werd getracht om meer inzicht te krijgen in de huidige verandering in het Zuid-Nederlandse genussysteem (De Vos 2008a: 1, 20; De Vos 2009: 88). De Vos merkte immers op dat het genusgevoel er nog sterk aanwezig is als “gevolg van de verhoogde zichtbaarheid van [het] genus in de zuidelijke dialecten” (De Vos 2008a: 17). In haar onderzoek gaat ze echter na in hoeverre de veranderingen in het genussysteem al in het zuidelijke Nederlands aanwezig zijn en “met welk tempo de ontwikkelingen zicht (sic) doorzetten” (De Vos 2008a: 18). Tijdens de analyse werd opnieuw rekening gehouden met de invloed van de frequentie van de substantieven en werden ze ingedeeld in categorieën volgens de parameters ‘telbaarheid’, ‘abstractheid’, ‘dieren’ en ‘collectiva’ (De Vos 2008a: 22-27; De Vos 2008b: 5; De Vos 2009: 88).

Enkele relevante bevindingen uit haar onderzoek met betrekking tot het behoud van het grammaticale genus worden hier kort toegelicht. Zoals boven werd vermeld, hield De Vos tijdens haar onderzoek rekening met de invloed van de frequentie van de substantieven en de leeftijd van de taalgebruikers. De parameter ‘seks’ bleek niet of nauwelijks relevant (De Vos 2009: 100, 103). Uit de resultaten blijkt onder meer dat de concreet-telbare woorden de hoogste scores vertonen voor het behoud van het grammaticale genus (De Vos 2008a: 37; De Vos 2008b: 9). Dit in tegenstelling tot de concrete, niet-telbare substantieven waar een sterke tendens aanwezig is om een onzijdig pronomen te hanteren (De Vos 2008a: 44; De Vos 2009: 91). Dit bevestigt de resultaten uit voorgaand onderzoek (cf. Audring 2006: 77, De Vos 2009: 83, Beltman 2009: 16; De Paepe & De Vogelaer 2008: 20).

Vervolgens is er bij de categorie ‘telbare-abstracte substantieven’ eveneens een duidelijke voorkeur op te merken voor het onzijdige persoonlijke voornaamwoord. Dit kan “gerelateerd worden aan de verdeling van genus volgens semantische parameters zoals die door Fletcher (1987) werd gerapporteerd” (De Vos 2008a: 51; 2.4.2.1). De resultaten bij de niet-telbare, abstracte referenten (De Vos 2008a: 58; De Vos 2009: 91, 93) bevestigen opnieuw de invloed van de semantiek (cf. Audring 2006: 77). De onderzoeker wijst bij de laatstgenoemde categorie ook op de aanwezigheid van de tendens tot masculinisering bij de vrouwelijke substantieven (De Vos 2008a: 59). Deze ontwikkeling kwam in het vorige deel reeds uitgebreid aan bod (cf. 2.4.1). De resultaten van de

laatste twee categorieën, i.e. ‘dieren’ en ‘collectiva’, zijn van minder belang in deze scriptie en worden zodoende niet verder besproken (zie De Vos 2008a: 59-73; De Vos 2008b: 9-10; De Vos 2009: 93-96).

Algemeen besluit de onderzoeker dat “de verwijzing met pronomina in het Zuid-Nederlandse genussysteem nog grotendeels gebaseerd is op het grammaticaal genus” (De Vos 2009: 96). De aanwezigheid van enkele semantische tendensen blijkt echter duidelijk uit de resultaten (De Vos 2009: 96). Belangrijk is wel dat het behoud van het grammaticale genus kan verschillen “afhankelijk van de categorie waartoe de woorden behoren” (De Vos 2008a: 74). In het artikel in *Taal & Tongval* (De Vos 2009: 97) werkt De Vos verder op deze bevindingen om de dynamiek van het Zuid-Nederlandse hersemantiseringsproces te bespreken. Ze onderscheidt net als De Vogelaer (2009) twee types taalverandering, namelijk ‘transmissie’ of ‘diffusie’. Ter verduidelijking definieert ze beide processen respectievelijk als volgt: “taalverandering waarbij opeenvolgende generaties kinderen de verandering verspreiden met toenemend bereik tegenover voorgaande generaties” en “taalverandering door taalcontact, wanneer volwassen taalgebruikers exogene elementen overnemen van andere taalvariëteiten” (De Vos 2009: 97).

Om te bepalen welk type van toepassing is op de ontwikkelingen in het genussysteem, wijst De Vos op het feit dat het “proces van hersemantisering intern linguïstisch geconditioneerd is” (De Vos 2009: 97). Enkele argumenten hiervoor zijn de “universeel semantische factoren, het bereik van de hersemantisering, en de parallelle ontwikkelingen in andere talen” (De Vos 2009: 97). Dit betekent dat er sprake is van een transmissieproces aangezien deze conditionering niet aanwezig is bij een diffusieproces. Een ander kenmerk dat hierop wijst is het feit dat de niet-frequente items het eerst aangetast worden en dus een onstabiel grammaticaal genus vertonen (De Vos 2009: 103). Ze concludeert dat de veranderingen passen in een transmissieproces (De Vos 2009: 97-100, 103), dit bevestigt dan ook de eerder vermelde vaststelling van De Vogelaer (2009: 20).

3 Besluit

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste concepten en inzichten omtrent het Nederlandse genussysteem. Er wordt getracht een algemeen beeld te vormen van de problematiek die het gebruik ervan kent. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de manier waarop het genussysteem in het zuidelijke Nederlands gehanteerd wordt, al wordt een vergelijking met het noordelijke Nederlands niet achterwege gelaten. In deze uiteenzetting komt zowel het adnominale - als het pronominale systeem aan bod (cf. *deel 1 en 2*). Voor beide types van verwijzen wordt eerst een beschrijving gegeven van de vormen zoals die in het Nederlands gehanteerd worden. De focus bij het adnominale domein ligt op de bepaalde lidwoorden. Bij de pronomina zijn hoofdzakelijk de

persoonlijke voornaamwoorden van belang, en meer specifiek de derde persoon enkelvoud hiervan. Zowel het gebruik van de subjectsvorm en de objectsvorm wordt onderzocht.

Vervolgens wordt in beide delen dieper ingegaan op de problematiek omtrent het gebruik van deze twee vormen van verwijzen. Bij het adnominale domein worden enkele indicaties gegeven die de keuze tussen 'de' en 'het' kunnen vergemakkelijken. Deze aanwijzingen gelden echter slechts voor bepaalde categorieën substantieven, en er zijn steeds uitzonderingen op te merken. Het tweede deel concentreert zich op het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de derde persoon enkelvoud. Hierbij is er keuze tussen drie vormen, namelijk tussen het mannelijke, vrouwelijke en onzijdige genus. Dit is niet in overeenstemming met de tweedeling in het adnominale domein tussen het gemeen en het onzijdige genus. Er is bijgevolg sprake van een mismatch, die de problematiek omtrent het Nederlandse genussysteem nog versterkt.

Om het gebruik van dit genussysteem te kaderen in een groter geheel wordt een vergelijking gemaakt tussen de adnomina in de standaardtaal en in de dialecten. Er wordt vervolgens uitgebreid aandacht besteed de verwerving van de bepaalde lidwoorden. Hierbij komen achtereenvolgens de moedertaalsprekers van het Nederlands en anderstaligen aan bod. Bij deze laatstgenoemde groep wordt de verwerving beïnvloed door een aantal externe factoren, zoals onder meer de taalachtergrond. Uit de bespreking omtrent de cross-linguïstische overeenkomsten en verschillen blijkt dat de mismatch tussen het adnominale -en het pronominale systeem zich niet beperkt tot het Nederlands. Er wordt hierbij ook gewezen op de moeilijkheden die anderstaligen ondervinden, en op het feit dat het Nederlands een tussenpositie inneemt tussen het conservatieve Duits en het innovatieve Engels.

Tot slot wordt de problematiek nog verder aangewakkerd doordat het Nederlandse genussysteem onderhevig is aan veranderingen, meer bepaald in het pronominale systeem. De twee belangrijkste tendensen zijn 'masculinisering' en 'hersemantisering'. Om een accuraat beeld te vormen van deze ontwikkelingen komen zowel het noordelijke -als het zuidelijke Nederlands aan bod. Er wordt ook aandacht besteed aan de stand van zaken in de dialecten aangezien deze in het zuiden vaak nog sterk aanwezig zijn. Het noordelijke Nederlands wordt steeds aangeduid als een voorloper in het veranderingsproces, maar het zuidelijke Nederlands blijft niet ver achter. In het volgende hoofdstuk wordt de methodologie beschreven.

Hoofdstuk 2: Methodologie

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van dit onderzoek uitgebreid beschreven. In het eerste deel wordt de focus van deze scriptie kort herhaald en komt ook de onderzoeksvraag aan bod. Vervolgens wordt in het tweede deel de methode, die gehanteerd werd om deze vraag te beantwoorden, besproken. Er wordt een beschrijving gegeven van het corpus, i.e. de respondenten die deelnamen aan het onderzoek (cf. 2.1), en er wordt aandacht besteed aan de test die ze hiervoor aflegden (cf. 2.2). Om te verduidelijken hoe deze test geanalyseerd werd, wordt in het derde deel de hoofdonderzoeksvraag ingedeeld in deelonderzoeksvragen volgens de parameters ‘leeftijd’, ‘taalachtergrond’ en ‘het zuidelijke Nederlands’.

1. Focus en onderzoeksvraag

Zoals bleek uit het eerste hoofdstuk, i.e. het *Theoretisch kader*, concentreert deze scriptie zich op het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands. Dit systeem is aan verandering onderhevig, die ook wel de ‘teloorgang van het traditionele driegenerasysteem’ genoemd wordt (De Paepe & De Vogelaer 2008: 1). In het Standaardnederlands is echter een tweedeling aanwezig. Er wordt immers vaak een onderscheid gemaakt tussen het noordelijke Nederlands en het zuidelijke Nederlands. Audring wees als eerste op de aanwezigheid van de verschuivingen in het gebruik van het genussysteem in het noordelijke Nederlands (cf. Audring 2009: 39). Dit wil zeggen dat deze taalgebruikers een twee-generasysteem of gemasculiniseerd systeem hanteren, en dat ook de semantische parameters een sterke invloed hebben (cf. *Theoretisch kader*). De vooruitgang van deze ontwikkelingen is minder sterk te bemerken in het zuidelijke Nederlands.

Onderzoekers zijn het echter niet altijd eens over de mate waarin het traditionele driegenera-systeem in dit taalgebruik nog behouden wordt, en in hoeverre het proces van masculinisering en hersemantisering al gevorderd is (cf. Geeraerts 1992; De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009). Zoals eerder opgemerkt concentreert deze scriptie zich op de adnomina en de pronomina. De persoonlijke voornaamwoorden, die deel uitmaken van het pronominale systeem, behouden immers het langst de “genus-, numerus- en naamvalsmarkeerders” (Audring 2006: 72). De verschillen tussen het noordelijke -en het zuidelijke Nederlands met betrekking tot de veranderingen in het genussysteem, zijn zodoende het best te observeren in dit domein. Om die reden is dit onderdeel van de grammatica van cruciaal belang in deze scriptie. De focus hierbij ligt op de persoonlijke voornaamwoorden in de derde persoon enkelvoud. Naast deze categorie wordt echter ook aandacht besteed aan de adnomina, en meer

specifiek aan het gebruik van de bepaalde lidwoorden. Dit onder meer om de ‘mismatch’ tussen beide manieren van verwijzen te verifiëren (cf. Audring 2006: 73; Audring 2009: 27).

De hoofdonderzoeksvraag van deze scriptie luidt als volgt: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?* De manier waarop dit onderzoek tracht deze vraag op te lossen wordt in het volgende deel beschreven. In het derde deel van dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag verder toegelicht en opgedeeld in deelonderzoeksvragen.

2. Methode

2.1. Corpus

Om de bovenstaande onderzoeksvraag te beantwoorden werden schriftelijke enquêtes afgenomen bij Zuid-Nederlandse taalgebruikers. Voor deze scriptie werd geopteerd voor respondenten uit Vlaams-Brabant, en meer bepaald uit scholen in de Vlaamse Rand rond Brussel. Dit in tegenstelling tot voorgaande onderzoeken die het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands bestudeerden met betrekking tot de kennis van het dialect (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vogelaer 2008, 2009; De Vos 2008a; De Vogelaer & De Sutter 2011). Er wordt immers aangenomen dat een hoge kennis van het dialect ervoor zorgt dat het traditionele driegera-systeem nog sterk behouden wordt (cf. De Vogelaer 2008, 2009; De Schutter & Taeldeman 2009; De Vos 2008a; De Vogelaer & De Sutter 2011, 2014). De onderzochte scholen in deze scriptie bevinden zich echter in de Vlaamse Rand rond Brussel. Dit wil zeggen de invloed van het dialect bij de onderzochte taalverwervers hoogstwaarschijnlijk beperkt is en dat ook het Frans en andere talen het gebruik van het genussysteem kunnen beïnvloeden.

De respondenten in dit onderzoek kunnen onderverdeeld worden in twee leeftijdscategorieën. Deze twee groepen worden vergeleken omtrent het gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden. Aan de hand van de resultaten wordt getracht meer inzicht te bieden in het gebruik van het Nederlandse genussysteem. In totaal participeerden 304 respondenten aan het onderzoek. De eerste leeftijdscategorie bestaat uit 151 leerlingen uit het vierde leerjaar van het lager onderwijs. Dit zijn respectievelijk 21 achtjarigen, 109 negenjarigen, 20 tienjarigen en een elfjarige (cf. Tabel 13). De verdeling volgens gender vertoont slechts een gering verschil, namelijk 71 jongens en 80 meisjes (cf. Tabel 14). De oudere leeftijdscategorie telt 153 leerlingen uit het tweede middelbaar, waarvan 20 twaalfjarigen, 123 dertienjarigen, 9 veertienjarigen en een vijftienjarige (cf. Tabel 13). Met betrekking tot het gender kent deze groep een gelijkaardige verdeling als de jongere leeftijdsgroep, namelijk 69 jongens en 84 meisjes (cf. Tabel 14). De twee

leeftijdscategorieën werden zo gekozen, opdat ze voldoende ver uit elkaar liggen om een betekenisvolle vergelijking te kunnen maken.

Tabel 13: Leeftijd respondenten Lager Onderwijs

School	Lager onderwijs					Middelbaar onderwijs				
Leeftijd	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	Totaal	12 jaar	13 jaar	14 jaar	15 jaar	Totaal
Aantal respondenten	21	109	20	1	151	20	123	9	1	153

Tabel 14: Geslacht respondenten Lager onderwijs

Geslacht	Lager onderwijs	Middelbaar onderwijs
Mannelijk	71	69
Vrouwelijk	80	84
Totaal	151	153

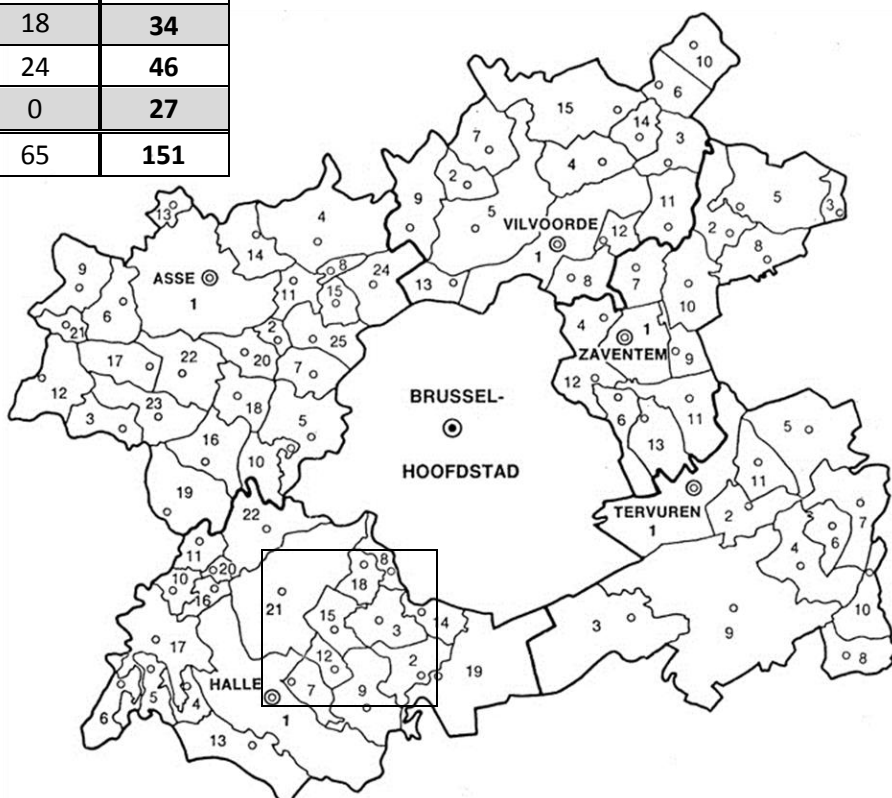
De eerste groep uit het vierde leerjaar van het lager onderwijs is een samenstelling van leerlingen uit verschillende scholen. Er participeerden 44 leerlingen in de Gemeentelijke Basisschool in Huizingen, 34 leerlingen in de Gemeentelijke Basisschool Blokbos in Lot, 46 leerlingen in de Basisschool Sint-Victor Alseberg en 27 leerlingen in de Basisschool Sint Victor Beersel, allen met ouderlijke toestemming (cf. Tabel 15). De onderstaande kaart geeft een verdere situering van deze vier scholen (Kaart 1; uit *docu.vlaamserand.be*). Men kan hieruit besluiten dat deze scholen zich steeds in een Nederlandstalige gemeenten bevinden. Het zijn allen deelgemeenten van 'Groot Beersel' en bevinden bijgevolg op een relatief kleine afstand van elkaar.

Tabel 15: Verdeling respondenten: Vierde leerjaar (Lager Onderwijs)

Respondenten	Klas 1	Klas 2	Totaal
GBS Huizingen	21	23	44
Blokbos Lot	16	18	34
SV Alseberg	22	24	46
SV Beersel	27	0	27
Totaal:	86	65	151

Kaart 1: Ligging Gemeentes: (*docu.vlaamserand.be*)

LEGENDE:	Kaart:
Ligging School	Nummer
GBS Huizingen	12
Blokbos Lot	15
SV Alseberg	2
SV Beersel	3

Aangezien de leerlingen zich in diverse scholen bevinden, kan het niet uitgesloten worden dat er verschillen optreden met betrekking tot het niveau van het Nederlands. Deze divergentie tussen de bezochte scholen kan in verband gebracht worden met variatie aangaande de leerlingenkenmerken. Tabel 16 geeft een overzicht van de cijfers uit de lijst van leerlingenkenmerken van AgODi van het schooljaar 2013-2014 (AgODi 2014).

Tabel 16: Leerlingenkenmerken Basisonderwijs 2013-2014 (AgODi 2014, eigen omzetting in percentages)

Indicator School	Aantal leerlingen	Thuis taal		Opleiding moeder		Schooltoelage		Buurt	
GBS Huizingen	417	93	22%	51	12%	56	13%	54	13%
Blokbos Lot	350	181	52%	99	28%	91	26%	95	27%
SV Alseberg	402	228	57%	54	13%	50	12%	62	15%
SV Beersel	248	81	33%	19	8%	20	8%	26	10%

De eerste indicator, namelijk ‘thuis taal’ is van groot belang in dit onderzoek. Uit de tabel (Tabel 16) kan geconcludeerd worden dat er grote verschillen optreden wat betreft het aantal leerlingen dat een andere thuis taal dan het Nederlands hebben. Sint-Victor Alseberg vertoont bij deze indicator bijvoorbeeld een score van 228 (i.e. 57%). De Gemeentelijke Basisschool in Huizingen kent daarentegen slechts 93 leerlingen die een andere thuis taal hebben (i.e. 22%). In wat volgt wordt dieper ingegaan op de taalachtergrond van de leerlingen, er wordt dan geen onderscheid meer gemaakt tussen de verschillende scholen om een algemeen beeld te kunnen vormen van de variatie in de taalachtergrond. Er moet echter rekening worden gehouden met het feit dat het mogelijk is dat het taalgebruik van de moedertaalsprekers van het Nederlands of van de anderstaligen beïnvloed wordt door een hoog of een laag aantal anderstaligen.

Ook bij de overige drie kenmerken, die een indicatie geven van de socio-economische status van de leerlingen, zijn verschillen op te merken. Zo scoort een leerling op de indicator ‘opleiding moeder’ als zijn of haar moeder “niet in het bezit is van een diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs” (ond.vlaanderen.be 2014). Het aantal leerlingen dat een schooltoelage ontvangen zijn per school eveneens opgetekend in deze tabel (Tabel 16). En tot slot geeft de indicator ‘buurt’ aan hoeveel 15-jarigen in een bepaalde buurt schoolse vertraging hebben. Concreet betekent dit een vertraging van twee of meer jaar over een periode van zes schooljaren (ond.vlaanderen.be 2014). Op basis van deze indicator wordt aan 25% van de leerlingen “in de buurten met de hoogste percentage schoolse vertraging” extra financiering toegekend (ond.vlaanderen.be 2014). Algemeen valt op dat Sint-Victor Beersel op deze drie kenmerken steeds het laagst scoort en Blokbos Lot telkens het hoogst. De twee andere scholen, i.e. Sint-Victor

Alseberg en GBS Huizingen vertonen vergelijkbare cijfers die zich tussen de twee uitersten bevinden.

Aangezien de variatie bij deze indicatoren met andere woorden enigszins in balans is, worden de resultaten van de respondenten uit de verschillende scholen samengevoegd. Een belangrijke opmerking hierbij is dat de onderstaande cijfers een beeld geven van de gehele leerlingenpopulatie van de scholen. In dit onderzoek zijn echter enkel de leerlingen uit het vierde leerjaar bevraagd. Om die reden wordt later in dit deel dieper ingegaan op de variatie in de thuistaal van de respondenten. Voor de overige indicatoren volstaat het globale overzicht (cf. Tabel 16).

De respondenten uit de tweede leeftijdscategorie, i.e. het tweede jaar van het middelbaar onderwijs, volgen allen les in het ASO in Sint-Victor Alseberg. Deze school bevindt zich op hetzelfde domein als de basisschool Sint-Victor Alseberg (cf. supra). Men kan bijgevolg gelijkenissen opmerken in de cijfers van de leerlingenkenmerken (cf. Tabel 16 en 17). Er is echter enige variatie aanwezig, die vermoedelijk te wijten is aan het feit dat de middelbare school ook een instroom van leerlingen kent uit andere basisscholen dan uitsluitend de naastgelegen basisschool. In een middelbare school is er immers vaak een uitgebreidere participatie waar te nemen, aangezien ze niet in elke gemeente aanwezig zijn. In Tabel 17 worden de percentages omtrent de thuistaal en de drie andere indicatoren voorgesteld. Om een algemeen beeld te vormen van deze middelbare school werden de cijfers van alle graden opgeteld, i.e. het A.E.G Sint-Victor Instituut (1^e graad) en het Sint-Victor Instituut Bovenbouw (2^e en 3^e graad) (AgODi 2014). Er werd in dit onderzoek echter opnieuw een leeftijdscategorie, namelijk het tweede middelbaar, ondervraagd. Alle respondenten van deze leeftijd werden samengenomen, zowel diegenen uit de studierichting ‘Latijn’ als uit de ‘Moderne Wetenschappen’.

Tabel 17: Leerlingenkenmerken Secundair Onderwijs 2013-2014 (AgODi 2014, eigen omzetting in percentages)

Indicator School	Aantal leerlingen	Thuistaal		Opleiding moeder		Schooltoelage		Buurt	
ASO Sint-Victor Alseberg	717	216	30%	65	9%	103	14%	113	16%

Uit het bovenstaande blijkt dat de belangrijkste distinctie voor de respondenten in dit onderzoek ‘leeftijd’ is, i.e. het onderscheid tussen vierde leerjaar of tweede middelbaar. Een tweede parameter is de ‘taalachtergrond’ van de respondenten. De onderstaande tabellen (Tabel 18, 19, 20, 21) geven een overzicht van de moedertaal of moedertalen van alle deelnemende respondenten. Per leeftijdscategorie werden ze opgedeeld in drie groepen, namelijk Nederlandstaligen, ‘tweetaligen’ (i.e. Nederlands en een andere taal) en ‘anderstaligen’ (een-of meertalig, met uitzondering van het Nederlands). Uit Tabel 18 blijkt dat 38% van het totaal aantal respondenten uit het lager onderwijs

(i.e. 151) Nederlands als (enige) moedertaal heeft. Het percentage ligt bij de 'tweetaligen' enigszins hoger, namelijk 42%. Tot slot kan men opmerken dat 19% van de respondenten uit de jongste leeftijdsgroep 'anderstalig' is. Bij de respondenten uit de oudere leeftijdsgroep, i.e. het tweede jaar uit het middelbaar onderwijs, kan een gelijkaardige verdeling waargenomen worden (cf. Tabel 19). De Nederlandstaligen in deze leeftijdsgroep vertonen echter wel een hoger percentage (45%) dan de 'tweetaligen' (35%). De 'anderstaligen' vormen opnieuw de kleinste groep, i.e. 20% van het totaal aantal respondenten uit het middelbaar onderwijs (i.e. 153).

*Tabel 18: Taalachtergrond respondenten
Lager Onderwijs*

Indeling taalachtergrond:	Aantal	Percentages
Nederlandstalig	58	38 %
'Tweetalig' (Nederlands & andere(n))	64	42%
'Anderstalig' (een -of meertalig)	29	19%
Totaal:	151	100%

*Tabel 19: Taalachtergrond respondenten
Middelbaar Onderwijs*

Indeling taalachtergrond:	Aantal	Percentages
Nederlandstalig	69	45%
'Tweetalig' (Nederlands & andere(n))	54	35%
'Anderstalig' (een -of meertalig)	30	20%
Totaal:	153	100%

Tabel 20 specificeert vervolgens voor beide leeftijdscategorieën de taalachtergrond van de respondenten uit de categorie 'tweetalig'. Er kan besloten worden dat zowel in de jongere -als in de oudere leeftijdsgroep de overduidelijke meerderheid 'Nederlands en Frans' als moedertalen aangaf, namelijk respectievelijk 45 (70%) en 43 (80%) respondenten. De overige respondenten in deze categorie vertonen naast het Nederlands een ruime verscheidenheid aan moedertalen (cf. Tabel 20). Tot slot worden in Tabel 21 de talen weergegeven die door de respondenten in de categorie 'anderstalig' (i.e. moedertaal of talen met uitzondering van het Nederlands) werden aangeduid als moedertaal. Het Frans is opnieuw door een groot aantal van de sprekers uit deze categorie gekozen, i.e. respectievelijk 13 (45%) en 21 maal (70%). Deze categorie kent echter eveneens een verscheidenheid aan andere moedertalen (cf. Tabel 21). Uit de twee onderstaande tabellen (i.e. Tabel 20 en 21) blijkt bijgevolg dat de onderzochte respondenten in beide leeftijdscategorieën een enorme diversiteit aan taalachtergrond kennen.

Tabel 20: Moedertalen Respondenten Lager en Middelbaar Onderwijs: 'Tweetaligen'

Moedertalen:	Lager onderwijs	Middelbaar onderwijs
Nederlands & Albanees	1	0
Nederlands & Chinees	0	1
Nederlands & Duits	0	2
Nederlands & Engels	3	3
Nederlands & Frans	45	43
Nederlands, Frans & Afrikaans	1	0
Nederlands, Frans & Arabisch	2	1
Nederlands, Frans, Duits & Engels	1	0
Nederlands, Frans & Engels	1	0
Nederlands, Frans & Congolees	1	0
Nederlands, Frans & Marokkaans	1	0
Nederlands, Frans & Pools	2	0
Nederlands, Frans & Portugees	1	0
Nederlands, Frans & Roemeens	0	1
Nederlands, Frans & Spaans	0	1
Nederlands & Pools	1	0
Nederlands & Russisch	1	0
Nederlands & Spaans	1	1
Nederlands, Spaans & Portugees	1	0
Nederlands & Thaï	1	1
TOTAAL	64	54

Tabel 21: Moedertalen Respondenten Lager en Middelbaar Onderwijs: 'Anderstaligen'

Moedertalen:	Lager onderwijs	Middelbaar onderwijs
Afrikaans	1	0
Arabisch	0	1
Engels	0	1
Frans	13	21
Frans & Afrikaans	1	0
Frans & Arabisch	2	1
Frans & Duits	1	0
Frans & Engels	1	0
Frans & Hongaars	0	1
Frans & Italiaans	1	1
Frans & Israëlish	1	0
Frans & Kameroens	1	0
Frans & Kinyarwanda	1	0
Frans & Ningala	0	1
Frans & Portugees	0	1
Frans & Spaans	4	0
Hindi	1	0
Italiaans	0	1
Spaans	1	0
Zuid-Afrikaans	0	1
TOTAAL	29	30

2.2. Meetinstrument

Deze scriptie bestudeert het gebruik van het genussysteem door de respondenten, die hierboven beschreven werden. Meer specifiek wordt het gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden in de derde persoon enkelvoud onderzocht. Hierbij wordt getracht vast te stellen of de 'mismatch' tussen het gebruik van de adnomina en de pronomina in het taalgebruik van de respondenten aanwezig is. Dit taalgebruik wordt eveneens geanalyseerd op het gebruik van het traditionele driegera-systeem bij de pronomina. Om dit te onderzoeken werd bij de respondenten een schriftelijke enquête afgenomen, die in dit deel toegelicht wordt.

Voor de aanvang van de eigenlijke test werd enige persoonlijke informatie bevraagd. De respondenten werden verzocht hun leeftijd en hun geslacht aan te duiden om zo een algemeen

beeld te kunnen vormen van de participatie. Bovendien was er ook ruimte voorzien om hun moedertaal of moedertalen op te schrijven. Hierbij werd vermeld dat ze de taal of talen dienden aan te geven die ze het meest in hun thuisomgeving, i.e. hun gezin, spreken. Deze omschrijving stemt overeen met de definitie van 'thuis taal' in het overzicht van de leerlingenkenmerken van AgODi (*ond.vlaanderen.be* 2014). Om de privacy van de respondenten te garanderen werd geen verdere persoonlijke informatie zoals een voornaam of familienaam gevraagd. Er werd eveneens vooraf om schriftelijke toestemming gevraagd aan de ouders van de respondenten om deel te nemen aan de enquête. Op basis van de bovenvermelde gegevens werden de respondenten ingedeeld volgens gender, leeftijd en moedertaal. Dit onderzoek concentreert zich voornamelijk op de twee laatstgenoemde parameters, aangezien deze het meest interessant zijn in dit onderzoek. De Paepe en De Vogelaer (2008: 7) merkten immers op dat het aspect 'gender' slechts een geringe draagwijdte kent in dit type onderzoek.

Vervolgens kregen de respondenten een kwartier de tijd om de enquête in te vullen. Een voorbeeld van deze enquête, die uit drie reeksen zinnen bestaat, is toegevoegd aan de bijlage (cf. Bijlage 1.1). In de drie delen werd aan de respondenten gevraagd om bij elke zin telkens het correcte verwijswoord te omcirkelen. In elk deel werd steeds ter illustratie de eerste zin al ingevuld. Het eerste deel omvat een reeks zinnen waar de respondenten het correcte bepaalde lidwoord dienden te kiezen (i.e. 'de' of 'het'). Een voorbeeld van een dergelijke zin is: DE/HET **stoel** is rood, met 'de' als het correcte bepaalde lidwoord voor het vetgedrukte substantief 'stoel'. Dit onderdeel bestaat uit twaalf gelijkaardige zinnen met steeds een ander vetgedrukt zelfstandig naamwoord, met een gelijke verdeling voor het commune -en het onzijdige genus. In het tweede en derde deel werd gevraagd om telkens het passende persoonlijke voornaamwoord aan te duiden, respectievelijk in de subjectsvorm ('hij'/'zij'/'het') en in de objectsvorm ('hem'/'haar'/'het'). De volgende zinnen geven een concreet voorbeeld voor beide types: *Mijn vriend zit op een leuke **stoel**. Hij/Zij/Het is van mij* en *Waarom draait het **wiel** niet meer rond? Omdat ik Hem/Haar/Het stuk maakte*. In het tweede deel kregen de respondenten twaalf zinnen waar ze het vetgedrukte substantief dienden te vervangen door 'hij', 'zij', of 'het' (i.e. de subjectsvorm. Het derde deel omvat twaalf zinnen waar ze 'hem', 'haar' of 'het' (i.e. de objectsvorm) dienden te omcirkelen.

Zoals vastgesteld kan worden uit de voorbeeldzinnen van het eerste en het tweede onderdeel van de enquête (zie ook *Hoofdstuk 6: Bijlage*) werden identiek dezelfde substantieven geselecteerd. Dit werd bewust zo gedaan om de vergelijking te bevorderen tussen beide vormen van verwijzen. Op basis van de resultaten kan op die manier de aanwezigheid van de 'mismatch' tussen de adnomina en de pronomina al dan niet bevestigd worden. In het eerste deel werden de lidwoorden bevraagd en in het tweede deel de persoonlijke voornaamwoorden. Om die reden werd bij het opstellen van het tweede deel zorgvuldig gecontroleerd dat er geen bepaalde lidwoorden

werden gebruikt bij de substantieven waarnaar verwezen diende te worden. In het laatste deel van de enquête werden de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm bevraagd. Hiervoor werden twaalf andere substantieven geselecteerd, om zo eventuele verschillen in het gebruik van de subjects -en objectsvorm te onderscheiden.

In overeenstemming met de twee laatste delen van de enquête werd geopteerd voor een gelijke verdeling van de zelfstandige naamwoorden op basis van hun grammaticale geslacht. Dit wil zeggen dat in beide delen een gelijk aantal mannelijke, vrouwelijke en onzijdige substantieven gekozen werd. Van elk genus werden vier zelfstandige naamwoorden bevraagd, zodat bij de resultaten een evenredige distributie zou optreden bij een volledig correct gebruik van het drie-generasysteem. In de onderstaande tabel (Tabel 22) wordt een overzicht gegeven van de 24 geselecteerde substantieven aan de hand van de indeling volgens het grammaticale geslacht. Uit deze tabel (Tabel 22) blijkt dat er niet geopteerd werd voor substantieven die mannelijke of vrouwelijke personen of dieren aanduiden. Op die manier werd de keuze voor een pronomina op basis van het natuurlijk geslacht, i.e. ‘natural gender’ (Audring 2009: 29), uitgesloten. In het eerste en tweede deel geldt immers dat bij het derde mannelijke substantief, i.e. ‘boer’, niet de persoon maar wel het synoniem voor ‘oprisping’ bedoeld werd, dit werd duidelijk door de context.

Tabel 22: Substantieven: indeling volgens grammaticaal geslacht

Deel 1 (adnomina) en 2 (pronomina; subjectsvorm)			Deel 3 (pronomina; objectsvorm)		
Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
<i>stoel</i>	<i>lamp</i>	<i>kamp</i>	<i>trap</i>	<i>mand</i>	<i>wiel</i>
<i>hagel</i>	<i>limonade</i>	<i>bloed</i>	<i>modder</i>	<i>soep</i>	<i>hout</i>
<i>boer</i>	<i>maand</i>	<i>probleem</i>	<i>zomer</i>	<i>vraag</i>	<i>feest</i>
<i>wind</i>	<i>warmte</i>	<i>nieuws</i>	<i>muziek</i>	<i>lucht</i>	<i>applaus</i>

Om te onderzoeken in hoeverre de respondenten het drie-generasysteem nog correct hanteren, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de categorisering van de zelfstandige naamwoorden zoals ze in het *Van Dale Grootwoordenboek van de Nederlandse taal* opgetekend is. In het onderzoek van Audring (2009: 42) wordt deze classificatie kort toegelicht, met ter vergelijking de indeling zoals ze in het *Groene Boekje* te lezen valt. Omtrent de laatstgenoemde uiteenzetting merkt Audring op dat er als enige criterium “hoe een woord ‘wordt ervaren en gebruikt’” gehanteerd werd (uit de inleiding van de *Woordenlijst Nederlandse taal*, geciteerd in Audring (2009: 42)). De indeling volgens *Van Dale* geeft een uitgebreidere verklaring voor de gemaakte keuzes (Audring 2009: 42). Om die reden geeft deze scriptie de voorkeur aan de classificatie uit *Van Dale*. In Tabel 23 wordt ze aan de hand van enkele voorbeelden voorgesteld, met ‘m’ voor ‘mannelijk’, ‘v’ voor ‘vrouwelijk’ en ‘o’ voor ‘onzijdig’ (*Van Dale*, geciteerd in Audring 2009: 42):

Tabel 23: Verdeling substantieven volgens Van Dale (cf. Van Dale, geciteerd in Audring 2009: 42)

	Bepaald lidwoord	Genus	Voorbeeld
3.	De	M	berg, chocolade,...
4.	De	V	gevangenis, universiteit,...
5.	De	m, v	mens, persoon,...
6.	De	v (m)	boek, bank,...
7.	de, het	v (m)	matras,...
8.	het, de	o en v	idee,...
9.	het, de	o en m	aanrecht, deksel,...
10.	het	O	kind, boek,...

Bovendien werd gekozen voor de uiteenzetting van *Van Dale* gekozen omdat het een vollediger beeld van de substantieven in het Nederlands biedt. Er wordt immers een bijkomende categorie onderscheiden die in het *Groene Boekje* niet terug te vinden is, meer bepaald het derde type in Tabel 23. Dit zijn “substantieven die het bepaald lidwoord ‘de’ toegekend krijgen, en een mannelijk of vrouwelijk geslacht hebben” (Audring 2009: 42). Men moet zich er echter van bewust zijn dat in het onderzoek van Audring (2009) het noordelijke Nederlands (i.e. Nederland) beschreven wordt. Dit wil zeggen dat de bovenstaande indeling een tendens aangeeft die in dat taalgebruik sterk aanwezig is. Dit is de ontwikkeling genaamd ‘masculinisering’ waarbij ook voor traditioneel ‘vrouwelijke’ voorwerpen het mannelijke persoonlijke voornaamwoord, i.e. ‘hij’, gekozen wordt (cf. Geeraerts 1992; De Vos 2008b; De Paepe & De Vogelaer 2008; Audring 2009). In de tabel (Tabel 23) wordt dit aangegeven door het label ‘v(m)’. In deze scriptie wordt aan de hand van de geselecteerde substantieven onderzocht in welke mate deze tendens zich ook manifesteert in het taalgebruik van het zuidelijke Nederlands. Bovendien werd nagegaan in hoeverre de semantische tendensen het correcte gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm beïnvloeden. Om die reden werd bij de selectie van de 24 substantieven eveneens rekening gehouden met de indeling in de vier volgende types, i.e. ‘telbaar/concreet’, ‘niet-telbaar/concreet’, ‘telbaar/abstract’ en ‘niet-telbaar/abstract’. Deze onderverdeling is opnieuw evenredig, zoals blijkt uit de onderstaande tabel (Tabel 24).

Tabel 24: Indeling in type substantieven

Type substantieven	Deel 1 (adnomina) en Test 2 (pronomina; onderwerp)			Deel 3 (pronomina; lijdend Voorwerp)		
Telbaar/ Concreet	<i>Stoel</i>	<i>lamp</i>	<i>Kamp</i>	<i>trap</i>	<i>mand</i>	<i>Wiel</i>
Niet-telbaar/ Concreet	<i>Hagel</i>	<i>limonade</i>	<i>Bloed</i>	<i>modder</i>	<i>soep</i>	<i>Hout</i>
Telbaar/ Abstract	<i>Boer</i>	<i>maand</i>	<i>probleem</i>	<i>zomer</i>	<i>vraag</i>	<i>Feest</i>
Niet-telbaar/ Abstract	<i>Wind</i>	<i>warmte</i>	<i>nieuws</i>	<i>muziek</i>	<i>lucht</i>	<i>applaus</i>

Tot slot wordt hier kort ingegaan op de statistische analyse die uitgevoerd werd op de bevindingen om te onderzoeken of de resultaten al dan niet statistisch significant zijn. Er werd geopteerd voor niet-parametrische toetsen “omdat hiervoor weinig of geen voorwaarden worden gesteld met betrekking tot de verdeling in de populatie” (Howitt & Cramer 2007: 198). Om de onderzoeksvraag van deze scriptie te beantwoorden wordt een vergelijking gemaakt aan de hand van twee kenmerken van de respondenten, namelijk hun ‘leeftijd’ en ‘taalachtergrond’. Eerst werd de Mann-Whitney U-toets gehanteerd om de resultaten van de twee leeftijdscategorieën te vergelijken, aangezien deze niet-parametrische techniek “het verschil toetst tussen twee onafhankelijke groepen bij ordinale metingen” (Howitt & Cramer 2007: 207). Vervolgens werd voor elke leeftijdsgroep een indeling gemaakt volgens ‘taalachtergrond’, met de categorieën: Nederlandstalig, ‘tweetalig’ en ‘anderstalig’. Om deze resultaten te analyseren werd de Kruksal-Wallistoets toegepast aangezien deze gehanteerd kan worden om “drie of meer niet-verwante groepsgemiddelden met elkaar te vergelijken” (Howitt & Cramer 2007: 207).

3. Toelichting onderzoeksvraag

De opzet van deze scriptie is om het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands te onderzoeken. Aan de hand van de resultaten van de bovenstaande enquête wordt getracht een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag die in het eerste deel van dit hoofdstuk al vermeld werd, namelijk: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?* In dit onderzoek zijn drie aspecten van cruciaal belang, namelijk de leeftijd en de moedertaal van de respondenten, en het feit dat hun taalgebruik als ‘zuidelijk Nederlands’ gecategoriseerd kan worden. Deze drie parameters, samen met de bijbehorende deelonderzoeksvragen, worden in dit deel uitgebreid besproken.

Eerst wordt het aspect ‘leeftijd’ bestudeerd, en meer bepaald de invloed ervan op het behoud van het traditionele drie-generasysteem en op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnomina en de pronomina. De impact van de semantische tendensen bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm wordt eveneens onderzocht. In deze scriptie wordt bijgevolg zowel gepeild naar het gebruik van de bepaalde lidwoorden als van de persoonlijke voornaamwoorden, en dit in twee leeftijdsgroepen. Specifiek wordt het taalgebruik van 151 leerlingen uit het vierde leerjaar van het lager onderwijs vergeleken met dat van 153 leerlingen uit het tweede jaar van het middelbaar onderwijs, allen uit scholen in de Vlaams-Brabantse rand rond Brussel (cf. 2.1).

Het wordt verwacht dat de oudere leeftijdsgroep vaker opteert voor het correcte bepaalde lidwoord of persoonlijke voornaamwoord. Het behoud van het drie-generasysteem is zodoende hoogstwaarschijnlijk het sterkst in het taalgebruik van de oudere leeftijdsgroep. Dit impliceert dat

deze respondenten ook een beperktere invloed van de semantische tendensen zouden vertonen dan de jongere leeftijdsgroep. Er wordt aan de hand van de resultaten van de enquête nagegaan of deze hypothese bevestigd wordt. De deelonderzoeksvraag voor de parameter 'leeftijd' omvat met andere woorden drie belangrijke componenten: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*

Een volgend aspect dat van cruciaal belang is in deze scriptie is de taalachtergrond van de respondenten. Zoals hierboven werd beschreven (cf. 2.1) zijn alle respondenten zuidelijk Nederlandse taalgebruikers die school lopen in de provincie Vlaams-Brabant. Dit sluit echter niet uit dat er een enorme diversiteit aan moedertalen vastgesteld werd (zie Tabel 8 en 9). Deze scriptie onderzoekt bijgevolg in hoeverre het behoud van het drie-generasysteem varieert wanneer de taalgebruiker al dan niet (enkel) Nederlands als moedertaal heeft. De resultaten van de respondenten worden met andere woorden ingedeeld in de drie categorieën volgens taalachtergrond, (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' en 'anderstalig'). Bij de bespreking van de bevindingen worden de bovenstaande categorieën echter nog verder opgedeeld, meer bepaald in de twee leeftijdsgroepen (cf. supra). Zo worden de inzichten die verworven werden bij de bovenstaande parameter niet tenietgedaan.

De hypothese, die bij dit onderdeel geformuleerd kan worden, is dat de Nederlandstaligen in beide leeftijdscategorieën vermoedelijk nog een goede kennis van het drie-generasysteem hebben. Deze kennis is waarschijnlijk lager bij de respondenten die naast het Nederlands nog een andere moedertaal opgaven, i.e. de 'tweetaligen'. De groep 'anderstaligen', met een of meerdere moedertalen met uitzondering van het Nederlands, ondervindt tot slot hoogstwaarschijnlijk de meeste moeilijkheden. Gelijkaardige bevindingen worden verwacht met betrekking tot de aanwezigheid van de mismatch tussen beide systemen van verwijzen en de invloed van de semantische tendensen op het gebruik van persoonlijke voornaamwoorden in subjectsvorm. De deelonderzoeksvraag voor deze parameter luidt met andere woorden als volgt: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' of 'anderstalig') op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*

Tot slot wordt onderzocht wat de globale bevindingen zijn voor het taalgebruik dat geanalyseerd werd in deze scriptie, namelijk het zuidelijke Nederlands. Hierbij wordt getracht een antwoord te formuleren op de volgende deelonderzoeksvraag: *In hoeverre verwijzen de*

moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm? In het volgende hoofdstuk worden de resultaten voorgesteld aan de hand van de onderzochte parameters. De bevindingen worden in het daaropvolgende hoofdstuk verder besproken en geïnterpreteerd. Op die manier wordt getracht een antwoord te formuleren op de hoofd -en deelonderzoeksvragen.

Als samenvatting wordt hieronder kort een overzicht gegeven van de hoofd -en deelonderzoeksvragen alvorens over te gaan naar het volgende hoofdstuk.

Hoofdonderzoeksvraag: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?*

Deelonderzoeksvragen:

- *Welke invloed heeft een verschil in **leeftijd** (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*
- *Welke invloed heeft een verschil in **taalachtergrond** (i.e. Nederlandstalig, ‘tweetalig’ of ‘anderstalig’) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*
- *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van **het zuidelijke Nederlands** nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*

Hoofdstuk 3: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten voorgesteld die in het volgende hoofdstuk uitgebreider besproken en geïnterpreteerd worden. Deze uiteenzetting wordt opgedeeld in drie delen op basis van het type verwijswoord, i.e. ‘de bepaalde lidwoorden’, ‘de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm’ en ‘de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm’. In het eerste deel wordt een overzicht gegeven van de mate waarin de respondenten de bepaalde lidwoorden correct hanteren volgens het grammaticale geslacht. Vervolgens komen in het tweede deel de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm aan bod. Er wordt hierbij aandacht besteed aan het verwijzen volgens het grammaticale geslacht (cf. 2.1) en het verwijzen volgens de semantiek van de substantieven (cf. 2.2). De resultaten van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm volgens grammaticaal geslacht worden in het derde deel weergegeven. In deze drie delen wordt steeds een vergelijking gemaakt aan de hand van de parameters ‘leeftijd’ en ‘taalachtergrond’. Tot slot worden in het vierde deel de scores van de Nederlandstaligen hernomen om inzicht te bieden in het gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden (i.e. subjects -en objectsvorm) in het zuidelijke Nederlands.

1. Bepaalde lidwoorden

Zoals is opgemerkt in het *Theoretisch Kader* ervaren moedertaalsprekers van het Nederlands tot op relatief late leeftijd problemen met het gebruik van de bepaalde lidwoorden (cf. Cornips & Hulk 2006: 358; Cornips et al. 2006: 40; Unsworth 2008: 370; Cornips et al. 2006: 40). Bijgevolg is het niet verwonderlijk dat sprekers met een andere moedertaal die Nederlands leren, nog een moeilijker en trager verwervingsproces ondervinden (cf. Cornips et al. 2006: 40; Cornips & Hulk 2008: 268). In deze scriptie wordt het gebruik van de bepaalde lidwoorden onderzocht bij twee leeftijdsgroepen met diverse taalachtergronden. Verwacht wordt dat de respondenten uit de jongere leeftijdsgroep nog minder ver staan in het verwervingsproces van het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden, en bijgevolg een lagere score behalen dan de oudere leeftijdsgroep (cf. 1.1). Binnen deze twee leeftijdscategorieën kunnen voorts drie groepen onderscheiden worden volgens taalachtergrond (cf. 1.2). De hypothese die hierbij geformuleerd kan worden, is dat er hoogstwaarschijnlijk gradueel afnemende scores opgemerkt kunnen worden, meer bepaald van de Nederlandstaligen naar de ‘tweetaligen’ en de ‘anderstaligen’. In de onderstaande tabel (cf. Tabel 25) wordt een overzicht gegeven van de bevroegde substantieven. De resultaten van de respondenten worden vervolgens weergegeven met betrekking tot de invloed van de parameters ‘leeftijd’ en ‘taalachtergrond’.

Tabel 25: Overzicht substantieven (bepaalde lidwoorden)

'de'-woorden		'het'-woorden
Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
<i>Stoel</i>	<i>Lamp</i>	<i>Kamp</i>
<i>Hagel</i>	<i>Limonade</i>	<i>Bloed</i>
<i>Boer</i>	<i>Maand</i>	<i>Probleem</i>
<i>Wind</i>	<i>Warmte</i>	<i>Nieuws</i>

1.1.Vergelijking 'leeftijd'

De onderstaande tabel (Tabel 26) geeft aan de hand van de parameter 'leeftijd' een overzicht van de resultaten bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen twee leeftijdscategorieën, namelijk tussen de respondenten uit het vierde leerjaar en uit het tweede middelbaar. Meer specifiek worden de gemiddelde correcte antwoorden bij 'de' en 'het' in percentages weergegeven, samen met de standaarddeviatie. Aan de hand van een non-parametrische test (cf. Mann-Whitney U-toets) is berekend of de verschillen tussen de leeftijdsgroepen statistisch significant zijn. De berekende p-waardes worden eveneens weergegeven in de Tabel 26. Uit de tabel blijkt dat de oudere leeftijdsgroep betere resultaten behaalt dan de jongere leeftijdsgroep wat betreft het correcte gebruik van het bepaalde lidwoord 'de', i.e. respectievelijk 92.97% en 80.79%. Het verschil is ook statistisch significant, aangezien de p-waarde lager is dan 0.05 ($p=0.000$). Bij de scores bij het gebruik van 'het' is eveneens een statistisch significant verschil waargenomen bij een vergelijking van de twee leeftijdscategorieën (i.e. $p=0.001$). De respondenten uit het tweede middelbaar hebben een gemiddelde van 95.75% en de participanten uit het vierde leerjaar scoorden opnieuw enigszins minder goed, i.e. met 91.72%.

Tabel 26: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking 'leeftijd'

Bepaalde Lidwoorden	Gemiddelde correcte antwoorden 'de'	Standaard-deviatie	Gemiddelde correcte antwoorden 'het'	Standaard-deviatie
Vierde leerjaar	80.79%	23.44	91.72%	14.92
Tweede middelbaar	92.97%	13.02	95.75%	13.39
p-waarde	0.000		0.001	

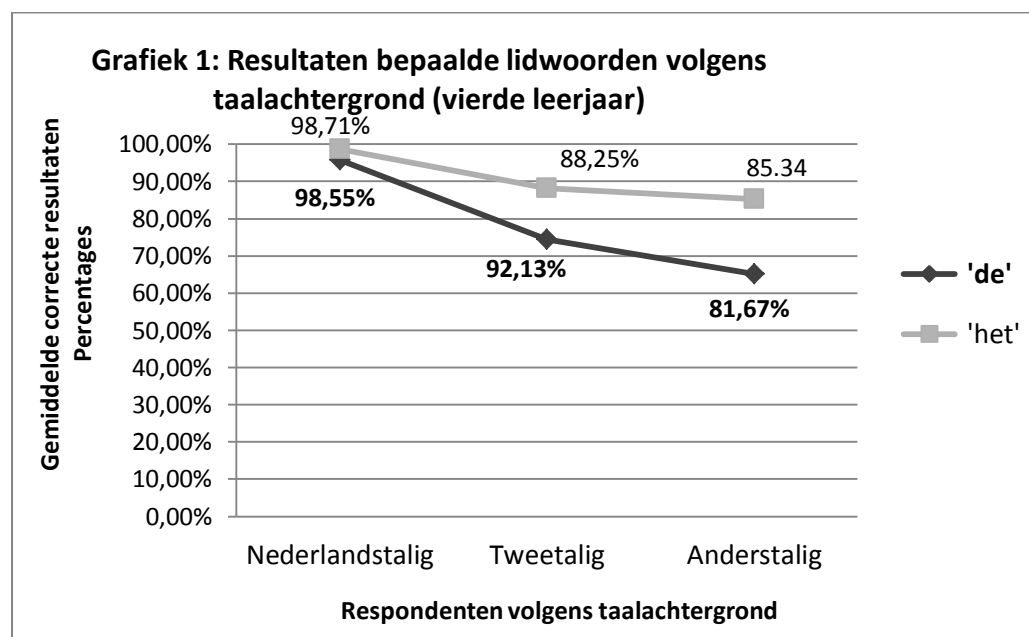
1.2.Vergelijking 'taalachtergrond'

In dit deel worden de resultaten van de respondenten omtrent het gebruik van de bepaalde lidwoorden weergegeven met een indeling volgens de parameter 'taalachtergrond'. Concreet worden de resultaten van de twee bovenstaande leeftijdscategorieën verder opgedeeld in drie groepen, namelijk Nederlandstaligen, 'tweetaligen' en 'anderstaligen'. Tabel 27 geeft de bevindingen weer van de respondenten uit het vierde leerjaar. Hieruit blijkt dat de Nederlandstaligen steeds de hoogste scores behalen, zowel voor het commune genus (i.e. 95.69%) als voor het onzijdige (i.e.

98.71%). De percentages bij de 'tweetaligen' liggen enigszins lager, namelijk 74.41% voor 'de' en 88.28% voor 'het'. De laagste gemiddeldes zijn vastgesteld bij de 'anderstaligen', respectievelijk 65.09% en 85.34%. De verschillen zijn zowel bij het gebruik van 'de' als 'het' statistisch significant (i.e. $p=0.000$). De p-waardes zijn in dit geval berekend aan de hand van de Kruksal-Wallistoets. Grafiek 1 visualiseert de dalende lijn in de scores van de respondenten uit het vierde leerjaar omtrent het gebruik van beide bepaalde lidwoorden.

Tabel 27: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar)

Bepaalde Lidwoorden	Gemiddelde correcte antwoorden 'de'	Standaard-deviatie	Gemiddelde correcte antwoorden 'het'	Standaard-deviatie
Nederlandstalig	95.69%	15.80	98.71%	7.29
'Tweetalig'	74.41%	22.76	88.28%	16.65
'Anderstalig'	65.09%	21.49	85.34%	17.06
p-waarde	0.000		0.000	

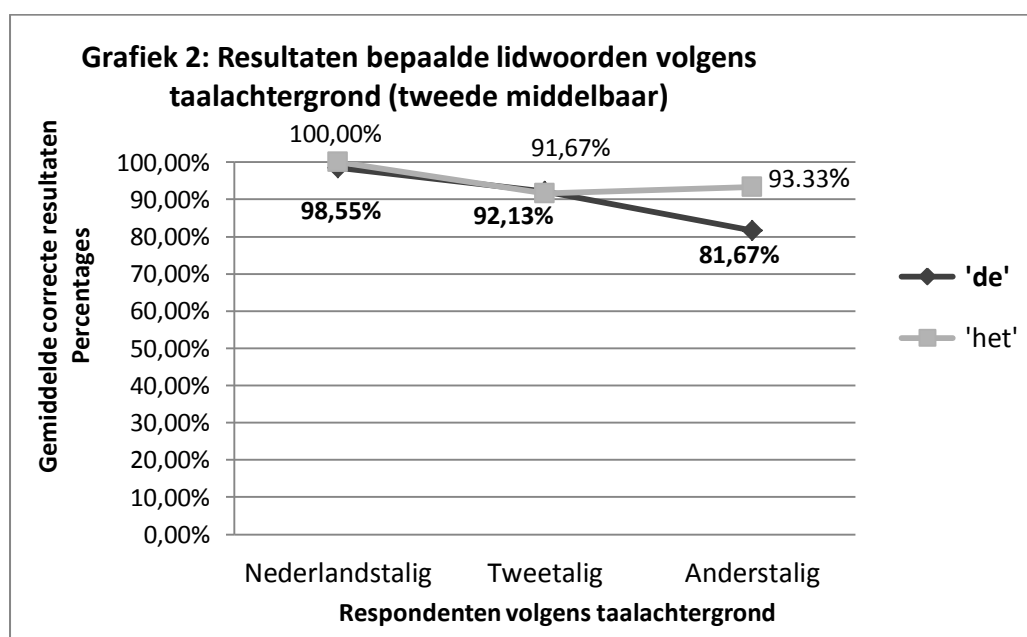

Eenzelfde onderverdeling wordt gehanteerd om de resultaten van de verschillende groepen volgens taalachtergrond uit het tweede middelbaar voor te stellen. Tabel 28 geeft de gemiddelde correcte resultaten in percentages weer. De verschillen blijken zowel bij het gebruik van 'de' als van 'het' statistisch significant (i.e. $p=0.000$). Bij het gebruik van het bepaalde lidwoord 'de' zijn net als bij de participanten uit het vierde leerjaar (cf. supra) de verwachte gradueel afnemende scores waargenomen (cf. Grafiek 2). De Nederlandstalige respondenten behalen de hoogste score met een gemiddelde van 98.55%. De 'tweetaligen' scoren lager met een gemiddelde van 92.13% en de 'anderstaligen' doen het nog enigszins minder goed met 81.67%. Bij het gebruik van 'het' hebben de 'tweetaligen' en 'anderstaligen' opnieuw lagere scores dan de Nederlandstaligen (i.e. 100%). Het

gemiddelde bij de ‘anderstaligen’ is in dit geval wel hoger dan bij de ‘tweetaligen’, i.e. respectievelijk 93.33% en 91.67% (zie ook Grafiek 2).

Tabel 28: Resultaten bepaalde lidwoorden: Vergelijking ‘taalachtergrond’ (tweede middelbaar)

Bepaalde Lidwoorden	Gemiddelde correcte antwoorden ‘de’	Standaard-deviatie	Gemiddelde correcte antwoorden ‘het’	Standaard-deviatie
Nederlandstalig	98.55%	5.04	100%	-
‘Tweetalig’	92.13%	17.89	91.67%	19.43
‘Anderstalig’	81.67%	22.20	93.33%	13.02
p-waarde	0.000		0.000	

2. Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm

2.1. Verwijzen volgens grammaticaal geslacht

Het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in het Nederlands brengt een heuse problematiek met zich mee. “Genera zijn vaak historisch gegroeid, en voor de hedendaagse taalgebruiker lijkt die indeling dan ook arbitrair” (De Vos 2008a: 7). Bovendien wordt de onzekerheid omtrent het gebruik van deze voornaamwoorden nog versterkt door de veranderingen in het Nederlandse genussysteem. De Paepe en De Vogelaer (2008: 1) merkte immers op dat er sprake is van een teloorgang van het traditionele drie-generasysteem, die wordt veroorzaakt door de tendens tot masculinisering en het hersemantiseringsproces (cf. Audring 2009: 39; Audring 2006: 72). De resultaten van de respondenten omtrent het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm (i.e. ‘hij’, ‘zij’ en ‘het’) worden in dit deel voorgesteld. Dit wil zeggen dat de

onderstaande tabellen weergeven in welke mate de respondenten nog correct verwijzen met persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm volgens het grammaticale geslacht.

In het *Theoretisch Kader* is al opgemerkt dat men vaak nog veronderstelt dat het zuidelijke Nederlands het drie-generasysteem nog bewaard (cf. De Vos 2008b: 2). Er zijn echter studies die de teloorgang en de veranderingen ook in dit taalgebruik vastgesteld hebben (De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009). Bijgevolg wordt in dit onderzoek algemeen verwacht dat het drie-generasysteem nog maar in een beperkte mate wordt behouden. Er wordt bij de analyse steeds rekening gehouden met de indeling volgens leeftijd (cf. 2.1.1) en taalachtergrond (cf. 2.1.2). Net als bij de bepaalde lidwoorden (cf. deel 1) kan hier de hypothese opgesteld worden dat de oudere leeftijdsgroep vermoedelijk hogere scores behaalt dan de jongere groep. Er worden eveneens opnieuw gradueel dalende percentages verwacht omtrent het behoud van het drie-generasysteem bij de Nederlandstaligen, 'tweetaligen' en 'anderstaligen'. De bevroegde substantieven worden in Tabel 29 weergegeven met een onderverdeling volgens grammaticaal geslacht, i.e. 'mannelijk', 'vrouwelijk' en 'onzijdig'. De afkorting 'Pers. vnw.' verwijst eenvoudigweg naar 'persoonlijke voornaamwoorden'.

Tabel 29: Overzicht substantieven volgens grammaticaal geslacht (Pers. vnw. - subjectsvorm)

Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
'hij'	'zij'	'het'
<i>Stoel</i>	<i>Lamp</i>	<i>Kamp</i>
<i>Hagel</i>	<i>Limonade</i>	<i>Bloed</i>
<i>Boer</i>	<i>Maand</i>	<i>Probleem</i>
<i>Wind</i>	<i>Warmte</i>	<i>Nieuws</i>

2.1.1. Vergelijking 'leeftijd'

De resultaten van de mate waarin de respondenten de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm nog correct hanteren volgens het grammaticale geslacht, worden in de onderstaande tabel (Tabel 30) weergegeven. Concreet worden opnieuw de gemiddeldes in percentages weergegeven, samen met de standaarddeviatie. Bij het gebruik van de mannelijke substantieven valt algemeen op dat het drie-generasysteem maar relatief beperkt behouden wordt door de respondenten. De oudere leeftijdsgroep scoort nog enigszins beter dan de jongere leeftijdsgroep, met gemiddeldes van respectievelijk 51.96% en 45.36%. Het verschil is statistisch significant aangezien $p < 0.05$ ($p = 0.011$). Uit Tabel 30 blijkt eveneens dat er slechts in een erg beperkte mate correct verwezen wordt naar de vrouwelijke substantieven volgens het grammaticale geslacht. Er is in dit geval een verschil te bemerken tussen de twee leeftijdsgroepen, dat echter niet statistisch significant is ($p = 0.677$). De respondenten uit het vierde leerjaar behalen een gemiddelde van 10.26% tegenover 10.95% bij de participanten uit het tweede middelbaar.

Tot slot worden de bevindingen omtrent het correct verwijzen met onzijdige persoonlijke voornaamwoorden eveneens weergegeven in Tabel 30. De oudere leeftijdsgroep behaalt opnieuw het beste resultaat met een gemiddelde van 78.92% tegenover een gemiddelde van 69.37% bij de jongere leeftijdsgroep. Dit verschil is statistisch significant ($p=0.007$). De respondenten verwijzen met andere woorden nog relatief goed naar de bevraagde onzijdige substantieven volgens het grammaticaal geslacht. Algemeen kan uit Tabel 30 afgeleid worden dat de oudste leeftijdsgroep (i.e. uit het tweede middelbaar) steeds beter scoort dan de jongere leeftijdsgroep (i.e. uit het vierde leerjaar). Enkel bij het gebruik van de vrouwelijke persoonlijke voornaamwoorden dient men behoedzaam om te springen met generaliseringsen aangezien er geen statistisch significant verschil vastgesteld is.

Tabel 30: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking 'leeftijd'

Persoonlijke voornaamwoorden in subjectsvorm	'hij'	Standaard-deviatie	'zij'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-Deviatie
Vierde leerjaar	45.36%	26.68	10.26%	17.86	69.37%	28.46
Tweede middelbaar	51.96%	24.42	10.95%	17.40	78.92%	20.70
p-waarde	0.011		0.677		0.007	

2.1.2. Vergelijking 'taalachtergrond'

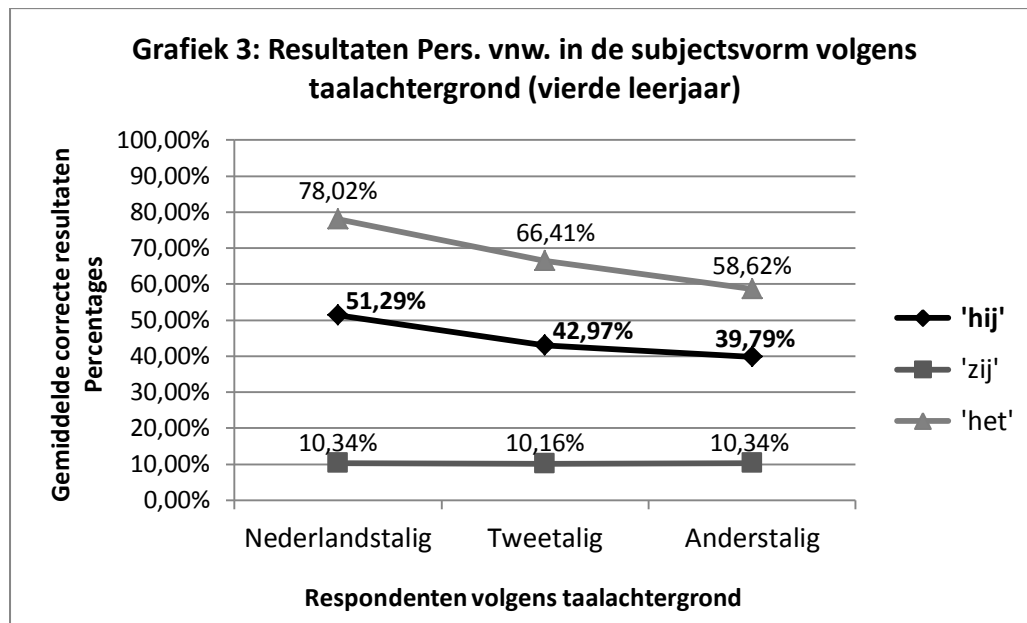
In dit deel worden de resultaten van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm weergegeven per leeftijdsgroep met een indeling volgens taalachtergrond. Tabel 31 geeft een overzicht van de scores van de respondenten uit het vierde leerjaar ingedeeld in drie groepen, i.e. Nederlandstaligen, 'tweetaligen' en 'anderstaligen'. Bij het gebruik van het mannelijke persoonlijke voornaamwoord (i.e. 'hij') zijn gradueel afnemende scores te bemerken (zie ook Grafiek 3). Zo behalen de Nederlandstaligen 51.29%, de 'tweetaligen' 42.97% en de 'anderstaligen' 39.79%. Er is echter voorzichtigheid geboden met generaliseringsen aangezien het verschil niet statistisch significant is ($p=0.091$). Uit Tabel 31 blijkt ook dat de gemiddeldes bij het correcte gebruik van 'zij' aanzienlijk lager zijn. Het beperkte verschil tussen de scores is opnieuw niet statistisch significant ($p=0.950$). De Nederlandstaligen en 'anderstaligen' behalen in dit geval hetzelfde gemiddelde (i.e. 10.34%), de 'tweetaligen' scoren enigszins lager met 10.16%.

De respondenten uit het vierde leerjaar verwijzen tot slot beduidend vaker correct naar de onzijdige substantieven (i.e. met 'het'). De Nederlandstaligen presteren gemiddeld het best met 78.02%, gevolgd door de 'tweetaligen' met 66.41% en de 'anderstaligen' met 58.62%. Het verschil is in tegenstelling tot bij de twee voorgaande categorieën substantieven wel statistisch significant ($p=0.006$). Algemeen behalen de Nederlandstaligen bijgevolg, net als bij de bepaalde lidwoorden (cf. 1.2), steeds de hoogste scores bij het gebruik van de drie persoonlijke voornaamwoorden in de

subjectvorm. Er moet echter opnieuw rekening gehouden worden met het feit dat de verschillen zowel bij 'hij' als bij 'zij' niet statistisch significant zijn.

Tabel 31: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (vierde leerjaar)

Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	'hij'	Standaard-deviatie	'zij'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-deviatie
Nederlandstalig	51.29%	28.26	10.34%	19.33	78.02%	25.68
'Tweetalig'	42.97%	26.53	10.16%	17.09	66.41%	27.54
'Anderstalig'	39.79%	21.74	10.34%	17.06	58.62%	31.54
p-waarde	0.091		0.950		0.006	

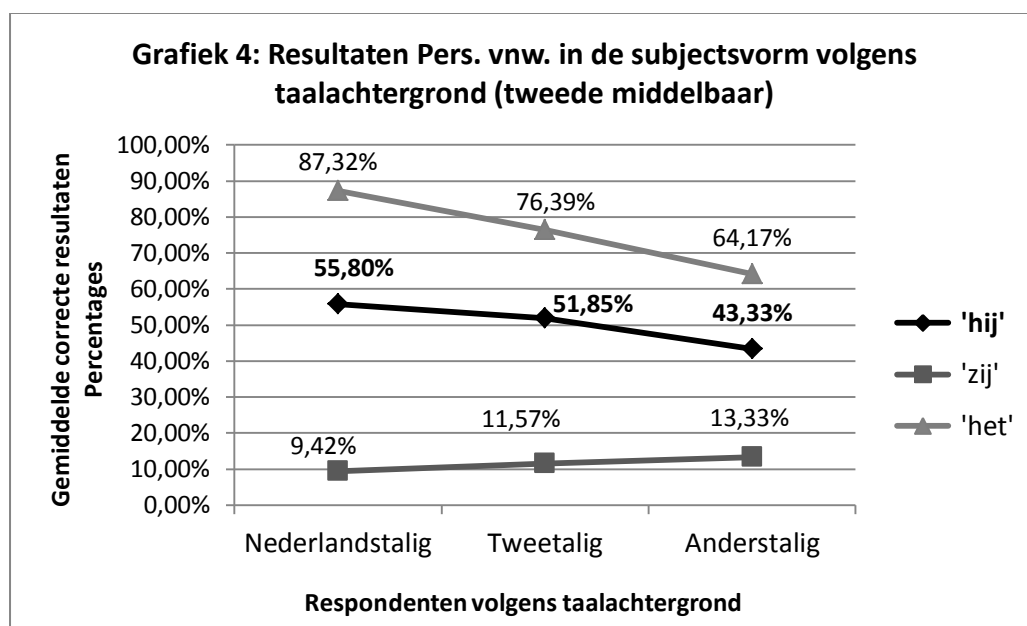
Vervolgens wordt in Tabel 32 dezelfde onderverdeling volgens taalachtergrond gehanteerd om de scores van de respondenten uit het tweede middelbaar voor te stellen. In de onderstaande grafiek (Grafiek 4) worden de gemiddeldes bovendien ook visueel voorgesteld. Net als bij de resultaten van de participanten uit het vierde leerjaar (cf. supra) doen er zich gelijkaardige verschillen voor bij de drie groepen ingedeeld volgens taalachtergrond. Zo antwoorden de Nederlandstaligen gemiddeld het vaakst correct naar de mannelijke substantieven volgens het grammaticale geslacht. De 'tweetaligen' behalen bij deze categorie een enigszins lagere score (i.e. 51.85%), maar deze ligt wel nog hoger dan die van de 'anderstaligen' (i.e. 43.33%). Het is echter wel belangrijk dat het verschil tussen deze resultaten niet statistisch significant is ($p=0.178$).

De percentages die het correcte gebruik van het vrouwelijke persoonlijke voornaamwoord 'zij' volgens het grammaticale geslacht weergeven, liggen net als bij de respondenten uit het vierde leerjaar beduidend lager. Opmerkelijk is dat bij de resultaten van deze leeftijdscategorie een omgekeerde tendens waargenomen kan worden, al is er geen statistisch significant verschil

vastgesteld ($p=0.521$). De ‘anderstaligen’ scoren immers het best (i.e. 13.33%), gevolgd door de ‘tweetaligen’ (i.e. 11.57%) en de Nederlandstaligen (i.e. 9.42%). De gemiddelde correcte antwoorden van de respondenten vertonen tot slot nogmaals het sterkste behoud van het drie-generasysteem bij de onzijdige substantieven. In dit geval zijn de verwachte gradueel afnemende scores opnieuw aanwezig, namelijk met 87.32% bij de Nederlandstaligen, 76.39% bij de ‘tweetaligen’ en 64.17% bij de ‘anderstaligen’. Het verschil is in dit geval statistisch significant ($p= 0.000$), net als bij de respondenten uit het vierde leerjaar (cf. supra).

Tabel 32: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm: Vergelijking ‘taalachtergrond’ (tweede middelbaar)

Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm	‘hij’	Standaard-deviatie	‘zij’	Standaard-deviatie	‘het’	Standaard-deviatie
Nederlandstalig	55.80%	21.92	9.42%	16.66	87.32%	15.83
‘Tweetalig’	51.85%	22.70	11.57%	17.98	76.39%	20.27
‘Anderstalig’	43.33%	30.75	13.33%	18.26	64.17%	22.44
p-waarde	0.178		0.521		0.000	

2.2.Verwijzen volgens semantiek

De resultaten van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm worden in dit deel weergegeven met aandacht voor de invloed van de semantische tendensen. Er wordt nagegaan in welke mate de respondenten bij de keuze voor een bepaald persoonlijk voornaamwoord rekening houden met de semantische parameter ‘telbaarheid’ of ‘graad van individuering’. Concreet wil dit zeggen dat wordt onderzocht in hoeverre bij de niet-telbare en de abstracte substantieven het persoonlijke voornaamwoord ‘het’ gehanteerd wordt en in welke mate bij de telbare concrete

zelfstandige naamwoorden voor ‘hij’ gekozen wordt (cf. *Hoofdstuk 1: Theoretisch Kader*; De Paepe & De Vogelaer 2008: 20). Het behoud van het traditionele drie-generasysteem bleek zoals voorspeld nog slechts beperkt te zijn (cf. Sectie 2.1). Om die reden wordt verwacht dat in de onderstaande uiteenzetting al een opmerkenswaardige tendens tot hersemantisering geobserveerd kan worden.

In de onderstaande tabellen worden de scores weergegeven van de respondenten onderverdeeld volgens leeftijd (cf. 2.2.1) en taalachtergrond (cf. 2.2.2). Bij de parameter ‘leeftijd’ geldt de hypothese dat de oudere respondenten vermoedelijk een hogere aanwezigheid van de semantische tendensen vertonen tegenover de jongere participanten. Vervolgens wordt eveneens verwacht dat de taalachtergrond een invloed heeft op de resultaten, namelijk dat er gradueel afnemende scores op te merken zijn bij een vergelijking van de Nederlandstaligen, ‘tweetaligen’ en ‘anderstaligen’. Vooraleer over te gaan tot het overzicht van de resultaten wordt in Tabel 33 een opsomming gegeven van de substantieven ingedeeld volgens de semantische parameters ‘telbaar/niet-telbaar’ en ‘concreet/abstract’. Meer specifiek kunnen de bevraagde zelfstandige naamwoorden ingedeeld worden in vier categorieën, i.e. Telbaar – Concreet (TC), Telbaar – Abstract (TA), Niet-Telbaar – Concreet (NTC) en Niet-Telbaar – Abstract (NTA). Deze afkortingen worden verder eveneens gehanteerd in de onderstaande tabellen.

Tabel 33: Overzicht substantieven volgens semantiek (Pers. vnw.)

TC ('hij')	TA ('het')	NTC ('het')	NTA ('het')
<i>Stoel</i>	<i>Boer</i>	<i>Hagel</i>	<i>Wind</i>
<i>Lamp</i>	<i>Maand</i>	<i>Limonade</i>	<i>Warmte</i>
<i>Kamp</i>	<i>Probleem</i>	<i>Bloed</i>	<i>Nieuws</i>

2.2.1. Vergelijking ‘leeftijd’

In dit deel worden opnieuw de resultaten weergegeven van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. Er wordt echter niet meer bestudeerd in hoeverre de respondenten nog correct verwijzen volgens het grammaticale geslacht, maar wel in welke mate de antwoorden al gebaseerd zijn op de semantiek van de bevraagde substantieven. Volgens de semantische tendensen blijven er slechts twee keuzemogelijkheden over bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm, namelijk ‘hij’ voor ‘TC’ en ‘het’ voor ‘TA’, ‘NTC’ en ‘NTA’. Dit in tegenstelling tot het traditionele drie-genussysteem dat gehanteerd wordt bij het verwijzen volgens het grammaticale geslacht. De onderstaande tabel (Tabel 34) geeft de resultaten van de respondenten weer met een indeling volgens de parameter ‘leeftijd’.

De tendens om naar ‘telbaar–concrete’ substantieven (TC) te verwijzen met ‘hij’ blijkt al in zekere mate aanwezig te zijn bij de ondervraagde respondenten. De groep uit het vierde leerjaar behaalt een gemiddelde van 48.12% en de participanten uit het tweede middelbaar scoren nog enigszins beter, i.e. met 49.24%, al is het verschil niet statistisch significant ($p=0.701$). Bij het

verwijzen naar de volgende categorie, namelijk de ‘telbaar–abstracte’ woorden (TA), is een statistisch significant verschil vastgesteld tussen beide leeftijdscategorieën ($p=0.004$). De jongste leeftijdsgroep heeft een gemiddelde score van 53.20% en de oudere leeftijdsgroep doet het minder goed met 43.57%. De percentages bij de tendens om naar ‘niet-telbaar–concrete’ substantieven (NTC) met het onzijdige persoonlijke voornaamwoord (‘het’) te verwijzen liggen enigszins hoger. De respondenten uit het tweede middelbaar behalen in dit geval een beter resultaat (i.e. 70.37%) dan de participanten uit het vierde leerjaar (i.e. 66.00%). Het verschil is echter niet statistisch significant ($p=0.436$). Tot slot kent de tendens om naar ‘niet-telbaar–abstracte’ zelfstandige naamwoorden met ‘het’ te verwijzen vergelijkbare resultaten als bij de laatstgenoemde tendens (cf. NTC). De oudere leeftijdsgroep (i.e. 75.60%) scoort immers opnieuw beter dan de jongere groep (63.36%), ditmaal is het verschil ook statistisch significant ($p=0.000$).

Tabel 34: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking ‘leeftijd’

Pers. vnw. in subjectsvorm (semantiek)	TC ('hij')	Standaard -deviatie	TA ('het')	Standaard -deviatie	NTC ('het')	Standaard -deviatie	NTA ('het')	Standaard -deviatie
Vierde leerjaar	48.12%	32.80	53.20%	30.11	66.00%	32.31	63.36%	29.50
Tweede middelbaar	49.24%	24.51	43.57%	24.57	70.37%	26.09	75.60%	23.57
p-waarde	0.701		0.004		0.436		0.000	

2.2.2. Vergelijking ‘taalachtergrond’

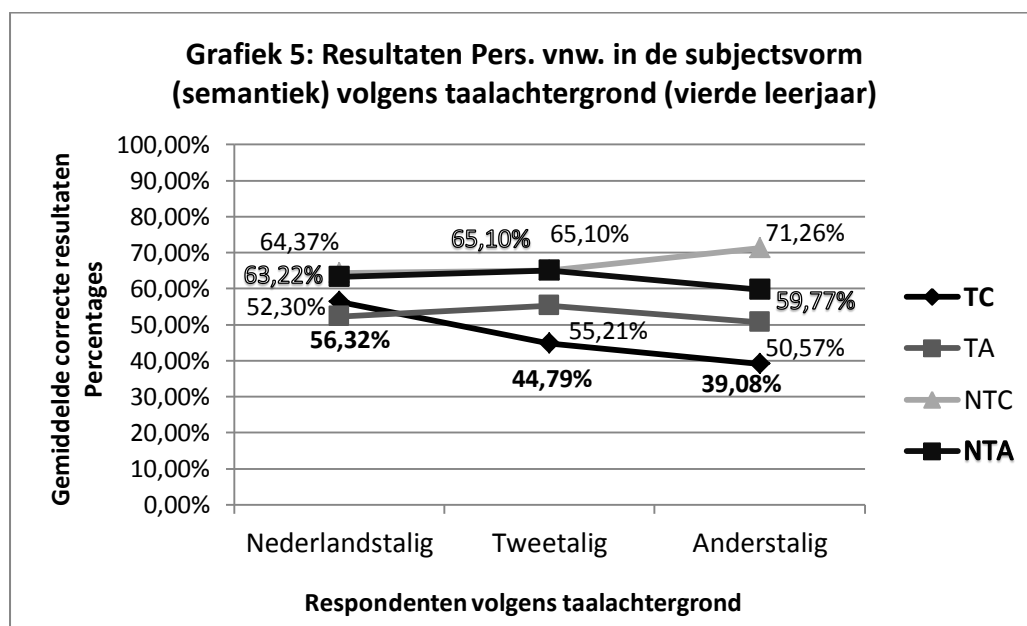
In wat volgt wordt een vergelijking gemaakt wat betreft de aanwezigheid van de semantische tendensen bij de Nederlandstaligen, de ‘tweetaligen’ en de ‘anderstaligen’. De indeling volgens leeftijd wordt hierbij behouden. Eerst worden de resultaten van de respondenten uit het vierde leerjaar voorgesteld (cf. Tabel 35 en Grafiek 5). Bij de eerste tendens (TC) is in deze leeftijdsgroep een dalende lijn op te merken in de resultaten, met een statistisch significant verschil ($p=0.039$). De Nederlandstaligen scoren het hoogst met 56.32%. Vervolgens blijkt deze manier van verwijzen in mindere mate aanwezig te zijn bij de ‘tweetaligen’ (i.e. 44.79%) en behalen de ‘anderstaligen’ de laagste score (i.e. 39.08%). De resultaten bij de tweede tendens (TA) zijn minder eenduidig, en het verschil is in dit geval niet statistisch significant ($p=0.720$). Opnieuw verwijst de groep ‘anderstaligen’ gemiddeld het minst ‘correct’, i.e. met ‘het’, naar de ‘telbaar–abstracte’ substantieven (i.e. 50.57%). Bij deze tendens behaalt de groep Nederlandstaligen echter niet de hoogste score maar wel de groep ‘tweetaligen’, met respectievelijk 52.30% en 55.21%.

Verder kunnen bij de derde tendens (NTC) gradueel stijgende percentages opgemerkt worden, al is het verschil niet statistisch significant ($p=0.520$). In tegenstelling tot de resultaten bij de

twee voorgaande tendensen verwijzen de ‘anderstaligen’ gemiddeld het vaakst correct, i.e. met ‘het’, naar de ‘niet-telbaar–concrete’ substantieven (i.e. 71.26%). De ‘tweetaligen’ scoren bovendien nog enigszins beter dan de Nederlandstaligen, respectievelijk met 65.10% tegenover een gemiddelde van 64.37%. Tot slot kan uit Tabel 35 geconcludeerd worden dat er bij de laatste tendens (NTA) geen statistisch significant verschil te bemerken is ($p=0.729$). De bijbehorende grafiek (Grafiek 5) toont ook aan dat er geen volledige dalende of stijgende lijn aanwezig is bij een vergelijking van de gemiddeldes. Zo behalen de Nederlandstaligen een lagere score (i.e. 63.22%) dan de ‘tweetaligen’ (i.e. 65.10%), en scoren de ‘anderstaligen’ het minst vaak correct (i.e. 59.77%).

Tabel 35: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking ‘taalachtergrond’ (vierde leerjaar)

Pers. vnw. in subjectsvorm (semantiek)	TC ('hij')	Standaard -deviatie	TA ('het')	Standaard -deviatie	NTC ('het')	Standaard -deviatie	NTA ('het')	Standaard -deviatie
Nederlandstalig	56.32%	33.16	52.30%	28.00	64.37%	30.50	63.22%	29.74
'Tweetalig'	44.79%	31.55	55.21%	32.10	65.10%	33.82	65.10%	28.13
'Anderstalig'	39.08%	32.21	50.57%	30.37	71.26%	33.00	59.77%	32.59
p-waarde	0.039		0.720		0.520		0.729	

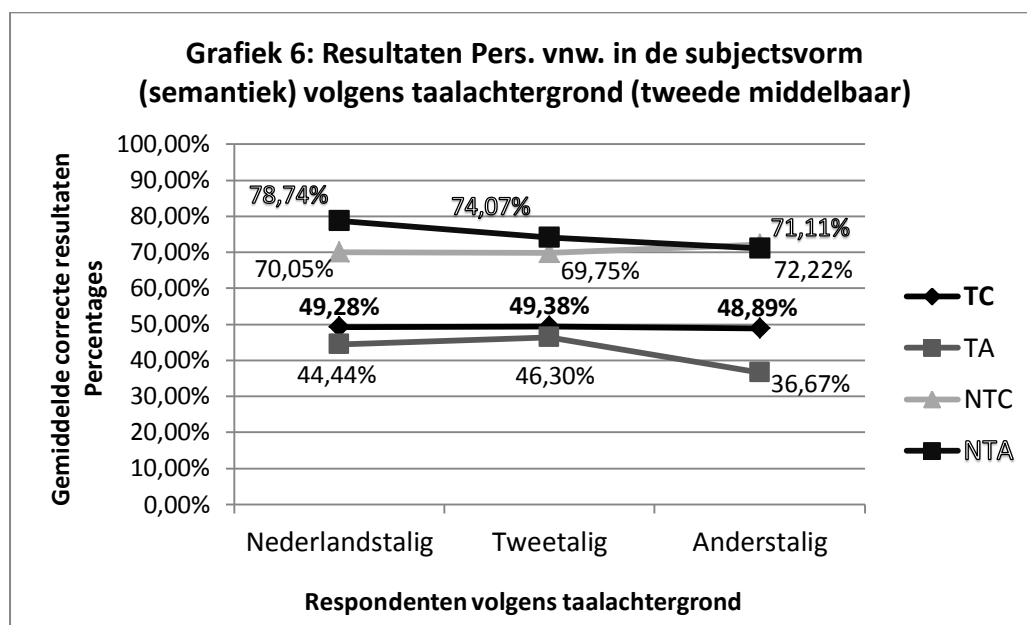

Ten slotte worden in de onderstaande tabel (Tabel 36) en grafiek (Grafiek 6) de bevindingen van de respondenten uit het tweede middelbaar voorgesteld, opnieuw met een onderverdeling volgens taalachtergrond. De percentages bij de tendens om met ‘hij’ te verwijzen naar ‘telbaar–concrete’ substantieven (TC) liggen erg dicht bij elkaar. Er is dan ook geen statistisch significant verschil waargenomen ($p=0.919$). De Nederlandstaligen behalen een score van 49.28%, de ‘tweetaligen’ 49.38% en de ‘anderstaligen’ 48.89%. Gelijkaardige resultaten kunnen vastgesteld worden bij de

tweede tendens (i.e. TA), met het hoogste gemiddelde voor de 'tweetaligen' (i.e. 46.30%) gevolgd door de Nederlandstaligen (met 44.44%) en de 'anderstaligen' (met 36.67%). Behoedzaamheid is echter geboden aangezien het verschil niet statistisch significant is ($p=0.300$). Dit is eveneens het geval bij de derde tendens (NTC) ($p=0.923$). Bij deze manier van verwijzen wordt het vaakst voor 'het' geopteerd door de 'anderstaligen' (72.22%). De 'tweetaligen' behalen een gemiddelde van 69.75% en de Nederlandstaligen doen het nog net beter met 70.05%. Bij de laatste tendens (NTA) blijkt een dalende lijn aanwezig te zijn in de resultaten van de respondenten, al is het verschil opnieuw niet statistisch significant (0.233). De Nederlandstaligen scoren het hoogst met 78.74%. De resultaten bij de twee overige groepen liggen steeds lager, i.e. 74.07% voor de 'tweetaligen' en 71.11% voor de 'anderstaligen'.

Tabel 36: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar)

Pers. vnw. in subjectsvorm (semantiek)	TC ('hij')	Standaard -deviatie	TA ('het')	Standaard -deviatie	NTC ('het')	Standaard -deviatie	NTA ('het')	Standaard -deviatie
Nederlandstalig	49.28%	22.59	44.44%	22.63	70.05%	26.90	78.74%	22.85
'Tweetalig'	49.38%	24.00	46.30%	27.02	69.75%	25.30	74.07%	25.63
'Anderstalig'	48.89%	29.98	36.67%	23.73	72.22%	26.38	71.11%	20.96
p-waarde	0.919		0.300		0.923		0.233	

3. Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm

Het vorige deel (cf. deel 2) gaf een overzicht van de resultaten omtrent het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. Deze verwijswaarden kunnen echter ook als lijdend voorwerp gebruikt worden. Bijgevolg wordt in dit onderzoek eveneens aandacht besteed aan

het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm. In overeenstemming met het vorige deel worden de scores van de respondenten opnieuw ingedeeld volgens leeftijd en taalachtergrond. De hypothesen omtrent het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm volgens het grammaticale geslacht (cf. supra) gelden eveneens voor de objectsvorm. De onderstaande tabel geeft de bevraagde substantieven weer, aangezien deze niet dezelfde zijn als bij het gebruik van de subjectsvorm (cf. Tabel 37).

Tabel 37: Overzicht substantieven volgens grammaticaal geslacht (Pers. vnw. - objectsvorm)

Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
'hem'	'haar'	'het'
<i>Trap</i>	<i>Mand</i>	<i>Wiel</i>
<i>Modder</i>	<i>Soep</i>	<i>Hout</i>
<i>Zomer</i>	<i>Vraag</i>	<i>Feest</i>
<i>Muziek</i>	<i>Lucht</i>	<i>Applaus</i>

3.1. Vergelijking 'leeftijd'

In Tabel 38 worden de resultaten van de respondenten omtrent het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm weergegeven, rekening houdend met de parameter 'leeftijd'. Over het algemeen liggen de scores ietwat lager dan bij het gebruik van de subjectsvorm. Zo vertonen de respondenten uit het vierde leerjaar bij het verwijzen naar de mannelijke substantieven volgens het grammaticale geslacht een gemiddelde van 41.89%. De participanten uit het tweede middelbaar doen het nog enigszins beter met 43.30%. Het verschil tussen beide scores is echter niet statistisch significant ($p=0.551$). Verder liggen de percentages bij het gebruik van het vrouwelijke persoonlijke voornaamwoord (i.e. 'haar') opnieuw opmerkelijk laag. De jongste leeftijdsgroep verwijst gemiddeld slechts 5.46% correct naar de vrouwelijke substantieven volgens het grammaticale geslacht. De oudere leeftijdsgroep doet het zelfs nog minder goed met 4.90%, al is het verschil niet statistisch significant ($p=0.970$). Bij het gebruik van 'het' als persoonlijk voornaamwoord in de objectsvorm is wel een statistisch significant verschil waargenomen tussen beide leeftijdsgroepen ($p=0.016$). De groep uit het tweede middelbaar behaalt de hoogste score, i.e. 63.56%, tegenover 55.63% bij de respondenten uit het vierde leerjaar.

Tabel 38: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking 'leeftijd'

Pers. vnw. in objectsvorm	'hem'	Standaard-deviatie	'haar'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-Deviatie
Vierde leerjaar	41.89%	25.75	5.46%	13.81	55.63%	28.16
Tweede middelbaar	43.30%	25.65	4.90%	11.49	63.56%	25.65
p-waarde	0.551		0.970		0.016	

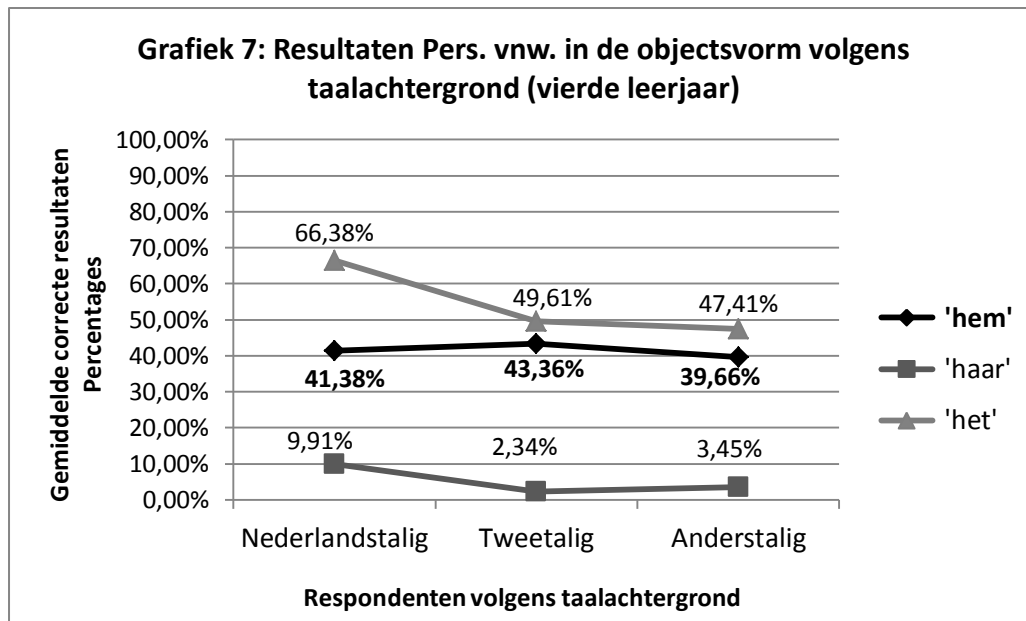
3.2.Vergelijking ‘taalachtergrond’

De resultaten van beide leeftijdsgroepen met een indeling volgens taalachtergrond worden hier voorgesteld. De onderstaande tabel (Tabel 39) geeft een overzicht van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm door de respondenten uit het vierde leerjaar. De resultaten bevinden zich erg dicht bij elkaar bij het verwijzen naar de mannelijke substantieven. Er is ook geen statistisch significant verschil vastgesteld ($p=0.932$). De ‘tweetaligen’ behalen in dit geval gemiddeld het meest correcte antwoorden (i.e. 43.36%), gevolgd door de Nederlandstaligen (i.e. 41.38%) en de ‘anderstaligen’ (i.e. 39.66%). Bij het correct verwijzen met het persoonlijke voornaamwoord ‘haar’ scoren de Nederlandstaligen het hoogst (i.e. 9.91%). Verder is het percentage van de ‘anderstaligen’ bij deze manier van verwijzen nog enigszins hoger dan dat van de ‘tweetaligen’, respectievelijk 3.45% en 2.34%. Het verschil is statistisch significant ($p=0.031$).

Net als bij het gebruik van het onzijdige persoonlijke voornaamwoord in de subjectsvorm (cf. 2.1) is het behoud van het drie-generasysteem het sterkst bij verwijzen met ‘het’ in de objectsvorm. Een dalende lijn in de gemiddeldes kan opgemerkt worden bij een vergelijking van de drie groepen ingedeeld volgens taalachtergrond. De Nederlandstaligen verwijzen gemiddeld 66.38% correct naar de onzijdige substantieven. De groep ‘tweetaligen’ vertonen een enigszins lager percentage, i.e. 49.61%, dat wel nog steeds hoger is als dat van de ‘anderstaligen’ (i.e. 47.41%). In dit geval is de *p-waarde* opnieuw lager dan 0.05 ($p=0.001$), zodoende is het verschil statistisch significant. De onderstaande grafiek (i.e. Grafiek 7) geeft de resultaten uit Tabel 39 visueel weer.

Tabel 39: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking ‘taalachtergrond’ (vierde leerjaar)

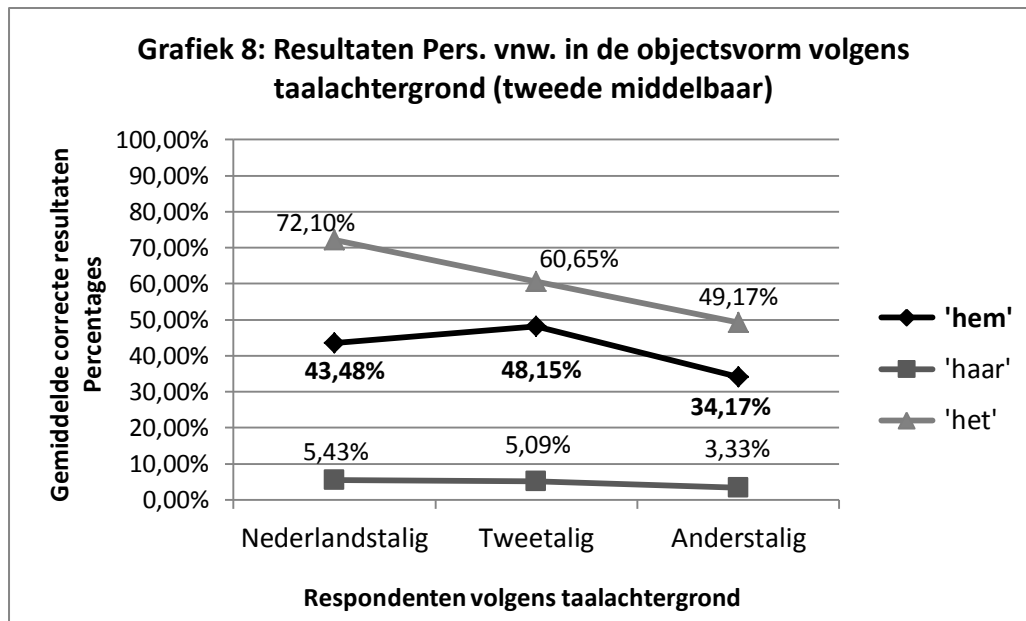
Pers. vnw. in de objectsvorm	‘hem’	Standaard- deviatie	‘haar’	Standaard- deviatie	‘het’	Standaard- deviatie
Nederlandstalig	41.38%	24.58	9.91%	19.27	66.38%	24.13
‘Tweetalig’	43.36%	27.90	2.34%	7.35	49.61%	28.35
‘Anderstalig’	39.66%	23.64	3.45%	8.77	47.41%	29.39
<i>p-waarde</i>	<i>0.932</i>		<i>0.031</i>		<i>0.001</i>	

Vervolgens worden in Tabel 40 de gemiddeldes voorgesteld van de respondenten uit het tweede middelbaar. Bij het correcte gebruik van het mannelijke persoonlijke voornaamwoord (i.e. 'hem') is de hoogste score behaald door de 'tweetaligen' (i.e. 48.15%). De Nederlandstaligen verwijzen gemiddeld minder correct naar de mannelijke substantieven, i.e. 43.48%, maar wel nog steeds beter dan de 'anderstaligen' (i.e. 34.17%). Het verschil is bij deze resultaten statistisch significant ($p=0.045$). Dit in tegenstelling tot het verschil bij het gebruik van het vrouwelijke persoonlijke voornaamwoord 'haar', i.e. $p=0.807$. De gemiddeldes liggen in dit geval erg dicht bij elkaar, al is er wel een dalende lijn op te merken in de percentages. Zo behaalt de groep Nederlandstaligen een score van 5.43%, de 'tweetaligen' 5.09% en de 'anderstaligen' 3.33%. Dergelijke gradueel afnemende scores zijn eveneens vastgesteld bij het correcte gebruik van het onzijdige persoonlijke voornaamwoord in de objectsvorm. Er is bij deze categorie ook een statistisch significant verschil waargenomen ($p=0.000$). De Nederlandstaligen verwijzen gemiddeld 72.10% correct naar de onzijdige substantieven, de 'tweetaligen' 60.65% en de 'anderstaligen' 49.17%. Grafiek 8 geeft de resultaten uit Tabel 40 visueel weer.

Tabel 40: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Vergelijking 'taalachtergrond' (tweede middelbaar)

Pers. vnw. in de objectsvorm	'hem'	Standaard-deviatie	'haar'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-deviatie
Nederlandstalig	43.48%	26.99	5.43%	12.77	72.10%	23.30
'Tweetalig'	48.15%	22.18	5.09%	11.26	60.65%	25.05
'Anderstalig'	34.17%	26.66	3.33%	8.64	49.17%	24.99
p-waarde	0.045		0.807		0.000	

4. Algemene bevindingen: het zuidelijke Nederlands

In dit deel worden de scores hernomen van de Nederlandstalige respondenten uit de twee leeftijdscategorieën. Achtereenvolgens worden de resultaten van het gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden in de subjects -en objectsvorm weergegeven. Op die manier wordt getracht een beeld te vormen van hoe zuidelijke Nederlandse taalgebruikers verwijzen volgens het grammaticale geslacht en in hoeverre de semantische tendensen al aanwezig zijn bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm.

4.1.Bepaalde lidwoorden

Uit de onderstaande tabel (Tabel 41) kan afgeleid worden dat de moedertaalsprekers van het Nederlands in beide leeftijdscategorieën het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden al uitermate goed verworven hebben. Er zijn verschillen op te merken tussen beide leeftijdsgroepen, die echter niet statistisch significant zijn, i.e. $p=0.350$ (bij 'de') en $p=0.121$ (bij 'het'). Zowel bij het gebruik van 'de' als van 'het' scoren de oudere respondenten het hoogst, met respectievelijk 98.55% en 100%. De jongere leeftijdsgroep doet het steeds enigszins minder goed, maar ze behalen toch zeer hoge gemiddeldes namelijk respectievelijk 95.69% en 98.71%. Het valt verder ook op dat de scores bij het onzijdige lidwoord (i.e. 'het') in beide leeftijdscategorieën steeds hoger zijn dan bij het gebruik van 'de'.

Tabel 41: Resultaten bepaalde lidwoorden: Nederlandstaligen

Bepaalde Lidwoorden	Gemiddelde correcte antwoorden 'de'	Standaard-deviatie	Gemiddelde correcte antwoorden 'het'	Standaard-deviatie
Vierde leerjaar	95.69%	15.80	98.71%	7.29
Tweede middelbaar	98.55%	5.04	100%	-
p-waarde	0.350		0.121	

4.2. Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm

In dit deel worden de resultaten voorgesteld van de Nederlandstalige respondenten omtrent het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. Er wordt hierbij nagegaan in hoeverre het traditionele drie-generasysteem nog behouden wordt (Tabel 42) en in welke mate de semantische tendensen al aanwezig zijn (Tabel 43). Uit Tabel 42 blijkt dat de graad van het behoud van het drie-generasysteem sterk afhankelijk is van het genus van de bevroegde substantieven. Zo verwijzen de respondenten in beide leeftijdsgroepen nog net boven de helft correct naar de mannelijke substantieven, i.e. respectievelijk 51.28% en 55.80%. De resultaten bij het verwijzen naar de vrouwelijke substantieven met 'zij' liggen aanzienlijk lager, meer bepaald 10.34% en 9.42%. Het drie-generasysteem wordt tot slot het best behouden bij de onzijdige zelfstandige naamwoorden. Dit blijkt duidelijk uit de percentages, i.e. 78.02% en 87.32%, in Tabel 42). De verschillen tussen de leeftijdsgroepen zijn bij de drie vormen (i.e. 'hij', 'zij', 'het') niet statistisch significant ($p=0.304$; $p=0.930$; $p=0.072$). Algemeen vertonen de resultaten van alle respondenten zodoende eenzelfde tendens bij het verwijzen volgens het grammaticale geslacht. Dit wil zeggen dat de hoogste scores steeds op te merken zijn bij de onzijdige substantieven, gevolgd door matig gemiddeldes bij de mannelijke zelfstandige naamwoorden en een beduidend lagere percentages bij de vrouwelijke substantieven.

Tabel 42: Resultaten Pers. vnv. in de subjectsvorm (grammaticaal geslacht): Nederlandstaligen

Pers. vnv. in de subjectsvorm	'hij'	Standaard-deviatie	'zij'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-deviatie
Vierde leerjaar	51.29%	28.26	10.34%	19.33	78.02%	25.68
Tweede middelbaar	55.80%	21.92	9.42%	16.66	87.32%	15.83
p-waarde	0.304		0.930		0.072	

Aangezien het drie-generasysteem nog slechts relatief beperkt in stand wordt gehouden door de respondenten (cf. supra), is het niet onverwacht dat de semantische tendensen reeds aanwezig zijn in hun taalgebruik (cf. Tabel 43). De tendens om met 'hij' te verwijzen naar de bevroegde 'telbaar-concrete' substantieven is al aanwezig bij de respondenten (TC). De jongste leeftijdsgroep behaalt 56.32%, tegenover een lager percentage bij de respondenten uit het tweede middelbaar (i.e. 49.28%). Dit verschil is echter niet statistisch significant ($p=0.146$). Bij de tweede tendens (TA) kan een gelijkaardig verschil opgemerkt worden tussen de scores van de respondenten, met 52.30% voor

de groep uit het vierde leerjaar en 44.44% voor de participanten uit het tweede middelbaar. De derde tendens (NTC) is in een enigszins sterkere mate aanwezig, met 64.37% bij de groep uit het vierde leerjaar en 70.05% bij de groep uit het tweede middelbaar. Net als bij de twee vorige tendensen is het verschil tussen de twee leeftijdscategorieën niet statistisch significant ($p=0.343$). Tot slot kunnen bij de laatste tendens (NTA) eveneens reeds relatief hoge percentages opgemerkt worden. In dit geval is er wel een statistisch significant verschil vastgesteld tussen beide leeftijdsgroepen ($p=0.003$). De oudere respondenten behalen 78.74% en de jongere participanten hebben een score van 63.22%.

Tabel 43: Resultaten Pers. vnw. in de subjectsvorm (semantiek): Nederlandstaligen

Pers. vnw. in subjectsvorm (semantiek)	TC ('hij')	Standaard-deviatie	TA ('het')	Standaard-deviatie	NTC ('het')	Standaard-deviatie	NTA ('het')	Standaard-deviatie
Vierde leerjaar	56.32%	33.16	52.30%	28.00	64.37%	30.50	63.22%	29.74
Tweede middelbaar	49.28%	22.59	44.44%	22.63	70.05%	26.90	78.74%	22.85
p-waarde	0.146		0.146		0.343		0.003	

4.3. Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm

De resultaten van de Nederlandstalige respondenten bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm worden voorgesteld in Tabel 44. Omtrent het behoud van het drie-generasysteem zijn vergelijkbare scores waargenomen als bij de subjectsvorm (cf.2.1) Dit wil zeggen dat er matige percentages zijn vastgesteld bij de mannelijke substantieven, zeer lage scores bij de vrouwelijke substantieven en hoge gemiddeldes bij de onzijdige substantieven. Bij het correcte gebruik van 'hem' scoort de oudere groep (43.48%) beter dan de jongere (41.38%), al is het verschil niet statistisch significant ($p=0.708$). Bij 'haar' behalen de jongere respondenten een hogere gemiddelde (9.91%) dan de oudere participanten (5.43%), nogmaals echter zonder een statistisch significant verschil ($p=0.207$). Tot slot behaalt de oudste leeftijdsgroep net als bij de mannelijke zelfstandige naamwoorden wederom een betere score dan de jongere groep bij het verwijzen naar de onzijdige substantieven, i.e. 72.10% tegenover 66.38%. Het verschil bleek evenwel opnieuw niet statistisch significant ($p=0.211$).

Tabel 44: Resultaten Pers. vnw. in de objectsvorm: Nederlandstaligen

Pers. vnw. in de objectsvorm	'hem'	Standaard-deviatie	'haar'	Standaard-deviatie	'het'	Standaard-deviatie
Vierde leerjaar	41.38%	24.58	9.91%	19.27	66.38%	24.13
Tweede middelbaar	43.48%	26.99	5.43%	12.77	72.10%	23.30
p-waarde	0.708		0.207		0.211	

Hoofdstuk 4: Bespreking resultaten

De resultaten die in het vorige hoofdstuk aan de hand van tabellen en grafieken werden voorgesteld, worden in dit hoofdstuk verder toegelicht en geïnterpreteerd. Op die manier wordt getracht een antwoord te bieden op de onderzoeksvraag van deze scriptie, namelijk: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?* Aangezien dit een nogal open vraag is, wordt ze opgedeeld in drie deelonderzoeksvragen (cf. *Hoofdstuk 2: Methodologie*). Elke vraag concentreert zich op de invloed van een bepaalde parameter, namelijk ‘leeftijd’, ‘taalachtergrond’ en ‘het zuidelijke Nederlands’:

- *Welke invloed heeft een verschil in **leeftijd** (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*
- *Welke invloed heeft een verschil in **taalachtergrond** (i.e. Nederlandstalig, ‘tweetalig’ of ‘anderstalig’) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*
- *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van **het zuidelijke Nederlands** nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*

Eerst worden de bevindingen bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden besproken. De resultaten omtrent het verwijzen met persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm komen in het tweede deel aan bod. Bij deze bespreking wordt een onderverdeling gemaakt op basis van de manier waarop het verwijzwoord gekozen wordt, namelijk volgens het grammaticale geslacht van de desbetreffende substantieven (cf. 2.1) of volgens de semantiek ervan (cf. 2.2). In het derde deel van dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm volgens het grammaticale geslacht. Vervolgens wordt in het vierde deel beschreven in hoeverre de mismatch tussen het adnominale -en het pronominale systeem aanwezig is bij de ondervraagde taalgebruikers. Tot slot worden de resultaten van de Nederlandstalige respondenten geïnterpreteerd en besproken om op die manier een beeld te vormen van het gebruik van de bevraagde adnomina en pronomina in het zuidelijke Nederlands.

1. Bepaalde lidwoorden

In dit onderzoek wordt het gebruik van de bepaalde lidwoorden onderzocht aan de hand van aanvulzinnen. In deze schriftelijke bevraging is niet aan de taalgebruikers gevraagd om zelf een passend lidwoord neer te schrijven. In elke zin diende het correcte lidwoord, i.e. 'de' of 'het', omcirkeld te worden. Zo wordt getracht invloeden uit het dialect enigszins in te perken, aangezien variaties zoals 'den' op die manier vermeden worden (cf. *Hoofdstuk 1: 1.3*). Het corpus, bestaande uit twee leeftijdscategorieën met diverse taalachtergronden, vulde identiek dezelfde enquêtes in. Deze bestaat uit acht zinnen met zelfstandige naamwoorden die een commun genus vragen en vier zinnen met substantieven met een onzijdig genus. De eerstgenoemde groep zelfstandige naamwoorden kan verder nog onderverdeeld worden in vier traditioneel mannelijke substantieven en vier traditioneel vrouwelijke (cf. *Hoofdstuk 3: Deel 1, Tabel 25*).

In de literatuur is er een consensus dat moedertaalsprekers van het Nederlands het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden slechts op een relatief late leeftijd verwerven, i.e. namelijk pas na het zesde levensjaar (cf. Cornips & Hulk 2006: 358; Cornips et al. 2006: 40; Unsworth 2008: 370; Cornips et al. 2006: 40). Om die reden werd in deze scriptie verwacht dat er verschillen waargenomen kunnen worden bij een vergelijking van de twee onderzochte leeftijdscategorieën wat betreft de correctheid van het gebruik van bepaalde lidwoorden. De jongste leeftijdsgroep bestaat immers uit respondenten uit het vierde leerjaar, met een gemiddelde leeftijd van negen jaar, en de oudste groep omvat participanten uit het tweede middelbaar die gemiddeld dertien jaar zijn. De hypothese dat de jongere taalgebruikers nog enigszins minder ver staan in hun verwervingsproces is bevestigd in dit onderzoek. Zowel bij het gebruik van 'de' als van 'het' zijn er steeds hogere scores vastgesteld bij de oudere respondenten in vergelijking met de jongere participanten. Het verschil is ook telkens statistisch significant.

Op de deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden?* geldt in deze scriptie dan ook het volgende antwoord: hoe ouder de taalgebruiker (i.e. uit het tweede middelbaar), hoe correcter de bepaalde lidwoorden gehanteerd worden. Vervolgens dient opgemerkt te worden dat er in de literatuur eveneens een consensus aanwezig is over het feit dat men eerst het correcte gebruik van 'de' verwerft, gevolgd door overgeneralisering. Pas later wordt ook 'het' volledig correct aangewend (Cornips et al. 2006: 40; Cornips & Hulk 2006: 358; Van de Velde 2003; 2004, geciteerd in Unsworth 2008: 370). In tegenstelling tot de hypothese omtrent de invloed van de leeftijd van de taalgebruikers, is deze stelling niet bevestigd in dit onderzoek. Er is immers veeleer een omgekeerde tendens waar te nemen, met hogere scores bij 'het' dan bij 'de'.

Het verschil is echter niet aanzienlijk, zodoende dient men voorzichtig om te springen met generalisering.

Vervolgens wordt getracht een beeld te vormen van de invloed de taalachtergrond van de respondenten op het gebruik van de bepaalde lidwoorden. De onderzochte taalgebruikers uit beide leeftijdscategorieën zijn opgedeeld in drie groepen, namelijk Nederlandstalig, 'tweetalig' en 'anderstalig'. Moedertaalsprekers van het Nederlands ondervinden een relatief problematisch verwervingsproces (cf. supra). Bijgevolg is het niet onverwachts dat niet-moedertaalsprekers bij het leren van het Nederlands nog een moeilijkere en tragere ontwikkeling vertonen (Cornips et al. 2006: 40; Cornips & Hulk 2008: 270). De 'tweetaligen' in dit onderzoek spreken naast het Nederlands nog een andere taal in hun thuissituatie. Dit wil zeggen dat ze worden blootgesteld aan een nog enigszins hogere input van het Nederlands dan de 'anderstaligen'. Deze laatstgenoemde groep komt immers vaak uitsluitend tijdens de schooluren in een hoge mate in contact met het Nederlands. Bij een vergelijking van de resultaten van deze drie categorieën werden zodoende gradueel afnemende scores verwacht voor het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden.

Dit wil zeggen de hypothese bij deze parameter inhoudt dat de Nederlandstaligen het best scoren, gevolgd door de 'tweetaligen' en de 'anderstaligen' (cf. Unsworth 2008). Het antwoord op de deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' of 'anderstalig') op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden?* is echter niet steeds even eenduidig als de vooropgestelde hypothese. Bij de respondenten uit het vierde leerjaar is de dalende lijn zowel bij het gebruik van 'de' als 'het' vastgesteld, en dit met statistisch significante verschillen. Dit is eveneens het geval voor de scores van de oudere participanten bij het gebruik van 'de'. De resultaten bij de bevraging van het lidwoord 'het' bevestigen de bovenstaande hypothese echter niet. De Nederlandstaligen behalen in dit geval wel de hoogste scores, maar de dalende lijn loopt in dit geval niet zoals bij de voorgaande resultaten. De 'anderstaligen' scoren immers nog enigszins beter dan de 'tweetaligen'.

Er kan tot slot besloten worden dat de moedertaalsprekers van het Nederlands de bepaalde lidwoorden zoals verwacht het vaakst correct hanteerden. De 'tweetaligen', i.e. de respondenten die naast het Nederlands nog een andere moedertaal hebben, scoorden telkens lager (cf. Cornips et al. 2006: 44). De 'anderstaligen' behaalden tot slot steeds de laagste scores, behalve bij het gebruik van 'het' in de oudste leeftijdsgroep. Algemeen dient opgemerkt te worden dat de kennis van het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden al zeer hoog bleek, ondanks de verschillen volgens leeftijd en taalachtergrond die hierboven beschreven zijn.

2. Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm

Traditioneel heeft de taalgebruiker in het Nederlands bij het verwijzen met persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm keuze tussen drie vormen, namelijk mannelijk ('hij'), vrouwelijk ('zij') en onzijdig ('het') (cf. Haeseryn et al. 1997: 148). Dit wil zeggen dat er in dat geval sprake is van een drie-generasysteem in tegenstelling tot het twee-generasysteem dat van toepassing is op het gebruik van de bepaalde lidwoorden (cf. supra). In het huidige Nederlands zijn er evenwel ontwikkelingen op te merken die de mismatch tussen beide systemen van verwijzen opheffen (Audring 2009: 27). Belangrijk hierbij is dat er een verschil op te merken is tussen het noordelijke en zuidelijke Nederlands. In het noordelijke Nederlands is in het pronominale domein de verschuiving naar een twee-generasysteem immers al voltrokken, en dit door de tendens tot masculinisering en het hersemantiseringsproces (cf. Audring 2009: 39; Audring 2006: 72). Studies die zich vervolgens toelegden op het zuidelijke Nederlands stelden de veranderingen ook al in dit taalgebruik vast. Er is echter wel enige variatie op te merken in de mate waarin de ontwikkelingen volgens de desbetreffende onderzoekers aanwezig zijn (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009).

In deze scriptie is eerst onderzocht in hoeverre de respondenten uit het zuidelijke Nederlandse taalgebied het drie-generasysteem nog correct hanteren. Dit wil zeggen dat de antwoorden bij de aanvulzinnen geanalyseerd worden met betrekking tot het verwijzen naar de substantieven volgens het grammaticale geslacht (cf. 2.1). Vervolgens zijn de resultaten opnieuw bestudeerd om na te gaan in hoeverre het hersemantiseringsproces reeds aanwezig is (cf. 2.2). De persoonlijke voornaamwoorden in de subjectvorm worden in dat geval geselecteerd volgens de semantiek van de substantieven. Zoals eerder vermeld bepalen twee volgende tegenstellingen, i.e. 'telbaar/niet-telbaar' en 'concreet/abstract', dan de keuze voor een persoonlijk voornaamwoord (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 12,19). De invloed van de leeftijd en de taalachtergrond van de respondenten wordt zowel bij de analyse met betrekking tot het grammaticale geslacht (cf. 2.1) als bij de uiteenzetting omtrent de impact van de semantiek (cf. 2.2) onderzocht.

2.1.Verwijzen volgens grammaticaal geslacht

De Paepe en De Vogelaer (2008: 1) wezen al op de aanwezigheid van de teloorgang van het traditionele drie-generasysteem in het zuidelijke Nederlands. In het huidige onderzoek werd bijgevolg verwacht dat de respondenten het drie-generasysteem nog slechts in beperkte mate in stand houden (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009). Deze hypothese werd overwegend bevestigd, al is de mate waarin het 'verval' optreedt afhankelijk van het genus van de desbetreffende substantieven. Het onzijdige genus wordt het

sterkst behouden. Dit wil zeggen dat de respondenten nog relatief correct verwijzen naar de onzijdige substantieven volgens het grammaticale geslacht. De scores om in dit geval voor 'het' te opteren bevinden zich dan ook om en bij zeventig procent. De resultaten bij de zelfstandige naamwoorden met een mannelijk genus vertonen vervolgens al een aanzienlijke neergang. Bij deze substantieven kiezen de respondenten gemiddeld nog slechts in de helft van de gevallen voor het correcte persoonlijke voornaamwoord, i.e. 'hij'.

Het verval van het traditionele driegera-systeem is tot slot het sterkst te bemerken bij de substantieven met een vrouwelijk genus. In dit geval bevinden de gemiddelde scores zich rond tien procent. Dit wil zeggen dat de respondenten nog wel eens correct verwijzen naar de vrouwelijke substantieven volgens het grammaticale geslacht, maar nooit consequent (cf. De Paepe en De Vogelaer 2008: 19). Beltman merkte in haar onderzoek op dat "het traditionele pronominale genussysteem aan het verdwijnen is en dat het plaats heeft gemaakt voor een semantisch genussysteem" (Beltman 2009: 40). De geobserveerde teloorgang in dit onderzoek wijst bijgevolg op een mogelijke (stijgende) aanwezigheid van de tendens tot masculinisering en hersemantisering (De Vos 2008a: 13). Het volgende deel behandelt om die reden uitvoerig de draagwijdte van het hersemantiseringsproces in dit onderzoek (cf. 2.2)

De invloed van de leeftijd van de respondenten op het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm volgens het grammaticale geslacht blijkt gelijkaardig als bij de bepaalde lidwoorden (cf. supra). De oudste leeftijdsgroep (i.e. uit het tweede middelbaar) behaalt immers opnieuw de hoogste scores, en dit bij de drie genera. Het verschil tussen beide leeftijdscategorieën is bij de vrouwelijke substantieven evenwel niet statistisch significant, behoedzaamheid is bijgevolg geboden bij generaliseringsen. Toch geven de vergelijkbare verschillen bij het verwijzen naar de twee overige groepen substantieven een goede indicatie voor de invloed van de leeftijd op het gebruik van deze voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht. Het antwoord op de deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden?* kan dan ook als volgt geformuleerd worden: hoe ouder de respondenten (i.e. uit het tweede middelbaar), hoe sterker het drie-generasysteem behouden wordt.

Vervolgens is onderzocht in welke mate de taalachtergrond van de respondenten het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm beïnvloedt. De deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' of 'anderstalig') op het correcte gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden?* wordt hieronder beantwoord. Uit de resultaten bij de mannelijke en de onzijdige zelfstandige naamwoorden blijkt dat de Nederlandstaligen zoals verwacht de beste kennis hebben van het verwijzen volgens het grammaticale geslacht. De 'tweetaligen' scoorden bij de twee bovenstaande groepen substantieven

steeds enigszins minder goed. Tot slot behaalde de laatste groep, namelijk de ‘anderstaligen’ telkens de laagste cijfers. Er werd echter uitsluitend bij de onzijdige substantieven een statistisch significant verschil vastgesteld.

Bij het verwijzen naar de vrouwelijke substantieven zijn de resultaten minder eenduidig. Zo zijn de percentages bij de jongste leeftijdsgroep (i.e. het vierde leerjaar) steeds erg laag. De Nederlandstaligen scoren in dit geval even goed als de ‘anderstaligen’. De ‘tweetaligen’ behalen een enigszins lager gemiddelde, echter zonder een statistisch significant verschil. Bij de respondenten uit het tweede middelbaar werd de hypothese eveneens niet bevestigd. Er zijn immers gradueel stijgende, in plaats van dalende, scores op te merken van de Nederlandstaligen naar de ‘tweetaligen’ en met het hoogste cijfer voor de ‘anderstaligen’. Er werd echter opnieuw geen statistisch significant verschil waargenomen. De verwachte gradueel afnemende resultaten zijn met andere woorden uitsluitend vastgesteld bij het verwijzen naar de mannelijke -en de onzijdige zelfstandige naamwoorden. De vooropgestelde hypothese werd zodoende bevestigd, echter met uitzondering van de resultaten bij de vrouwelijke substantieven en enkel met een statistisch significant verschil bij de onzijdige substantieven.

2.2.Verwijzen volgens semantiek

Vervolgens is het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm eveneens bestudeerd om na te gaan in hoeverre de semantiek van de substantieven invloed heeft op de keuze. De bevraagde zelfstandige naamwoorden kunnen zoals eerder vermeld evenredig ingedeeld worden in vier categorieën, namelijk ‘telbaar–concreet’, ‘telbaar–abstract’, ‘niet-telbaar–concreet’ en ‘niet-telbaar–abstract’. Bij het eerstgenoemde type werd verwacht dat er met ‘hij’ verwezen wordt naar de desbetreffende substantieven (cf. Audring 2006: 72; De Vos 2009: 83; Beltman 2009: 11). De tendens bij de overige drie categorieën houdt in dat er geopteerd wordt voor het onzijdige persoonlijke voornaamwoord (cf. Audring 2006: 72; De Vos 2009: 83; Beltman 2009: 11).

De eerste twee ontwikkelingen, namelijk verwijzen met ‘hij’ naar ‘telbaar–concrete’ substantieven (TC) en met ‘het’ naar ‘telbaar–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (TA), zijn al relatief sterk aanwezig in het taalgebruik van de respondenten. De gemiddeldes schommelen immers rond vijftig procent. Bij de twee overige tendensen, i.e. ‘het’ voor ‘niet-telbare–concrete’ woorden (NTC) en voor ‘niet-telbare–abstracte’ substantieven (NTA), zijn nog hogere scores waargenomen (i.e. rond zeventig procent). De verschuiving naar een semantisch systeem is in dit onderzoek met andere woorden aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. Net als bij de analyse van het verwijzen volgens het grammaticale geslacht (cf. supra) wordt hieronder de invloed van de leeftijd van de respondenten op de aanwezigheid van de semantische tendensen besproken.

Zoals verwacht zijn deze ontwikkelingen steeds sterker aanwezig bij de oudere respondenten. Een uitzondering is de tendens om met ‘hij’ te verwijzen naar ‘telbare–concrete’ substantieven (TC), aangezien de jongere groep in dat geval beter scoort. Het verschil tussen beide leeftijdscategorieën is ook statistisch significant. Bij de overige drie semantische tendensen (TA, NTC en NTA) is de hypothese wel bevestigd. Er zijn echter uitsluitend bij de tendens om met ‘het’ te verwijzen naar ‘niet-telbaar–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (NTA) statistisch significante verschillen waargenomen. Er is met andere woorden voorzichtigheid geboden met generaliseringsen. Het antwoord op de deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* kan zodoende voor drie van de vier semantische tendensen (TA, NTC, NTA) als volgt luiden: hoe ouder de taalgebruiker, hoe sterker de impact van de tendens. Er moet echter ook rekening gehouden worden met de uitzondering (i.e. TC).

De invloed van de taalachtergrond van de respondenten op het verwijzen naar substantieven volgens hun semantiek is minder duidelijk afgetekend. De hypothese bij deze parameter hield in dat de semantische tendensen het sterkst aanwezig zijn bij de Nederlandstaligen, met gradueel afnemende scores voor de ‘tweetaligen’ en de ‘anderstaligen’. De verwachte resultaten zijn echter uitsluitend opgemerkt in de jongste leeftijdsgroep bij de ‘telbaar–concrete’ substantieven (TC) en in de oudste leeftijdscategorie bij de ‘niet-telbaar–abstracte’ substantieven (NTA). Er is bovendien louter bij de eerstgenoemde categorie (TC) een statistisch significant verschil opgemerkt. De bevindingen bij de overige twee tendensen (TA en NTC) bevestigen de eerder genoemde hypothese niet. Er zijn immers erg uiteenlopende resultaten vastgesteld, steeds zonder een statistisch significant verschil. Zo behalen de ‘tweetaligen’ meermaals de hoogste score in plaats van de verwachte groep, i.e. de Nederlandstaligen. Voorts is de tendens om met ‘het’ te verwijzen naar ‘niet-telbare–concrete’ substantieven (NTC) steeds het sterkst aanwezig bij de ‘anderstaligen’.

Het is met andere woorden niet eenvoudig om een concreet antwoord te formuleren op de vraag: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, ‘tweetalig’ of ‘anderstalig’) op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* De verschillen in taalachtergrond blijken immers slechts een beperkte invloed te hebben op de aanwezigheid van de semantische tendensen bij de onderzochte respondenten (cf. supra). Dit in tegenstelling tot de invloed van de parameter ‘taalachtergrond’ bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm volgens het grammaticale geslacht (cf. 2.1) en bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden (cf. deel 1). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de semantische tendensen wel al enigszins aanwezig zijn in het taalgebruik van de respondenten, maar dat ze nog niet consequent worden toegepast (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008: 20).

3. Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm

Bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm hebben de respondenten volgens het grammaticale geslacht opnieuw drie keuzemogelijkheden, namelijk ‘hem’, ‘haar’ en ‘het’. Er werden bij dit onderdeel vergelijkbare scores verwacht als bij het gebruik van de subjectsvorm. De Vos (2008a: 30) stelde in haar onderzoek immers eveneens nauwelijks een verschil vast tussen het gebruik van beide vormen. De hoogste scores zijn zodoende opnieuw waargenomen bij het verwijzen naar de onzijdige substantieven, namelijk percentages rond zestig procent. Bij het correcte gebruik van het mannelijke persoonlijke voornaamwoord ‘hem’ zijn nogmaals relatief lage scores vastgesteld, i.e. gemiddeldes rond veertig procent. Tot slot wordt naar de vrouwelijke substantieven wederom erg beperkt correct verwezen volgens het grammaticale geslacht, met gemiddeldes van om en bij vijf procent.

Net als bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm, werd bij het gebruik van de objectsvorm verwacht dat de oudere respondenten een betere kennis hebben van het verwijzen volgens het grammaticale geslacht dan de jongere participanten. De resultaten bevestigen deze hypothese echter slechts gedeeltelijk. Zo behaalt de oudste leeftijdsgroep de hoogste scores bij het gebruik van ‘hem’ en ‘het’. Er is evenwel uitsluitend bij de laatstgenoemde categorie een statistisch significant verschil vastgesteld. Bij het gebruik van het vrouwelijke persoonlijke voornaamwoord ‘haar’ liggen de scores erg dicht bij elkaar, zonder een statistisch significant verschil. De jongere respondenten presteren wel nog enigszins beter als de oudere participanten. Op de vraag *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden?* geldt dan ook met uitzondering van het persoonlijke voornaamwoord ‘haar’: hoe ouder de respondent, hoe vaker correct verwezen wordt.

Vervolgens blijkt een antwoord op de vraag *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, ‘tweetalig’ of ‘anderstalig’) op het correcte gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden?* eveneens niet eenvoudig. De gradueel afnemende scores van de Nederlandstaligen, naar de ‘tweetaligen’ naar de ‘anderstaligen’ zijn immers uitsluitend bij ‘het’ in beide leeftijdscategorieën en bij ‘haar’ in de oudste leeftijdsgroep vastgesteld. Bovendien zijn de verschillen louter bij het gebruik van ‘het’ statistisch significant. Bij het verwijzen met het mannelijke persoonlijke voornaamwoord ‘hem’ is de hypothese niet bevestigd. De ‘tweetaligen’ behalen in dit geval immers in beide leeftijdscategorieën de hoogste score, gevolgd door de Nederlandstaligen en de ‘anderstaligen’. Er is echter enkel in de oudste leeftijdsgroep een statistisch significant verschil waargenomen. Tot slot verwijzen de Nederlandstaligen in de jongste leeftijdscategorie zoals verwacht gemiddeld het meest correct naar de vrouwelijke substantieven (i.e. met ‘haar’). De ‘anderstaligen’ vertonen echter niet de laagste resultaten, maar wel de ‘tweetaligen’. Het verschil is statistisch

significant. De verwachte invloed van de taalachtergrond is bij dit onderdeel met andere woorden opnieuw niet eenduidig waargenomen.

4. Aanwezigheid mismatch

Er wordt vaak aangenomen dat in het zuidelijke Nederlands het traditionele drie-generasysteem bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden nog behouden wordt (cf. De Vogelaer 2008, 2009; De Vogelaer & De Sutter 2011, 2014; De Vos 2008a; De Vos 2008b; De Schutter & Taeldeman 2009). Bij de bepaalde lidwoorden zijn er maar twee keuzemogelijkheden voorhanden (Audring 2006: 73; Audring 2009: 27, 28), dit impliceert dat er een ‘mismatch’ aanwezig is tussen beide systemen (Audring 2006: 73). Uit de bovenstaande uiteenzetting (cf. deel 2) blijkt evenwel dat de teloorgang van het drie-generasysteem al is ingezet in het taalgebruik van de onderzochte respondenten. Dit zorgt ervoor dat de mismatch bijgevolg ook in een mindere mate aanwezig is. In dit deel wordt de invloed van de leeftijd en de taalachtergrond van de respondenten op de aanwezigheid van de mismatch besproken.

De respondenten blijken het twee-generasysteem bij de bepaalde lidwoorden in zeer hoge mate te beheersen. Dit in tegenstelling tot de beperkte kennis van het traditionele drie-generasysteem bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm en in de objectsvorm. De resultaten vertonen hierbij dezelfde trend in beide leeftijdsgroepen, namelijk matige scores bij de mannelijke substantieven, zeer lage percentages bij de vrouwelijke zelfstandige voornaamwoorden en een relatief goed behoud van het drie-generasysteem bij de onzijdige substantieven. De oudere respondenten scoren wel nog steeds enigszins beter dan de jongere respondenten. Dit impliceert dat de mismatch tussen het twee-generasysteem (de bepaalde lidwoorden) en het drie-generasysteem (de persoonlijke voornaamwoorden) ook sterker is in het taalgebruik van de oudste leeftijdsgroep. Het antwoord op de deelonderzoeksvraag *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen?* luidt zodoende als volgt: hoe ouder de respondenten, hoe sterker de mismatch aanwezig is.

De onderzochte sprekers kunnen behalve volgens leeftijd, ook ingedeeld worden volgens hun taalachtergrond. Bij deze parameter werd verwacht dat de ‘tweetaligen’ en de ‘anderstaligen’ minder vaak de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden correct hanteren volgens het grammaticale geslacht. Deze hypothese werd echter slechts gedeeltelijk bevestigd (cf. supra). Om die reden is een eenduidig antwoord op de volgende vraag, i.e. *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, ‘tweetalig’ of ‘anderstalig’) op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen?* eveneens niet mogelijk. Het is wel duidelijk dat de twijfel zowel bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden als bij het gebruik van de

persoonlijke voornaamwoorden vaak groot is bij de niet-Nederlandstaligen (cf. Cornips & Hulk 2006, 2008; Unsworth 2007, 2008; Beltman 2009; Ziemann et al. 2011; Cornips et al. 2006). Niet alleen de zogenaamde mismatch zorgt voor deze onzekerheden, maar ook de toenemende hersemantisering van het genussysteem draagt hiertoe bij (cf. De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos: 2008a, 2008b, 2009; De Vogelaer 2008, 2009).

5. Algemene bevindingen: het zuidelijke Nederlands

In de bovenstaande uiteenzetting is een overzicht gegeven van de resultaten met aandacht voor de invloed van de leeftijd en de taalachtergrond van de respondenten. In dit deel worden de resultaten van de Nederlandstaligen, i.e. de moedertaalsprekers van het Nederlands, afzonderlijk besproken. Op die manier wordt getracht een zo helder mogelijk beeld te vormen van hoe het genussysteem gehanteerd wordt in het zuidelijke Nederlands, en dit op basis van het gebruik van de bepaalde lidwoorden (cf. 5.1) en de persoonlijke voornaamwoorden in de subjects -en de objectsvorm (cf. 5.2 en 5.3). Er wordt hierbij getracht een antwoord te formuleren op de laatste deelonderzoeksvraag, namelijk: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?*

5.1. Bepaalde lidwoorden

De onderstaande bespreking tracht de deelonderzoeksvraag: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de bepaalde lidwoorden?* te beantwoorden. De verwerving van de grammaticale categorie 'de bepaalde lidwoorden' blijkt voor jonge taalverwervers een traag proces te zijn (cf. Cornips & Hulk 2006: 358; Cornips et al. 2006: 40; Unsworth 2008: 370; Cornips et al. 2006: 40). Toch hebben de moedertaalsprekers van het Nederlands in dit onderzoek het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden al relatief goed verworven, ze behalen dan ook hoge tot zeer hoge scores. Er zijn echter wel verschillen op te merken wanneer men beide leeftijdscategorieën vergelijkt. De oudere respondenten behalen immers zowel bij 'de' als bij 'het' enigszins betere resultaten. De verschillen zijn echter niet statistisch significant. Het feit dat de verwerving van de bepaalde lidwoorden een langzaam proces is, blijkt evenwel uit de geleidelijk stijgende scores (cf. Cornips & Hulk 2006: 358).

Een opmerking die hierbij gemaakt dient te worden is dat in de twee leeftijdscategorieën het onzijdige bepaalde lidwoord (i.e. 'het') gemiddeld vaker correct gehanteerd wordt dan het lidwoord 'de'. Dit is niet in overeenstemming met de stelling Van de Velde (2004, geciteerd in Cornips et al. 2006: 40). Hij merkte immers op dat het commune genus (i.e. het lidwoord 'de') de 'default value' is

en dat het correcte gebruik van ‘het’ pas later verworven wordt. Deze tendens is zodoende niet waargenomen in dit onderzoek. Cruciaal is evenwel dat de resultaten in dit onderzoek verkregen zijn door het taalgebruik van twee verschillende leeftijdsgroepen op het zelfde moment te onderzoeken. Er is met andere woorden geen longitudinaal onderzoek gevoerd die de ontwikkeling van eenzelfde groep respondenten over een aantal jaren in kaart brengt, bijgevolg worden algemene conclusies omtrent het bovenstaande verschil vermeden.

5.2. Persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm

In de onderstaande uiteenzetting wordt getracht een antwoord te formuleren op de volgende tweeledig deelonderzoeksvraag: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* In tegenstelling tot de hoge scores bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden zijn bij het verwijzen met persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm minder correcte antwoorden waargenomen. Dit kan wijzen op het feit dat de verwerving van deze categorie moeizamer verloopt (cf. De Paepe 2008: 10-11) en dat er steeds onzekerheden aanwezig zijn bij het gebruik ervan. Het genusonderscheid baseert zich immers “in sterke mate op de etymologische afkomst van de substantieven” (De Vos 2008a: 10-11) en deze kennis ontbreekt vaak bij de ‘gewone taalgebruiker’ (De Vos 2008a: 10-11).

Enkele onderzoekers stelden echter de teloorgang van het drie-generasysteem al vast in het Nederlands (cf. Audring 2009; De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos 2008a, 2008b; Beltman 2009). De mate waarin het verval waargenomen wordt bij moedertaalsprekers van het Nederlands is echter vaak erg divers. Taalgebruikers van het noordelijke Nederlands worden in deze context steeds als voorlopers aangeduid, terwijl de veranderingen bij de sprekers van het zuidelijke Nederlands nog volop aan de gang zijn (cf. Audring 2009; De Paepe & De Vogelaer 2008; De Vos 2008b). Belangrijk is dat de teloorgang van het syntactische systeem vaak samengaat met de opkomst van een nieuw, semantisch systeem (De Paepe & De Vogelaer 2008: 7)(cf. infra). Het genussysteem is bijgevolg meer dan “een arbitraire classificatie” (De Vos 2008a: 4). Toch is zeer aannemelijk dat de taalgebruiker de toepassing ervan als problematisch ervaart. Dit wordt nog versterkt door de aanwezigheid van mismatch met het adnominale systeem en door de semantische tendensen die hun opgang kennen in het pronominale domein.

In dit onderzoek is de positie van het zuidelijke Nederlands middenin de ontwikkeling van het syntactische naar het semantische systeem bevestigd. Het drie-generasysteem wordt immers nog relatief goed behouden bij de onzijdige woorden, maar al in enigszins mindere mate bij de mannelijke substantieven. Dit is in overeenstemming met de resultaten van De Paepe en De Vogelaer

(2008), die het taalgebruik van zuidelijke Nederlandse taalverwervers uit Merelbeke (Oost-Vlaanderen) onderzochten. Ook De Vos (2008a) stelde gelijkaardige resultaten vast bij haar respondenten tussen zeven en vijfenzeftig jaar uit Oost-Vlaanderen. Bij de mannelijke, en vooral bij de onzijdige substantieven wordt het traditionele drie-generasysteem (Haeseryn et al. 1997: 148) met andere woorden nog in zekere mate behouden. De zuidelijke Nederlandse taalgebruikers blijken bij deze substantieven het verwijzen volgens het grammaticale geslacht zodoende nog relatief goed uit te voeren, mits enig verval.

Bij het verwijzen naar de vrouwelijke substantieven is de teloorgang van het drie-generasysteem vervolgens wel sterk te bemerken. In het noordelijke Nederlands is dit verval al voltooid (cf. *Hoofdstuk 1*: 2.4.1). De Nederlandstaligen in dit onderzoek (i.e. uit het zuidelijke Nederlandse taalgebied) vertonen echter ook al behoorlijk lage resultaten voor het correcte gebruik van het vrouwelijke persoonlijke voornaamwoord. Dit kan wijzen op een vergelijkbare trend als in het noordelijke Nederlands, met in de toekomst een mogelijke convergentie naar hun systeem (cf. De Vogelaer 2006: 101). Dit impliceert dat de eerdere aannames, omtrent het feit dat het zuidelijke Nederlands de oorspronkelijke driedeling nog bewaart en dat er zodoende nog correct verwezen wordt naar de vrouwelijke substantieven, in dit onderzoek niet gelden (cf. De Vos 2008: 2).

Bij de analyse van het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm zijn vervolgens ook een aantal semantische tendensen waargenomen (cf. Audring 2006: 80; De Vos 2009: 83; Beltman 2009: 11; De Paepe & De Vogelaer 2008: 2,20). Dit wijst op het feit dat de voortgaande teloorgang van het syntactische systeem een geleidelijke vervanging door een nieuw (i.e. semantisch) systeem inhoudt (De Paepe & De Vogelaer 2008: 7). In dit onderzoek is zodoende sprake van een beginnend hersemantiseringsproces. Er is immers al een matige tendens aanwezig om naar ‘telbare–concrete’ substantieven (TC) te verwijzen met een mannelijk persoonlijk voornaamwoord (i.e. ‘hij’). De tendens om naar ‘telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (TA) te verwijzen met een onzijdig persoonlijk voornaamwoord is ongeveer in een gelijke mate vastgesteld. Dit komt overeen met de bevindingen van De Paepe & De Vogelaer (2008: 20). Het bevestigt eveneens het feit dat bij de laatstgenoemde categorie substantieven het kenmerk ‘abstractheid’ ervoor zorgt dat er geopteerd wordt voor ‘het’, ondanks het feit dat deze substantieven ook ‘telbaar’ zijn (De Paepe & De Vogelaer 2008: 20).

De Nederlandstaligen hanteren in dit onderzoek het onzijdige persoonlijke voornaamwoord eveneens om te verwijzen naar ‘niet-telbare–concrete’ substantieven (NTC) en naar ‘niet-telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (NTA). De semantische tendensen waarbij een onzijdig persoonlijk voornaamwoord gehanteerd wordt, worden vaak gebundeld onder de term ‘neutralisering’ (Fletcher 1987, geciteerd in De Vos 2008a: 58; De Paepe & De Vogelaer 2008: 20; De Vogelaer & De Sutter 2014). De twee laatstgenoemde tendensen zijn al sterk aanwezig bij de

onderzochte respondenten. Dit komt overeen met de veranderingen die ook bij de sprekers van het noordelijke Nederlands optreden (cf. Audring 2006: 80). Audring merkte immers op dat in dit taalgebruik voor “laag geïndividueerde (niet-telbare) entiteiten [...] het onzijdige pronomen gebruikt” wordt (Audring 2008: 81). Ze wees op het feit dat er zodoende “net als in het Engels en in de Scandinavische talen, een hersemantisering plaatsgevonden [heeft] die de voornaamwoorden van het Nederlands met bepaalde semantische waarden verbindt” (Audring 2008: 81).

In voorgaande studies zijn de bovenstaande ontwikkelingen ook waargenomen in het zuidelijke Nederlands dat de desbetreffende onderzoekers analyseerden (cf. De Vos 2008a: 44; De Vos 2009: 91; De Vos 2009: 83, Beltman 2009: 16; De Paepe & De Vogelaer 2008: 20). Ook in deze scriptie bleek het zuidelijke Nederlands dat onderzocht werd, al in een relatief sterke mate de verschuivingen te vertonen. De resultaten bevestigen echter wel de opvatting dat er sprake is van “geografische variatie in de snelheid waarmee de hersemantisering impact heeft” (De Vogelaer & De Sutter 2014: 1, eigen vertaling). Het zuidelijke Nederlands blijkt immers opnieuw nog niet even ver te staan in de evolutie naar een semantisch systeem als het noordelijke Nederlands (cf. Audring: 2008).

5.3. Persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm

Tot slot is het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden als lijdend voorwerp eveneens geanalyseerd. De deelonderzoeksvraag: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht?* wordt bijgevolg beantwoord met betrekking tot het gebruik van de objectsvorm (i.e. ‘hem’, ‘haar’ en ‘het’). De Nederlandstaligen blijken deze voornaamwoorden op een vergelijkbare manier te hanteren als de subjectsvorm (De Vos 2008a: 30). Het verwijzen volgens het grammaticale geslacht gebeurt immers opnieuw nog relatief goed bij de onzijdige substantieven. De teloorgang van het drie-generasysteem is verder al enigszins meer te bemerken bij de resultaten van de mannelijke zelfstandige naamwoorden en het sterkst bij de vrouwelijke substantieven. Dit impliceert dat de teloorgang van het traditionele drie-generasysteem zowel bij het gebruik van de subjectsvorm als de objectsvorm aanwezig is.

Hoofdstuk 5: Besluit

In deze scriptie worden adnominale en pronominale verwijzingen bestudeerd. Meer specifiek wordt geanalyseerd hoe zuidelijke Nederlandse taalgebruikers bepaalde lidwoorden en persoonlijke voornaamwoorden hanteren. Het gebruik van de bepaalde lidwoorden (i.e. ‘de’ en ‘het’) wordt eerst onderzocht. Deze grammaticale categorie wordt immers relatief traag verworven en bijgevolg ondervinden niet-moedertaalsprekers van het Nederlands nog een moeilijker verwervingsproces (cf. Cornips & Hulk 2006: 268,270,358; Cornips et al. 2006: 40). Er wordt vervolgens ook aandacht besteed aan het pronominale domein, namelijk aan de persoonlijke voornaamwoorden. Deze kunnen zowel in de subjectsvorm (i.e. ‘hij’, ‘zij’, en ‘het’) als in de objectsvorm (i.e. ‘hem’, ‘haar’ en ‘het’) aangewend worden. Het gebruik van deze twee vormen wordt geanalyseerd aangaande het correct verwijzen volgens het grammaticale geslacht van de desbetreffende substantieven. Bij het gebruik van de subjectsvorm wordt tot slot eveneens dieper ingegaan op de mate waarin het hersemantiseringsproces aanwezig is.

De hoofdonderzoeksvraag van deze scriptie luidt zodoende als volgt: *Wat is het gebruik van het genussysteem in het zuidelijke Nederlands (Vlaams-Brabant) op basis van het gebruik van adnomina en pronomina?* Om dit te onderzoeken werd een schriftelijke enquête afgenomen bij respondenten die school lopen in Vlaams-Brabant, meer bepaald in deelgemeentes van Groot Beersel gelegen in de rand rond Brussel (cf. *Hoofdstuk 2: Methodologie*: Sectie 2.1). Het zuidelijke Nederlands doelt immers op het taalgebruik in België. Dit verschilt van de andere variant van de standaardtaal, namelijk het noordelijke Nederlands in Nederland. Het corpus van dit onderzoek bestaat uit twee groepen taalverwervers. Ze zijn geselecteerd met een voldoende groot verschil in leeftijd, namelijk 151 leerlingen uit het vierde leerjaar (i.e. gemiddeld negen jaar) en 153 leerlingen uit het tweede middelbaar (i.e. gemiddeld dertien jaar). Tijdens de analyse van de resultaten werd bijgevolg steeds de invloed van ‘leeftijd’ van de taalgebruikers onderzocht.

Bij deze parameter hoort de volgende deelonderzoeksvraag: *Welke invloed heeft een verschil in leeftijd (i.e. het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* De hypothese bij deze vraag houdt in dat de stijgende leeftijd een positieve invloed zou hebben op de resultaten. De verwachte scores kunnen opgemerkt worden bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden. Dit wil zeggen dat de oudste leeftijdsgroep (i.e. uit het tweede middelbaar) beter presteert dan de jongere leeftijdsgroep (i.e. uit het vierde leerjaar). Ook bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm

volgens het grammaticale geslacht is dit het geval. Enkel bij het verwijzen naar de vrouwelijke substantieven is geen statistisch significant verschil vastgesteld. De invloed van de parameter 'leeftijd' op het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm blijkt vervolgens enigszins minder duidelijk. De verwachte resultaten zijn immers wel waargenomen bij de mannelijke en de onzijdige substantieven, maar niet bij de vrouwelijke zelfstandige naamwoorden.

De mismatch tussen het adnominale en het pronominale systeem is nog slechts in beperkte mate geobserveerd. Er geldt wel dat hoe ouder de respondenten zijn, hoe sterker de mismatch aanwezig is. Tot slot is de invloed van de leeftijd op de impact van de semantische tendensen (bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm) minder eenvoudig. Bij het verwijzen naar de 'telbaar–concrete', de 'niet-telbaar–concrete' en de 'niet-telbaar–abstracte' substantieven is de hogervermelde hypothese bevestigd. Het verschil tussen de leeftijdsgroepen is echter uitsluitend statistisch significant bij de laatstgenoemde groep substantieven. De resultaten wijken ten slotte af van de hypothese bij de tendens om met 'het' te verwijzen naar 'telbaar–abstracte' zelfstandige naamwoorden. De jongere leeftijdsgroep behaalt in dit geval immers hogere scores dan de ouderen, met een verschil dat statistisch significant is. Algemeen blijkt de stijgende leeftijd zodoende een overwegend positief effect te hebben op de resultaten. Behoedzaamheid is echter geboden bij dergelijke generaliseringsen, aangezien er ook uitzonderingen vastgesteld zijn.

De onderzochte taalgebruikers verschillen vervolgens eveneens wat betreft hun taalachtergrond. Om die reden zijn de scores van de respondenten bestudeerd met betrekking tot de invloed van de parameter 'taalachtergrond'. In het corpus kan een enorme verscheidenheid aan taalachtergronden geobserveerd worden (cf. *Hoofdstuk 2 Methodologie*; Sectie 2.1). Bij de analyse is om die reden ter verduidelijking een indeling gemaakt in drie groepen, namelijk Nederlandstaligen, 'tweetaligen' en 'anderstaligen'. Mogelijk is deze classificatie echter niet diepgaand genoeg. Cornips en Hulk (2008: 282, 284, 290) wezen immers op het feit dat de kennis van een andere taal de verwerving van het genussysteem in het Nederlands positief kan beïnvloeden, en dit indien er sprake is van overeenkomst tussen beide systemen. Bijgevolg kunnen in deze scriptie subtiele verschillen over het hoofd gezien worden, aangezien er een ruimere indeling volgens taalachtergrond gehanteerd wordt. Er is echter voor deze onderverdeling geopteerd om de begrijpelijkheid te bevorderen bij de voorstelling van de resultaten en om het bereik van het onderzoek binnen de mogelijkheden te houden.

De deelonderzoeksvraag bij de parameter 'taalachtergrond' luidt: *Welke invloed heeft een verschil in taalachtergrond (i.e. Nederlandstalig, 'tweetalig' of 'anderstalig') op het correcte gebruik van de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden, op de aanwezigheid van de mismatch tussen de adnominale en pronominale verwijzingen, en op de impact van semantische tendensen bij de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* Er werden gradueel afnemende

scores verwacht van de Nederlandstaligen naar de ‘tweetaligen’ naar de ‘anderstaligen’, aangezien deze indeling een dalende blootstelling aan het Nederlands inhoudt. Bij het gebruik van de bepaalde lidwoorden is deze hypothese bevestigd, met uitzondering van de scores bij ‘het’ in de oudste leeftijdsgroep. De verwachte resultaten zijn vervolgens ook overwegend waargenomen bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. Er zijn immers dalende scores vastgesteld bij het verwijzen volgens het grammaticale geslacht naar de mannelijke en de onzijdige substantieven, echter niet bij de vrouwelijke zelfstandige naamwoorden. Vervolgens is de hypothese bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de objectsvorm slechts in beperkte mate bevestigd, namelijk uitsluitend bij de onzijdige substantieven in beide leeftijdsgroepen en bij de vrouwelijke zelfstandige naamwoorden in de oudste leeftijdscategorie.

Verder is de verwachte invloed van de taalachtergrond van de respondenten op de aanwezigheid van de mismatch tussen het adnominale en het pronominale systeem nog minder duidelijk vastgesteld. Bij de analyse van de impact van de semantische tendensen op het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm is tot slot de hypothese eveneens slechts in geringe mate bevestigd. Concreet zijn de gradueel afnemende scores uitsluitend geobserveerd bij de tendens om met ‘hij’ te verwijzen naar ‘telbare–concrete’ substantieven in de jongste leeftijdsgroep, en bij de tendens om met ‘het’ te verwijzen naar ‘niet-telbare–abstracte’ substantieven bij de oudste respondenten. De voorspelde invloed van de parameter ‘taalachtergrond’ blijkt in dit onderzoek met andere woorden niet even uitgesproken te zijn als bij de parameter ‘leeftijd’. Een gedetailleerdere indeling volgens de taalachtergrond of een uitbreiding van het corpus kan hierbij mogelijk meer inzicht bieden.

Na de analyse van de invloed van de parameters ‘leeftijd’ en ‘taalachtergrond’ is ten slotte specifiek aandacht besteed aan de resultaten van de moedertaalsprekers van het Nederlands. De bijbehorende deelonderzoeksvraag luidt als volgt: *In hoeverre verwijzen de moedertaalsprekers van het zuidelijke Nederlands nog correct met de bepaalde lidwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden volgens het grammaticale geslacht, en in hoeverre zijn de semantische tendensen al aanwezig bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm?* Er werden hoge tot zeer hoge scores waargenomen bij het correct hanteren van de bepaalde lidwoorden in de aanvulzinnen. Bovendien geldt dat hoe ouder de respondenten zijn (i.e. tweede middelbaar), hoe consequenter ze deze grammaticale categorie correct gebruiken. Vervolgens verloopt het verwijzen naar substantieven met persoonlijke voornaamwoorden (in de subjects -en objectsvorm) nog slechts in beperkte mate correct volgens het grammaticale geslacht van de substantieven.

De teloorgang van het drie-generasysysteem is het sterkst aanwezig bij het verwijzen naar de vrouwelijke substantieven. Het verval is echter ook al relatief goed te bemerken bij de mannelijke zelfstandige naamwoorden en tot slot blijkt het behoud van het syntactische systeem het grootst bij

de onzijdige substantieven. Naast de geobserveerde teloorgang zijn bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectvorm verschuivingen naar een semantisch systeem waargenomen. De tendensen om met ‘het’ te verwijzen naar ‘niet-telbare–concrete’ substantieven (NTC) en naar ‘niet-telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (NTA) blijken het sterkst aanwezig. De twee overige tendensen (i.e. om met ‘hij’ te verwijzen naar ‘telbare–concrete’ woorden en met ‘het’ naar ‘telbare–abstracte’ zelfstandige naamwoorden (TA)) zijn ook al vastgesteld, zij het in enigszins mindere mate. Het hersemantiseringsproces blijkt met andere woorden niet uitsluitend aanwezig in het noordelijke Nederlands (cf. Audring 2006: 72), maar eveneens in het zuidelijke Nederlands dat in dit onderzoek bestudeerd werd.

Samengevat wordt in deze scriptie het taalgebruik van zuidelijke Nederlandse respondenten uit Vlaams-Brabant onderzocht aan de hand van een schriftelijke enquête. Meer specifiek bestaat het corpus uit taalverwervers (uit het vierde leerjaar en het tweede middelbaar) met diverse taalachtergronden. Er kan besloten worden dat de respondenten de bevraagde adnomina goed tot zeer goed hanteren. Bij de analyse van het pronominaal systeem is de teloorgang van het drie-generatiesysteem zowel in de subjectsvorm -als in de objectsvorm vastgesteld. Bovendien zijn de tendensen die wijzen op een beginnende verschuiving van het syntactische systeem naar een semantisch systeem al waargenomen bij het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden in de subjectsvorm. De veranderingen in het genussysteem blijken zodoende ook aanwezig in het zuidelijke Nederlands van deze scriptie.

Hoofdstuk 6: Bijlage

1 Enquête

1.1 Voorbeeld lager -en middelbaar onderwijs

Thesis: *Gebruik van pronomina en adnomina bij kinderen*

Kruis aan wat past:

Leeftijd:

- Lager onderwijs
 - ☐ 8 jaar
 - ☐ 9 jaar
 - ☐ 10 jaar
 - ☐ 11 jaar
- Middelbaar onderwijs
 - ☐ 12 jaar
 - ☐ 13 jaar
 - ☐ 14 jaar
 - ☐ 15 jaar

Geslacht:

- ☐ Jongen
- ☐ Meisje

Moedertaal:

- ☐ Nederlands
- ☐ Nederlands en Frans
- ☐ Nederlands en andere: _____
- ☐ Frans en andere: _____
- ☐ Andere: _____

Vrije
Universiteit
Brussel

Deel 1: Omcirkel het juiste lidwoord:

Voorbeeld:

1. DE / HET **boek** valt op de grond.
⇒ DE / HET **boek** valt op de grond.
2. DE / HET **stoel** is rood.
3. DE / HET **kamp** is zeer groot.
4. Ik hoorde DE / HET **boer**.
5. Ik zie DE / HET **lamp** in de doos.
6. DE / HET **bloed** valt op de grond.
7. DE / HET **warmte** komt uit de zon.
8. DE / HET **hagel** viel op de grond.
9. DE / HET **probleem** is erg moeilijk
10. DE / HET **nieuws** gaat de wereld rond.
11. DE / HET **limonade** is te zoet.
12. DE / HET **maand** is zo voorbij.
13. DE / HET **wind** is koud.

Deel 2: Omcirkel het juiste persoonlijke voornaamwoord:

Voorbeeld:

1. Er hangt een **spiegel** aan de muur. HIJ / ZIJ / HET is heel groot.
⇒ Er hangt een **spiegel** aan de muur. HIJ / ZIJ / HET is heel groot.
2. Mijn vriend zit op een leuke **stoel**. HIJ / ZIJ / HET is van mij.
3. Er stond **nieuws** in de krant. HIJ / ZIJ / HET is schokkend.
4. Een **lamp** brandt heel fel. HIJ / ZIJ / HET verlicht de hele kamer.
5. Ik maak een **kamp** in het bos. HIJ / ZIJ / HET is goed verstopt.
6. Papa liet een **boer**. HIJ / ZIJ / HET was heel luid.
7. **Warmte** doet goed. HIJ / ZIJ / HET zorgt ervoor dat we geen kou meer hebben.
8. Er viel gisteren veel **hagel**. HIJ / ZIJ / HET heeft alle bloemetjes stuk gemaakt.
9. Er was een groot **probleem**. Nu is HIJ / ZIJ / HET opgelost.
10. Ik drink elke dag **limonade**. Vandaag niet, HIJ / ZIJ / HET is op.
11. Er stroomt **bloed** uit de wonde. HIJ / ZIJ / HET is rood.
12. Er is een **maand** voorbij. HIJ / ZIJ / HET telde 31 dagen.
13. Er waait erg veel **wind**. HIJ / ZIJ / HET doet de boom omvallen.

Deel 3: Omcirkel het juiste persoonlijke voornaamwoord:

Voorbeeld:

1. Wat doet Jan met de **spiegel**? Jan laat HEM / HAAR / HET op de grond vallen.
⇒ Wat doet Jan met de **spiegel**? Jan laat HEM / HAAR / HET op de grond vallen.
2. Waarom draait het **wiel** niet meer rond? Omdat ik HEM / HAAR / HET stuk maakte.
3. Wat doe je met de **vraag**? Je lost HEM / HAAR / HET op.
4. Wat doe ik met de **lucht**? Ik blaas HEM / HAAR / HET in jouw gezicht.
5. Wat doet het meisje met de **modder**? Ze gooit HEM / HAAR / HET in de lucht.
6. Wie heeft de **mand** gemaakt? Ik heb HEM / HAAR / HET helemaal alleen gemaakt.
7. Wie organiseerde het **feest**? Ik heb HEM / HAAR / HET georganiseerd.
8. Wat doet de timmerman met de **trap**? Hij herstelt HEM / HAAR / HET.
9. Wat doe je met de lekkere **soep**? Je eet HEM / HAAR / HET op.
10. Wie houdt er van de **zomer**? Ik houd heel erg van HEM / HAAR / HET.
11. Wat doet de man met het **hout**? Hij gooit HEM / HAAR / HET in de kachel.
12. Wat doe je met het **applaus**? Je ontvangt HEM / HAAR / HET met een grote glimlach.
13. Wat doe je met de **muziek**? Ik zet HEM / HAAR / HET een beetje stiller.

Hoofdstuk 7: Referentielijst

- Aanwijzende voornaamwoorden. (z.d). In *OnzeTaal.nl*, b. Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/aanwijzend-voornaamwoord>
- AgODi – Leerlingenkenmerken. (2014) In *ond.vlaanderen.be* Geraadpleegd op 25 januari 2015. Op <http://www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/cijfermateriaal/leerlingenkenmerken/>
- Audring, J. (2006). Genusverlies en de betekenis van voornaamwoorden. In Hüning, M., Vogl, U., Van der Wouden, T. & Verhagen, A., (red.). *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden. (SNL-reeks 15). 71-88
- Audring, J. (2009). *Reinventing pronoun gender*. Utrecht, LOT. Geraadpleegd op 8 januari 2015, op <http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/15413/8136.pdf?sequence=5>
- Audring, J. & Booij, G. (2009). Genus als probleemcategorie. In: *Taal en Tongval*, Themanummer 22 (Perspectieven op het genus in het Nederlands). 13-37.
- Blom, E., Poliženská, D. & Weerman, F. (2008). Articles, adjectives and age of onset: the acquisition of Dutch grammatical gender. *Second Language Research* 24, (3). 297-331.
- Beltman, L. (2009). *Hoe leer je het? De invloed van semantische factoren op de verwerving van het als persoonlijk voornaamwoord*. (Master Thesis. Supervisors: Cornips, L., Hulk, A.C.J., Schoenmakers- Klein Gunnewiek, M.J., Nortier, J.M.). Geraadpleegd op 8 januari 2015. Op <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/40616>
- Cornips, L. & Hulk, A. (2006). External and internal factors in bilingual and bidialectal language development: grammatical gender of the dutch definite determiner. In *L2 Acquisition and Creole Genesis. Dialogues*. Geraadpleegd op 8 januari 2015. Op <http://depot.knaw.nl/8973/1/2006Corn%26Hulk-genderbilacq-Lefebvre.pdf>
- Cornips, L. & Hulk, A. (2008). Factors of success and failure in the acquisition of grammatical gender in Dutch. In: *Second Language research* (24). 267-296.
- Cornips, L., Van der Hoek, M. & Verwer, R. (2006). The acquisition of grammatical gender in bilingual child acquisition of Dutch (by older Moroccan and Turkish children) The definite determiner attributive adjective and relative pronoun. In *Linguistics in the Netherlands*. 40-51.

- De / het: algemene regels. (z.d). In *OnzeTaal.nl*, a. Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/de-het-algemene-regels>
- De -of het –woorden. (z.d). In *Taalbeleid.ugent.be* Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op http://www.taalbeleid.ugent.be/popup_deofhet.html
- De Paepe, J. & De Vogelaer, G. (2008). *Grammaticaal genus en pronominale verwijzing bij kinderen. Een taalverwervingsperspectief op een eeuwenoud grammaticaal probleem*. Neerlandistiek. 1-23.
- De Paepe, J. (2008). *Adnominaal en pronominaal genus bij Zuid-Nederlandse vier- en vijfjarigen*. Masterscriptie Universiteit Gent. [Promotor: Dr. Gunther De Vogelaer, Copromotor: Lic. Katrien De Valck].
- De Schutter, G. & Taeldeman, J. (2009). Het genus van leenwoorden in de Vlaamse en Brabantse dialecten in België. In *Taal & Tongval*. (22), 38-81.
- De Vogelaer, G. (2006). Pronominaal genus bij 'Zuid-Nederlandse' taalverwervers: grammaticaal of semantisch systeem? In Hüning, M., Vogl, U., Van der Wouden, T. & Verhagen, A., (red.). *Nederlands tussen Duits en Engels. Handelingen van de workshop op 30 september en 1 oktober 2005 aan de Freie Universität Berlin*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden. (SNL-reeks 15). 89-102.
- De Vogelaer, G. (2008). Geography and frequency in gender change. Data from East and West Flemish dialects. In *Linguists' Day of the Linguistic Society of Belgium*. Linguistic Society of Belgium. (3), 1-17.
- De Vogelaer, G. (2009). Changing pronominal gender in Dutch. In *Language Variation--European Perspectives II: Selected Papers from the 4th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 4), Nicosia, June 2007* (Vol. 2). John Benjamins Publishing.
- De Vogelaer, G. & De Sutter, G. (2011). The geography of gender change: pronominal and adnominal gender in Flemish dialects of Dutch. In *Language Science*. (33), 192-205.
- De Vogelaer, G. & De Sutter, G. (2014). *Modelling geographical variation: pronominal and adnominal gender in Flemish dialects of Dutch*. Conference. Geraadpleegd op 14 januari 2015. Op <https://biblio.ugent.be/publication/4274015>
- De Vooy, C.G.N. (1967). *Nederlandse spraakkunst*. J.B. Wolters, Groningen. Geraadpleegd op 14 januari 2015. Op http://www.dbnl.org/tekst/vooy001nede01_01/vooy001nede01_01_0008.php

- De Vos, L. (2008a). *Pronominale hersemantisering in het Zuid-Nederlandse genussysteem*. (Master Thesis. Supervisor: dr. Gunther De Vogelaer). Geraadpleegd op 8 januari 2015. Op http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/414/862/RUG01-001414862_2010_0001_AC.pdf
- De Vos, L. (2008b). Hersemantisering in het Nederlandse genussysteem. In *Studies in de BKL 3*. Geraadpleegd op 8 januari 2015. Op <http://uahost.uantwerpen.be/linguist/SBKL/sbkl2008/vos2008.pdf>
- De Vos, L. (2009). De dynamiek van hersemantisering. *Taal en Tongval*, 61(1), 82-110.
- Geeraerts, D. (1992). Pronominale masculiseringsparameters in Vlaanderen. In: Bennis, H. & de Vries J.W. (red.). *De binnenbouw van het Nederlands: een bundel artikelen voor Piet Paardekooper*. Dordrecht: ICG Publications. 73-84.
- Geerts, G. (1966). *Genus en geslacht in de Gouden Eeuw*. Brussel: Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek. Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op http://dbnl.nl/tekst/geer016genu01_01/geer016genu01_01.pdf
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G. de Rooij, J. & van den Toorn, M.C. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- Howitt, D. & Cramer D. 2007. Statistiek in de sociale wetenschappen. Pearson Education Benelux.
- Het voornaamwoord (pronomen). In *E-ANS* (1997i). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>
- Inleiding (Bezittelijk voornaamwoord). In *E-ANS* (1997e). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>
- Inleiding (Persoonlijk voornaamwoord). In *E-ANS* (1997j). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>
- Janssens, R. 2001. *Taalgebruik in Brussel. Taalverhoudingen, taalverschuivingen en taalidentiteit in een meertalige stad*. Brussel: VubPress.
- Morfologie: Algemeen. In *E-ANS* (1997a). Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/01/04/01/body.html>
- Orgassa, A., & Weerman, F. (2008). Dutch gender in specific language impairment and second language acquisition. *Second Language Research* 24, (3), 333-364.
- Persoon en getal. In *E-ANS* (1997k). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

- Persoonlijk voornaamwoord. (z.d.). In *OnzeTaal.nl*, c. Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/persoonlijk-voornaamwoord>
- Prince, E.F. (1981). Toward a Taxonomy of Given-New Information. In: Peter Cole (red.) *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press. 223-255.
- Unsworth, S. (2007). *Age and Input in Early Child Bilingualism: The Acquisition of Grammatical Gender in Dutch*. Proceedings of the 2nd Conference on Generative Approaches to Language Acquisition North America (GALANA), ed. Alyona Belikova et al. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. 448-458.
- Unsworth, S. (2008). Age and input in the acquisition of grammatical gender in Dutch. In *Second Language Research* (24), 365-396.
- Van Wijngaarden, A. (2006). *Het jongen zag dat kikkertje uit de glas was. Het lidwoordgebruik in het Nederlands van NT2-leerders*. (Doctoraalscriptie. Begeleiders: prof. dr. N.F.M. Corver & dr. J.M. Nortier). Geraadpleegd op 8 januari 2015 op <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/8340/scriptie.pdf?sequence=1>
- Veelgestelde vragen over leerlingenkenmerken. (2014). In *ond.vlaanderen.be* Geraadpleegd 25 januari 2015 op http://www.ond.vlaanderen.be/wegwijs/agodi/pdf/leerlingenkenmerken/FAQ_Leerlingenkenmerken.pdf
- Vijf Randfederaties rond Brussel. (z.d.). In *docu.vlaamserand.be* Geraadpleegd op 25 januari 2015. Op <http://www.docu.vlaamserand.be/ned/webpage.asp?WebpageId=483>
- Vogels, J., Maes, A., & Krahmer, E. (2014). Choosing referring expressions in Belgian and Netherlandic Dutch: Effects of animacy. In: *Lingua* (145), 104-121.
- Volle en gereduceerde vormen. In *E-ANS* (1997f). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>
- Vormcategorieën ('de'-woorden). In *E-ANS* (1997b). Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/03/03/02/02/01/body.html>
- Vormcategorieën ('het'-woorden). In *E-ANS* (1997c). Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/03/03/02/03/01/body.html>
- Vormovereenkomst. In *E-ANS* (1997g). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

Vormovereenkomst met het antecedent. In *E-ANS* (1997h). Geraadpleegd op 15 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

Woorden die de- en het-woord kunnen zijn. In *E-ANS* (1997d). Geraadpleegd op 11 januari 2015. Op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/03/03/02/04/body.html>

Ziemann, H., Weerman, F., & Ruigendijk, E. (2011). Nederlands later geleerd: gebruik van lidwoorden en flexie van bijvoeglijke naamwoorden door Duitstalige kinderen en volwassenen. In *Internationale Neerlandistiek*, 49 (3), 183-207.